

Om Statens medieråd

Statens medieråd är en enrådsmyndighet som verkar för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. Myndigheten är ett kunskapscentrum om barns och ungas medieanvändning och medie- och informationskunnighet. Det är Statens medieråd som fastställer åldersgränser för film som ska visas offentligt.

08-6651460
registrator@statensmedierad.se
Box 27 204 • 102 53 Stockholm

Statens medieråd

Främjande av medie- och informations- kunnighet i Sverige

2021–2022

Innehåll

1. Inledning	5
Uppgiften	6
Om rapportens disposition och innehåll	6
2. Utgångspunkter för kartläggningen	7
Området medie- och informationskunnighet	7
Vilket MIK-främjande arbete kartläggs?	9
Tidigare kartläggningar	10
Modell för att följa det MIK-främjande arbetet	10
Källmaterial	12
3. MIK-främjande genom livet	14
4. MIK och politiken	19
Politikområden och departement	19
Finansiering av MIK-främjande arbete	21
MIK i lagar och styrdokument	21
MIK och myndigheter	22
De statliga huvudaktörerna	24
5. MIK och regionerna	29
Regionernas styrdokument	29
Lokalt MIK-främjande	30
Genomgång av regionala kulturplaner	32
MIK-främjande insatser i regional kulturverksamhet	35
Ekonomiskt stöd för MIK-främjande arbete i regionerna	36
6. MIK och skolan	38
Förekomsten av MIK i skolans styrdokument	38
Skolans uppdrag att stärka elevernas digitala kompetens	39
Resultat från Skolverkets uppföljning av skolornas digitaliseringsarbete	43
7. MIK och skolbiblioteken	47
Skolbibliotekens roll	47
Tillgång till bemannade skolbibliotek	48
Samarbete mellan lärare och personal i skolbibliotek	49

Ansvarig utgivare: Statens medieråd.
Författare: Martina Wagner & Catharina Bucht (2023)
E-post: registrator@statensmedierad.se
Tel: 08-665 14 60
Layout: Futurniture

8. MIK och bibliotek	53
Bibliotekens roll för MIK-främjande	53
MIK-relaterade insatser vid folkbibliotek	54
Bibliotekspersonalens kompetensutveckling	54
Museerna och MIK	55
9. MIK i högre utbildning och forskning	57
Läroutbildningarna	57
Utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap	57
Forskning som relaterar till MIK	58
Kartläggning av forskningspublikationer om medie- och informationskunnighet 2021	59
10. MIK inom folkbildning och civilsamhället	62
Folkhögskolor	62
Undersökning av MIK i folkhögskolornas verksamhet	62
Studieförbund	63
Exempel på civilsamhällesorganisationer som arbetar MIK-främjande	64
11. MIK och medier	66
MIK-främjande insatser i medieutbudet	66
12. MIK och samverkan	70
Europeisk samverkan	70
Nationell samverkan	71
13. MIK-främjande insatser: Aktörsenkät 2021	75
Undersökning av aktörernas insatser	75
14. Lägesbeskrivning och avslutande konklusioner	80
Referenslista	86
Bilagor	93

1. Inledning

Utvecklingen inom både teknik och samhälle pågår konstant. Digitaliseringen har under de senaste decennierna i grunden ändrat förutsättningarna för vår kommunikations- och informationsvardag. I samband med utvecklingen inom automatisering och artificiell intelligens, AI står vi nu inför utmaningar och möjligheter vi ännu inte kan överblicka. Dessa genomgripande förändringar i medie- och kommunikationslandskapet påverkar människor i alla olika åldrar och målgrupper – i Sverige och i hela världen.

Medie- och informationskunnighet (MIK) är en förutsättning för att vi människor ska kunna nyttja de möjligheter som utvecklingen ger och vara välinformerade och delaktiga i samhället. Kunnigheten stärker också människors och samhällets motståndskraft mot otillbörlig påverkan. MIK-frågor aktualiseras inom många olika sak- och politikområden och berör och berörs av flera olika aktörer i samhället. Vi är många som behöver samarbeta för att uppnå framgång i arbetet med att främja MIK för alla.

Teknik- och medieutvecklingen och politiska händelser i omvärlden de senaste åren aktualiserar behovet av MIK på bred front. Arbeta för att främja medie- och informationskunnigheten behöver med självklarhet pågå parallellt med annan kunskapsbyggande verksamhet.

Professor Ulla Carlsson, som länge arbetat med MIK-frågor och deras betydelse för demokratin, lyfte 2018 i en övergripande konklusion i sin kunskapsöversikt *Medie- och informationskunnighet i den digitala tidsåldern* att samstämmighet råder om att ökad medie- och informationskunnighet i befolkningen är en nödvändighet både för upprätthållande av yttrandefrihet och demokrati samt för personlig utveckling mot bakgrund av digitaliseringen och dess effekter. Vidare efterlyste Carlsson samverkan på bred front genom ett nationellt politiskt ramverk som knyter ihop MIK-frågorna och området (Carlsson, 2018).

Statens medieråd instämmer i att det finns behov av ett nationellt ramverk för MIK-frågorna. Myndigheten vill med denna kartläggning bidra med en byggsten i ett sådant ramverk och till att tydliggöra dess olika delar.

Uppgiften

Statens medieråd har sedan 2020 haft i uppdrag från regeringen att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet i Sverige. Att följa det MIK-främjande arbetet genom återkommande kartläggning är en central uppgift för myndigheten i genomförandet av uppdraget. Återkommande kartläggningar gör det möjligt att se förändringar och riktningar inom området samt att identifiera styrkor och svagheter vad gäller arbetet samt olika insatser inom MIK-området.

Syftet med denna rapport är att ge en lägesbeskrivning av det MIK-främjande arbetet 2021–2022. Detta sker genom att beskriva involverade sektorer, samt det arbete och de insatser som har genomförts i Sverige under denna period.

Parallellt med det nationella arbetet har Sverige som medlemsstat i EU från och med 2022 ett åtagande att återrapportera om det MIK-främjande arbete som genomförs i landet. Uppgiften är en del av EU:s direktiv för audiovisuella medietjänster (AV-direktivet) som sedan 2020 är implementerat i svensk lag. Den nationella kartläggning som Statens medieråd tar fram utgör underlag till denna EU-rapportering.¹

Om rapportens disposition och innehåll

I denna rapport redovisas resultatet av en kartläggning av förutsättningar och arbete för att främja medie- och informationskunnighet i Sverige 2021–2022. Varje kapitel presenterar eller hänvisar till dokument eller faktaunderlag (statistik), illustrerar med exempel från respektive område samt avslutas med en sammanfattning.

I rapportens sista del presenteras en lägesbild av arbetet för ökad MIK i Sverige utifrån konklusioner baserat på resultat i kartläggningens olika delar. Ett framåtblickande resonemang gällande det MIK-främjande arbetet avslutar rapporten.

■ 1 Se kapitel 4. MIK och politiken, avsnitt MIK i lagar och styrdokument.

2. Utgångspunkter för kartläggningen

De två huvudbegrepp som används i svenska nationella styrdokument relevanta för det MIK-främjande arbetet är medie- och informationskunnighet (MIK) och digital kompetens. Under de senaste åren har begreppen MIK och digital kompetens emellertid konvergerat och används helt eller delvis synonymt, något som emellanåt kan bidra till förvirring. Detta är förstaeligt då området som omfattas är både komplext och föränderligt.

Området medie- och informationskunnighet

Begreppet medie- och informationskunnighet lanserades av Unesco 2011 och omfattar en mängd kunskaper, förmågor och förhållningssätt, som alla är nödvändiga för att kunna hantera och förstå medier² och information i en given tid. Utgångspunkten för begreppet är ett demokratiperspektiv, med fokus på varje invånares möjlighet till kunskaps- och informationsinhämtning samt delaktighet i samhället.

Enligt Unescos första ramverk kan och bör MIK ses som ett paraplybegrepp under vilket andra begrepp kan sorteras (Wilson, Grizzle, Tuazon, Akymenpong & Cheung, 2011). I det uppdaterade ramverket från 2021 ingår digital kompetens som en av 23 delar i den så kallade MIK-ekologin (Carlsson, Wehring & Westling, 2023). De olika kunigheterna/förmågorna är ofta överlappande. Området är dessutom rörligt på grund av en ständigt pågående teknik- och medieutveckling.

Figur 1: Unescos MIK-ekologi 2021

Källa: U. Carlsson i Carlsson m.fl., 2023.

Centralt för både MIK och digital kompetens är att de kunskaper och förmågor som omfattas skapar bättre förutsättningar för demokratisk delaktighet och inkludering.

■ 2 Omfattar digitala och analoga medier samt sociala medieplattformar.

Exempel på förmågor som ringar in MIK och digital kompetens

Digitaliseringen av medier och andra informationskällor samt framväxten av sociala medieplattformar har lett till behov av delvis nya eller andra kunskaper och förmågor för att kunna orientera sig i och informera sig i livet. Vart vänder jag mig och hur gör jag för att finna den information jag behöver? Vilka källor kan jag förlita mig på i flödet av information? Hur påverkar digital teknik medieinnehållet? Dessa kunnigheter har betydelse för en människas förståelse och möjlighet att nå kunskap och information om samhället, samt för möjligheten att kunna fatta väl-informerade beslut och delta i demokratin, till exempel genom att kunna uttrycka egna åsikter.

Andra förmågor som individen behöver för att möta olika konsekvenser av samhällets digitalisering kan exempelvis handla om att kunna utträta bankärenden digitalt och ha tillräckliga praktiska färdigheter för att kunna arbeta på distans. Sammantaget handlar det om nyckelkompetenser som alla individer behöver ha för att kunna delta på lika villkor i samhällslivet.

MIK-områdets föränderlighet i förhållande till samhälle, teknologi och medier är nödvändig för att vara relevant som kunskapsområde i en given tid. Det finns dock, ur ett individperspektiv, element med grundläggande kunskaper och färdigheter som är bestående. Dessa illustreras i nedanstående figur (Figur 2), utarbetad av Ulla Carlsson, och är ett kondensat av begreppets innehåll baserat på befintliga arbeten om MIK.

Figur 2. MIK: Kunskaper och färdigheter, individnivå

Källa: U. Carlsson i Carlsson m.fl., 2023.

Vilket MIK-främjande arbete kartläggs?

I relation till Statens medieråds uppdrag som mediemyndighet och i arbetet med denna kartläggning är det främjandet av kunskaper och förmågor inom medie- och informationskunnighet som är relevanta, oavsett om deras innehåll omnämns explicit som medie- och informationskunnighet/MIK eller som digital kompetens.

Begreppet medie- och informationskunnighet eller MIK har således inte nödvändigtvis behövt förekomma i källmaterialet (styrdokument, insatser och aktiviteter) för att påvisa att ett MIK-främjande arbete sker, däremot en strävan efter att främja kunskaper, förmågor och förhållningssätt vad gäller medier och andra informationsbärare. Vår utgångspunkt är att MIK handlar om människors förmågor att kunna hantera och förstå medier och information.

Tidigare kartläggningar

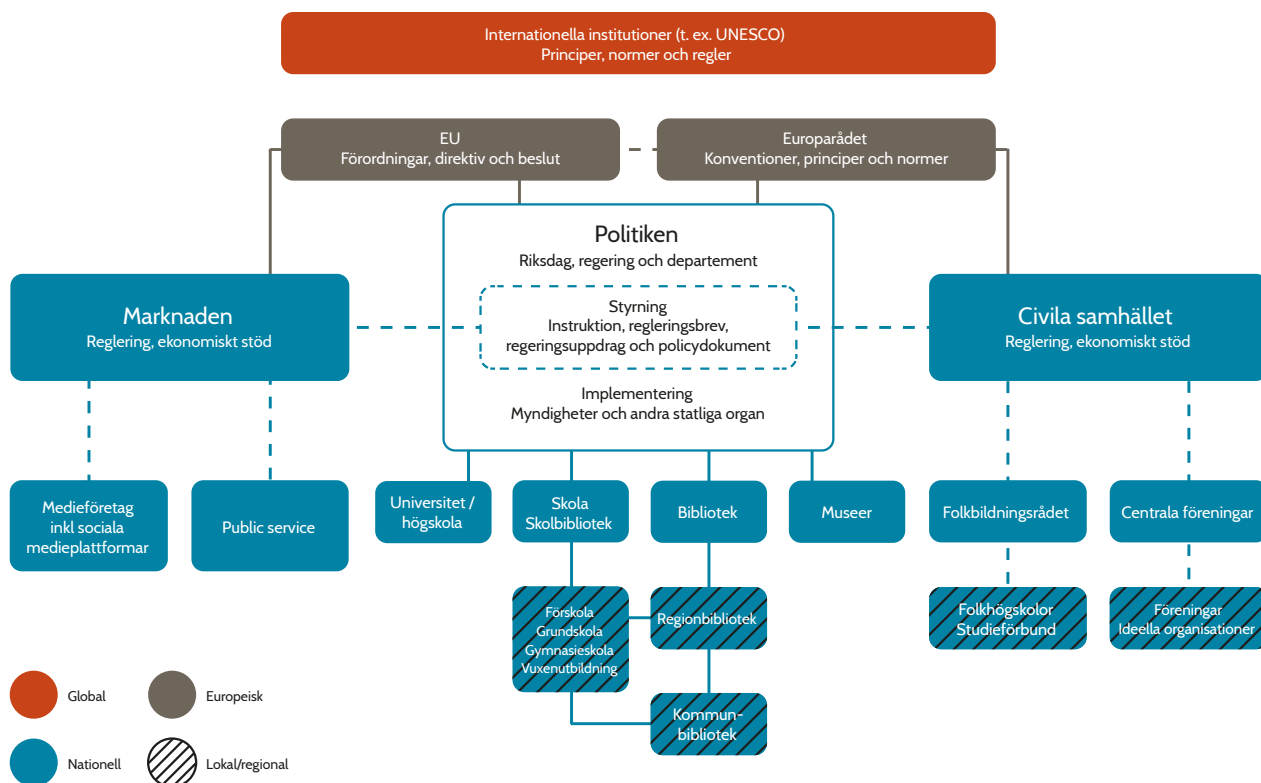
Statens medieråd har vid två tidigare tillfällen genomfört kartläggningar av insatser och aktörer inom det svenska MIK-området, 2014, samt 2017–2018 (Statens medieråd, 2014; Statens medieråd, 2017; Wagner, 2018). Eftersom medie- och informationskunnighet inte är ett sammanhållet område har kartläggningarnas omfattning och struktur varierat. I kartläggningen från 2014 handlade arbetet till stor del om att definiera/stipulera området utifrån aktörer – av vilka vissa inte ens själva räknade sig eller sin verksamhet som tillhörande MIK-området. Idag, när begreppet är mer känt och det finns en formaliserad krets av MIK-aktörer, är läget ett helt annat.

Modell för att följa det MIK-främjande arbetet

Föreliggande kartläggning vidareutvecklar myndighetens tidigare kartläggningar på området. Ambitionen har varit att använda ett mer systematiskt tillvägagångssätt, för att på så sätt göra det möjligt att långsiktigt följa arbetet inom ett sammansatt och tvärsektorielt område. Kartläggningsarbetet omfattar denna gång ytterligare områden samt insamling av information från fler källor än tidigare och bildar på så sätt en ny utgångspunkt för kommande kartläggningar.

I kartläggningen från 2017–2018 (Statens medieråd, 2017; Wagner, 2018) definieras ett antal sektorer och aktörer som tillsammans utgör en övergripande struktur för främjandet av MIK ur ett invånarperspektiv, se figur 3. Frågorna diskuteras på alla nivåer: globalt (framför allt inom Unesco), inom EU, nationellt, regionalt och lokalt. Det är inom denna struktur som Statens medieråd avser att följa och återkommande kartlägga det MIK-främjande arbetet i Sverige.

Figur 3: MIK i samhället

Källa: Carlsson, 2018 (bearbetad).

Kommentar: U. Carlssons visualisering av en övergripande struktur i Sverige av formella förutsättningar/möjligheter för främjande av befolkningens medie- och informationskunnighet.

Statens medieråd kommer i denna kartläggning att beskriva det MIK-främjande arbetet utifrån tre beståndsdelar:

- Styrning
- Struktur och implementering
- Kunskapsutveckling

Styrning – lagar och styrdokument

En beskrivning av de förutsättningar politiken ger i form av styrdokument som pekar ut en riktning för det MIK-främjande arbetet på olika nivåer, nationell, regional samt i förekommande fall även på lokal/kommunal nivå.

Struktur och implementering – aktörer och insatser

Omfattar centrala aktörers implementering av styrdokument, organisation av arbetet samt vilka insatser och aktiviteter som genomförs inom området. Här ingår även kunskaps- och kompetenshöjande insatser inom utbildningsväsende och professionsutveckling.

Kunskapsutveckling, forskning och invånarnas medie- och informationskunnighet

Sammanställning av aktuell forskning på MIK-området. Ambitionen är att kartläggningen på sikt även ska innehålla en analys av hur medie- och informationskunnigheten inom befolkningen utvecklas över tid.

Avsikten är att återkommande granska dessa beståndsdelar för att se om, var och hur förändring sker. Den lägesbild över området som kartläggningen ger utgör underlag för genomförandet av det uppdrag som myndigheten har att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet i Sverige.

Källmaterial

Arbetet med att följa och kartlägga det MIK-främjande arbetet i Sverige har skett utifrån ovan beskrivna modell, där myndigheten utgått från och studerat strukturens olika delar samt granskat styrdokument såsom lagstiftning, myndighetsinstruktioner, regeringsuppdrag, med mera. Myndigheten har eftersträvat att i så stor utsträckning som möjligt luta sig mot befintliga datainsamlingar initierade och utförda av andra aktörer. För områden där uppgifter saknats har myndigheten i vissa fall gjort egna sammanställningar eller datainsamlingar.

Nedan anges vilka dataunderlag som ligger till grund för resultaten i de olika kapitlen.

Kapitel 5 – MIK och regionerna

- Genomgång av regionala kulturplaner (aktuella i december 2021) genomförd av Statens medieråd.
- Statens medieråds enkätfrågor i Kulturdatabasen 2022 (för uppföljning av kulturverksamheter under 2021) genom Myndigheten för kulturanalys.

Kapitel 6 – MIK och skolan

- Skolverkets uppföljning av digitaliseringsarbetet i skolorna (Skolverkets rapport 2022:4).

Kapitel 7 – MIK och skolbibliotek

- Skolverkets uppföljning av digitaliseringsarbetet i skolorna (Skolverkets rapport 2022:4).
- Sveriges officiella biblioteksstatistik (Kungliga biblioteket, publicerad maj 2022).

Kapitel 8 – MIK och bibliotek

- Sveriges officiella biblioteksstatistik (ibid).

Kapitel 9 – MIK i högre utbildning och forskning

- Rapport Forskning inom medie- och informationskunnighet (MIK): En översikt över 2021 (Nordicom, 2022).

Kapitel 10 – MIK Folkbildning och civilsamhälle

- Enkät till landets folkhögskolor genomförd av Statens medieråd och Sveriges Folkhögskolors serviceorganisation (FSO), genomförd oktober–november 2022, se bilaga 1.

Kapitel 13 – MIK-främjande insatser: Aktörsenkät 2021

- Enkät från Statens medieråd till identifierade nyckelaktörer, genomförd maj–juni 2022, se bilaga 2.

3. MIK-främjande genom livet

Insatser och arbete för att främja medie- och informationskunnigheten i befolkningen kan ske i olika sammanhang och på olika arenor under en människas liv. Insatser sker både i löpande verksamhet samt genom specifika satsningar. Detta sker inte sällan via andra aktiviteter där MIK-innehållet endast utgör en del.

Ett livslångt lärande

Behov av medie- och informationskunnighet uppstår, mer eller mindre uttalat, i livets olika faser och i våra olika roller i samhället: som skolelev, konsument, förälder, anställd, väljare, senior med mera. Sammantaget handlar MIK om kunskaper och förmågor som vi alla har nytta av i vår roll som samhällsmedborgare, för att aktivt kunna delta i demokratin. Eftersom det pågår en ständig utveckling inom teknikområdet vad gäller plattformar, informationskanaler och programformat blir vi heller aldrig fullärda. Medie- och informationskunnighet handlar om ett livslångt lärande.

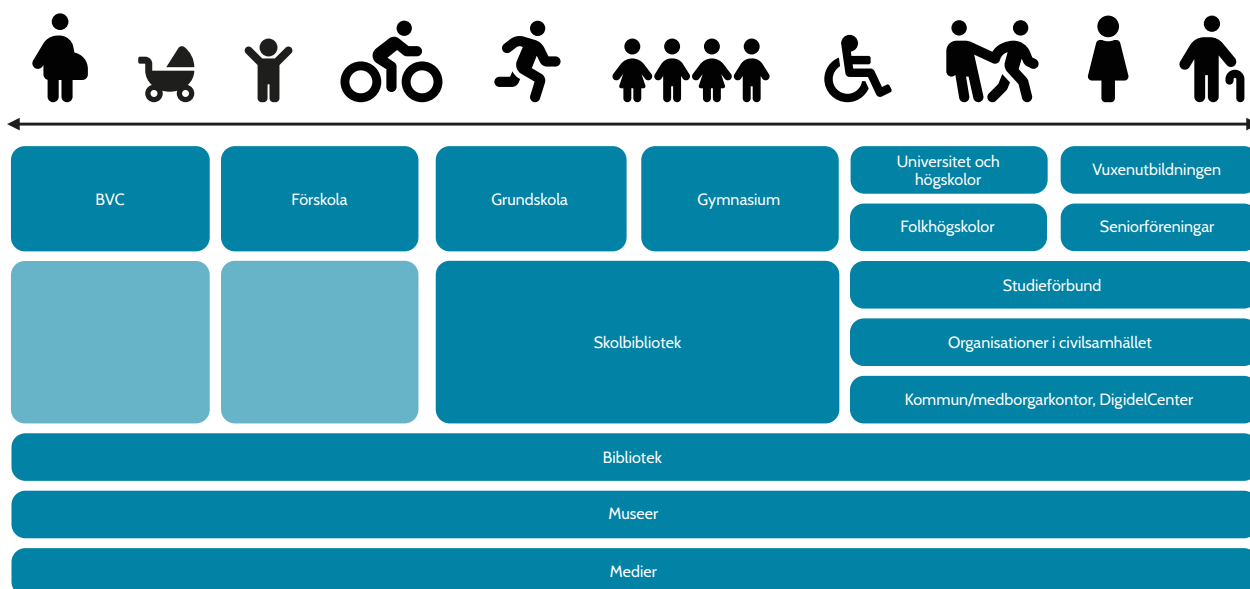
En övergripande struktur

I tidigare kartläggning (Wagner, 2018) har en övergripande struktur av betydelse för MIK-främjandet identifierats bestående av:

- universitet och högskolor
- skolor och skolbibliotek
- bibliotek,
- folkbildning och organisationer i det civila samhället
- medieföretag.

Dessa sektorer utgör kontaktytor för arbetet med att främja medie- och informationskunnighet ur ett invånarperspektiv. Det är också sektorer som täcker samtliga nivåer av åldersgrupper respektive målgrupper. Till denna övergripande struktur kan även adderas ytterligare aktörer för vilka MIK-främjande insatser ingår/kan ingå som en del i arbetet (se bild nedan).

Figur 4: MIK-främjande genom livet. Var kan människor i Sverige möta MIK-insatser?

Medieanvändning

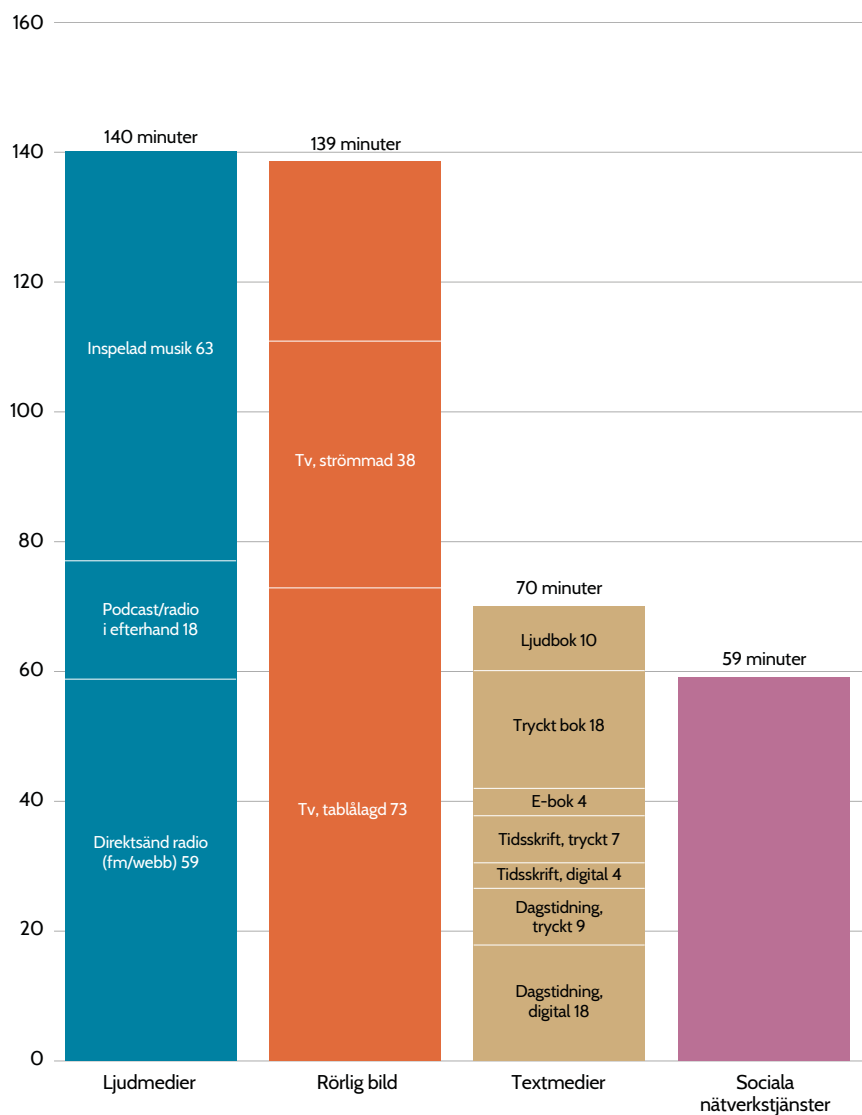
Medier av olika slag fyller en stor del av människors vakna tid, och det börjar tidigt. Detta förhållande utgör grunden för behovet av medie- och informationskunnighet hos samhällets invånare. Redan vid två års ålder har 75 procent av barnen använt internet (Statens medieråd, 2019b). Att använda internet är idag även en förutsättning för många andra former av medieanvändning. Vi läser dagstidningen online, streamar tv-program och filmer och lyssnar på podd-radio. Det uppkopplade livet är en självklar del av skola, arbete och fritid.

Tiden som avsätts för medieanvändning varierar genom livet med hög konsumtion i yngre år. En toppnotering nås vid åldern 15 till 24 år med över åtta timmar (bruttotid 515 min.). En minskad totaltid för medieanvändningen märks under de yrkesverksamma åren, och är som lägst i åldersintervallet 45 till 64 år, drygt sex timmar (376 min. brutto), för att sedan öka igen i äldre åldersgrupper. Under 2021 uppgick den samlade dagliga användningstiden för medier till i genomsnitt närmare sju timmar (I befolkningen 9–85 år, 411 minuter brutto) (Mediebarometern 2021, s. 6. Nordicom, Göteborgs universitet).

Vilken typ av medier som används, det vill säga vilka medieformer tiden ägnas åt, skiljer sig också väsentligt mellan olika åldersgrupper. Vi rör oss i olika medielandskap och med individuellt anpassade flöden av information och underhållning.

Diagram 1: Mediedagen, genomsnittlig användningstid, 9–85 år, 2021 (minuter).

Källa: Mediebarometern 2021, s. 17. Nordicom, Göteborgs universitet.

De första åren – mötet med barnvårdscentralen

Ett av de allra första sammanhang där nyfödda invånare och deras vårdnadshavare kan möta MIK-främjande insatser är inom den offentliga strukturen med barnvårdscentraler (BVC). Vid dessa hanteras information och utbildning gällande föräldraskapet, både enskilt och i organiserade föräldragrupper. Sedan 2015 är medieanvändning och förhållningssätt till medier en del av samtalen i föräldragrupperna. Bakgrunden är att mediefrågor har upplevts vara en snabbt växande fråga för barnhälsovården och BVC-sköterskorna att kunna hantera i samtal med vårdnadshavare. Det gäller både aspekter av vårdnadshavarnas egna medieanvändning och frågor om barnets framtida exponering och användning av olika medier. I barnhälsovårdens handbok för BVC:s föräldrautbildning finns därför temat "Vardagsliv – skärmvanor". Temat omfattar utbildningsmaterial med frågor och reflektion kring medieanvändning (Aranda Gani, 2021).

Skolan

Skolan är central för individens medie- och informationskunnighet. I skolans uppdrag ingår att förbereda barn och elever på att kunna "orientera sig och agera i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt" (Skolverket, 2022b, s. 7). Vidare fastslås att det är nödvändigt att elever utvecklar sin "förmåga att kritiskt granska information, fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ" (ibid). Särskilt viktiga för det MIK-främjande arbete som sker i skolorna är de bemannade skolbiblioteken, vilka bland annat ska utgöra en pedagogisk resurs i skolans arbete med elever och lärare gällande MIK-frågor, som exempelvis källkritik och källtillit.

Mot bakgrund av samhällets digitalisering har skolans styrdokument i samtliga skolformer (förskolan, grundskolan, särskolan, gymnasiet och vuxenutbildningen) reviderats under de senaste åren vad gäller betydelsen för barns och elevers utveckling av medie- och informationskunnighet. En målsättning för all undervisning är att den ska leda till att barn och elever utvecklar en "adekvat digital kompetens" och på så vis förbereds för livet och framtiden som yrkesverksamma samhällsmedborgare (Utbildningsdepartementet, 2017). För närvarande pågår ett arbete med att utarbeta en ny nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet (Utbildningsdepartementet, 2023).

Högre utbildning

Förutom skolan spelar högre utbildning en nyckelroll när det gäller medie- och informationskunnighet – framför allt vad gäller utbildning av professioner såsom lärare, bibliotekarier, och journalister. Inom dessa yrken ingår arbete med att stärka de kunskaper och förmågor som omfattas av MIK inom olika målgrupper i befolkningen.

Folkbildning

Den icke-formella utbildningen omfattar folkbildning vid folkhögskolor och studieförbund samt arbete genom organisationer i det civila samhället.

Här kan individer få ytterligare bildning genom hela livet inom ramen för det som kallas det livslånga lärandet. Folkhögskolan skapar behörighet till fortsatta studier genom de allmänna kurserna, vilka är relaterade till ämnesplaner i grundskola och gymnasium (inom vilka MIK är en del i det som ska främjas). Flera studieförbund och civilsamhällesorganisationer är aktiva inom olika delar av det breda kunskapsområdet MIK, bland annat genom kurser för att stärka den digitala kompetensen för olika segment och målgrupper i befolkningen, till exempel i seniorföreningar.

Bibliotek och museer

Offentliga strukturer som bör lyftas i relation till ett MIK-främjande arbete under hela livsrymden är biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet och i viss mån även museerna. Som samhällsinstitutioner utför dessa aktörer statens grundläggande demokratiuppdrag och ger förutsättningar för och bidrar genom olika insatser till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Biblioteken utgör ett nav i MIK-sammanhang. Denna roll har förstärkts efter de senaste årens arbete inom ramen för bibliotekssatsningen ”Digitalt först med användaren i fokus” (2018–2020) och tydliggörs i nya biblioteksstrategin, där stärkt medie- och informationskunnighet för alla grupper i samhället är en framskriven del av bibliotekens uppgift.

MIK i regional och lokal praktik

Genom regionala och lokala kulturverksamheter får landets invånare tillgång till olika kulturområden, av vilka biblioteksverksamhet och filmkulturell verksamhet tydligt omfattar MIK-frågor. Genom dessa verksamheter kan invånare i olika målgrupper nås av MIK-främjande insatser som exempelvis filmskolor för barn och unga eller tematiska föreläsningar och träffar vid bibliotek.

På lokal nivå finns medborgar- och kommunkontor som blivit särskilt viktiga i takt med digitaliseringens utveckling. Satsningen på kommunala DigidelCenter är exempel på träffpunkter som ska svara upp mot behov som finns i befolkningen. Enligt denna modell för samverkan erbjuds en fysisk plats i kommunen där alla invånare har möjlighet att använda och lära sig mer om digitaliseringens möjligheter.

Medierna

Journalistiken och medieföretagen utgör en grundläggande byggsten, inte enbart ur ett informations- och demokratiperspektiv, utan även ur ett MIK-perspektiv. Public service-medierna – Sveriges Radio (SR), Sveriges Television (SVT) och Utbildningsradion (UR) – är särskilt viktiga ur ett MIK-främjande perspektiv utifrån det folkbildande uppdrag som samtliga tre bolag har inskrivet i sina sändningstillstånd. Frågorna har den tydligaste hemvisten hos Utbildningsradion, där medie- och informationskunnighet (MIK) är en utgångspunkt i bolagets verksamhet. Men också andra medieföretag inom den privata sfären, framför allt nyhetsmedier, bidrar i MIK-främjandet genom granskande journalistik samt genom att belysa olika mediefenomen.

4. MIK och politiken

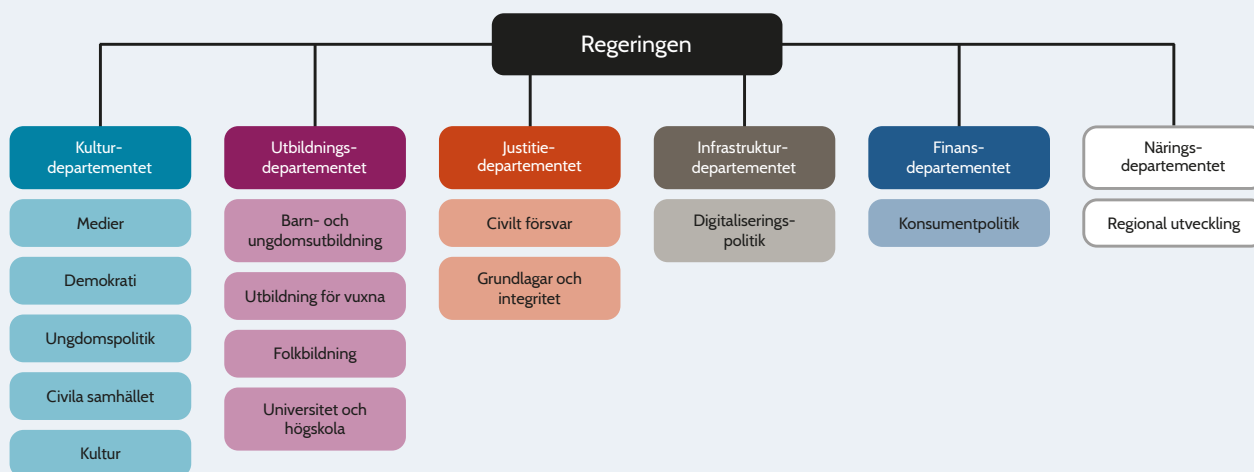
Medie- och informationskunnighet (MIK) är ett sakområde som mer eller mindre tydligt förekommer inom flera politikområden. I denna kartläggning listas de politikområden och departement som genom skrivningar i politiska styrdokument och/eller myndighetsverksamhet har en koppling till MIK.

Politikområden och departement

I september 2022 utgjorde MIK en fråga inom 14 politikområden och berörde sex departement. Graden av relevans för de olika departementen varierar dock.³

I figur 5 nedan listas berörda politikområden och departement:

Figur 5: MIK i politiken. Departement och politikområden per 20 september 2022.

Anmärkning: Efter regeringsskiftet 2022 ligger ungdomspolitikerna under Socialdepartementet och civilt försvar under Försvarsdepartementet. I bilaga 3 finns en förteckning över relevanta målskrivningar inom olika politikområden.

Frågor rörande medie- och informationskunnighet (MIK) hör mest tydligt hemma inom politikområdena i Kulturdepartementet, Utbildningsdepartementet, Infrastrukturdepartementet samt Justitiedepartementet.

³ Eftersom MIK-frågor inom försvarspolitikerna tydligast hanteras inom ramen för civilförsvaret listas inte Försvarsdepartementet i denna bild utan enbart Justitiedepartementet som ansvarigt för civilförsvaret.

Departementens koppling till MIK-området

Kulturdepartementet är huvudansvarigt departement för medie- och informationskunnighet som sakområde utifrån kultur-, medie-, film- och demokratipolitiken. Skrivningar om MIK som en förutsättning för människors delaktighet i demokratin, i regeringens demokratistrategi från 2018 (Kulturdepartementet, 2018b), ligger till grund för regeringsuppdraget till Statens medieråd att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet.

Utbildningsdepartementet hanterar sakområdet MIK både när det gäller skolan och utbildningsfrågor samt genom departementets ansvar för biblioteken och statsbidraget till folkbildningen. Departementets ansvarsområden utgör var och en viktiga delar i den övergripande struktur som finns för det MIK-främjande arbetet i Sverige.

Infrastrukturdepartementet ansvarar för digitaliseringspolitiken och omfattar frågor inom sakområdet MIK inom ramen för denna. Två av fem delmål i den nationella digitaliseringsstrategin är relevanta för det MIK-främjande arbetet i Sverige (digital kompetens och digital delaktighet), eftersom medie- och informationskunnighet är en explicit framskriven del i den digitala kompetens som alla invånare behöver (Näringsdepartementet, 2017).

Justitiedepartementet har koppling till MIK-frågor utifrån politikområdet civilt försvar, där det psykologiska försvaret ingår. Inom det psykologiska försvaret utgör befolkningens motståndskraft mot påtryckningar ett led i samhällets och demokratins förmåga och långsiktiga uthållighet. Departementet omfattar också andra områden som ingår i MIK-frågornas bas, till exempel grundlagar och integritetsfrågor.

Finansdepartementet ansvarar för konsumentpolitiken och myndigheten Konsumentverket, som hanterar tydliga MIK-frågor i sin verksamhet, till exempel reklam och konsumentskydd i den digitala miljön.⁴

Näringsdepartementet är relevant i detta sammanhang på grund av mål inom området regional utveckling och digitalisering samt utifrån myndigheten Tillväxtverkets uppdrag som kopplar till regionalt MIK-främjande arbete. Tillväxtverket administrerar regionala digitaliseringskoordinatorer som ska verka för att digitaliseringen får genomslag i hela landet.

4 I EU:s strategi för konsumentpolitiken 2020–2025 är ambitionen att underlätta för konsumenter att delta i den digitala omställningen (Finansdepartementet, 2020).

Finansiering av MIK-främjande arbete

Det finns på den nationella nivån inget särskilt statsanslag specifikt för MIK-insatser. De statliga aktörer som lyfts i detta avsnitt finansierar MIK-insatser/verksamhet inom ramen för myndigheters förvaltningsanslag och/eller med särskilda medel som erhållits genom regeringsuppdrag, som till exempel Statens medieråds arbete för stärkt medie- och informationskunnighet. I denna rapport görs ingen genomgång av det MIK-främjande arbetets finansiering.

Det finns även mer generellt utformade nationella stöd som kan sökas av/tilldelas projekt för MIK-främjande insatser. Tidigare kartläggning (Statens medieråd 2017; Wagner 2018) har konstaterat att det i kretsen av beviljade projekt funnits flera med MIK-profil. (En genomgång av dessa stöds utfall görs dock inte i denna kartläggning.) Det handlar exempelvis om mediestöd, som fördelas av Myndigheten för press, radio och tv och som riktar sig till allmänna nyhetsmedier vars huvudsyfte är att förmedla nyheter. Ett annat statsstöd inom vilket MIK-främjande insatser kan förekomma är Skapande skola, som fördelas av Kulturrådet till skolans huvudmän och som ska bidra till att konst och kultur integreras i skolan. Ett tredje exempel är Post- och telestyrelsens årliga innovationsstöd. Syftet med detta stöd är att få fram utvecklingsprojekt för att alla ska kunna dra nytta av digitaliseringens möjligheter, oavsett funktionsförmåga. Ytterligare ett exempel på stöd som kan tillfalla MIK-främjande insatser är Svensk biblioteksförnings utvecklingsstöd. Perioden 2020–2024 läggs här särskild vikt vid projekt med en tydlig koppling till föreningens vision, inom vilken bibliotekens uppdrag gällande ”utbildning i medie- och informationskunnighet” lyfts fram särskilt (Svensk biblioteksförning, 2019).

Ett exempel från den europeiska nivån på ekonomiskt stöd av relevans för MIK-främjande är Kreativa Europa, EU:s program för de kulturella och kreativa sektorerna. Inom innevarande stödprogram 2021–2027 finns en specifik MIK-utlysning (år 2023) som ska stärka EU-invånarnas kritiska förståelse för medier och medieanvändning. Medel ska tilldelas projekt som bidrar till erfarenhetsutbyte och utveckling samt till användning av verktyg och material som bidrar till ökad medie- och informationskunnighet (Kulturrådet, 2023).

MIK i lagar och andra styrdokument

Medie- och informationskunnighet (MIK) adresseras i regleringar och rekommendationer på global nivå, framför allt inom Unesco, samt på internationell och europeisk nivå. Inom EU har MIK-frågorna under de senaste åren haft fokus på de stora medieplattformarna samt frågor om desinformation. Det MIK-främjande arbetet som omfattas i denna kartläggning utgår framför allt från nationella lagar och styrdokument.

EU-direktiv

Det finns ett överstatligt styrdokument som bör nämnas särskilt, där medie- och informationskunnighet är ett explicit framskrivet arbetsområde och en

skyldighet för de europeiska medlemsstaterna att främja. Det är EU:s direktiv om audiovisuella medietjänster (från 2010), det så kallade AV-direktivet, som innehåller bestämmelser om tv-sändningar, beställ-tv och om videodelningsplattformar (Direktiv 2010/13/EU; Direktiv 2018/1808). I det reviderade direktivet från 2018 innefattas även krav gällande MIK-främjande arbete. I artikel 33a står:

”Medlemsstaterna ska främja och vidta åtgärder för utveckling av medie- och informationskunnighet.” (Direktiv 2018/1808).

Direktivet implementerades i svensk lag 2020 genom radio- och tv lagen. Åtterrapporering av hur detta MIK-främjande arbete skett i landet ska ske av medlemsstaterna vart tredje år, med start 2022 (se avsnitt om Statens medieråd samt Myndigheten för press, radio och tv nedan).

Svensk lagstiftning

Svensk lagstiftning av relevans för MIK-frågorna är bland annat följande⁵:

- Regeringsformen (SFS 1974:152)
- Ytrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469)
- Tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105)
- Bibliotekslagen (SFS 2013:801)
- Museilagen (SFS 2017:563)
- Radio- och tv-lagen (SFS 2010:696)
- Skollagen (SFS 2010:800)

Nationella strategier och regeringsuppdrag

Ett styrdokument som lyfter MIK explicit, och som tillkommit sedan kartläggningen 2017–2018, är:

- Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025 (Kulturdepartementet, 2022c).

I denna strategi står att ”Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet är centrala aktörer i arbetet med att öka medie- och informationskunnighet för alla grupper i samhället.” (Kulturdepartementet, 2022c, s. 23).

I övrigt är de mest träffande styrdokumenterna inom MIK-området desamma som de styrdokument som redovisades 2017–2018:

- *För ett hållbart, digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi* (Näringsdepartementet, 2017)
- *Främja, förankra, försvara – strategi för en stark demokrati* (Kulturdepartementet, 2018b)

Under perioden 2018–2022 har det funnits flera för det svenska MIK-främjande arbetet relevanta regeringsuppdrag, statliga utredningar/kommittéer, betänkanden och propositioner (se bilaga 5). Av särskild betydelse är:

■ 5 För mer utförlig text om dessa lagar, se bilaga 4.

- Regeringsuppdrag till Statens medieråd att utveckla former för samverkan och förstärka arbetet för ökad MIK, 2018–2022 (sammanlagt fyra, vid tidpunkten för denna kartläggning).
- Regeringsuppdrag till Skolverket att ta fram ett förslag till nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023–2027 (2022).

Utredningar och betänkanden

- Kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet (Kulturdepartementet, dir. 2018:88) och betänkandet *Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat* (SOU 2020:56). I betänkandet uttrycks behov av en statlig ansvarsstruktur och en myndighet med MIK i instruktionen. Denna myndighet ska ha ansvar för en bred samverkansstruktur och med tydligt uppdrag att arbeta mot hela befolkningen. Detta för att undvika att arbetet blir kortsiktigt.
- Kommittén Stärkta skolbibliotek och läromedel (Utbildningsdepartementet, dir. 2019/91) och betänkandet *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3), i vilken det föreslås att Skolbiblioteket ska vara bemannade och deras syfte ska vara att främja elevernas läsande och medie- och informationskunnighet.
- Betänkandet *Från kris till kraft – återstart för kulturen* (SOU 2021:77), i vilken MIK bedöms vara en förutsättning för övrig bildning och därför behöver integreras i ett livslångt lärande.

MIK och myndigheter

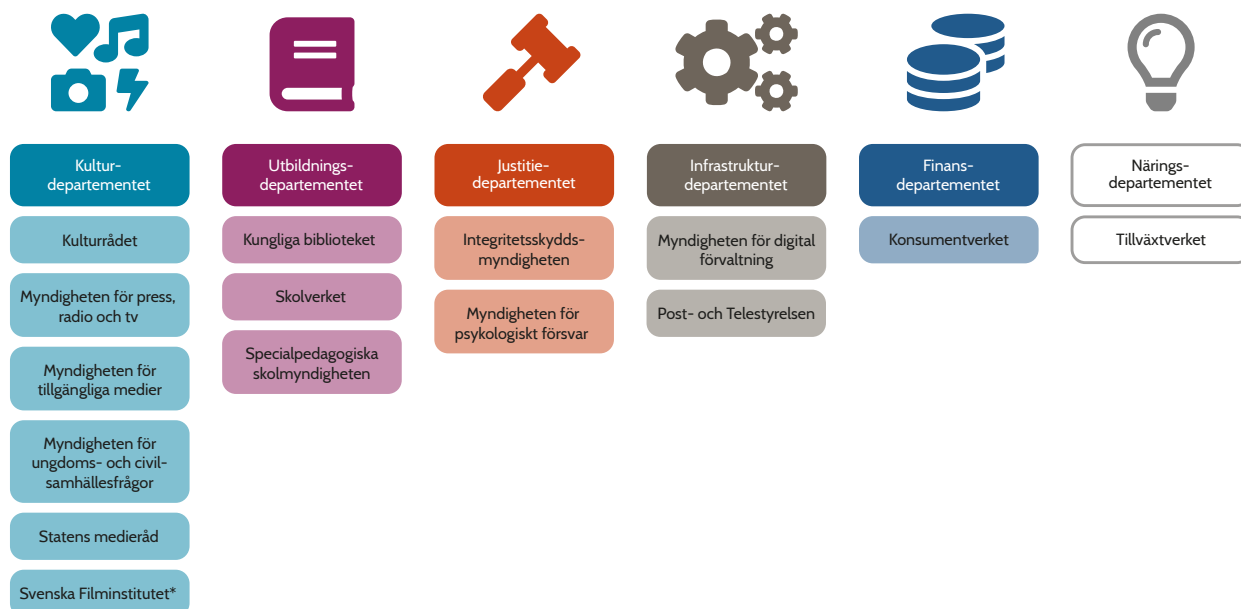
I figur 6 nedan listas 15 statliga myndigheter av relevans för det MIK-främjande arbetet i Sverige utifrån uppgift och/eller sakområde. Med utgångspunkt i dessa myndigheters verksamhet går det att identifiera ett antal huvudaktörer inom den statliga förvaltningen. Dessa presenteras närmare i separat avsnitt nedan. Med huvudaktör avses en aktör som har ”verksamhet inom MIK-området och/eller genomför insatser vars *huvudsyfte* är att stärka medie- och informationskunnighet i en eller flera målgrupper” (Statens medieråd, 2017).

Utöver huvudaktörerna finns myndigheter som hanterar MIK som en mer eller mindre tydlig del fråga inom något av sina sakområden. Ytterligare några är relevanta utifrån sitt ansvar inom digitaliseringspolitiken. Dessa myndigheters frågeområden är sådana att de över tid – mot bakgrund av teknik- och medieutvecklingen – kan komma att tydligare kopplas till och få en roll i det MIK-främjande arbetet.⁶

■ 6 Mer om myndigheterna med MIK-koppling i bilaga 6.

Figur 6: Statliga myndigheter med koppling till MIK-området, per 20 september 2022

Huvudaktörer i fetstil.

*) Svenska Filminstitutet är inte en myndighet utan en stiftelse med statliga uppdrag och statlig finansiering.

Anmärkning: Efter regeringsskiftet 2022 ligger Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor under Socialdepartementet och Myndigheten för psykologiskt försvar under Försvarsdepartementet.

De statliga huvudaktörerna

Jämfört med tidigare kartläggning 2017–2018 (Statens medieråd 2017; Wagner 2018) har kretsen av statliga huvudaktörer inom MIK-området utökats med två myndigheter, Myndigheten för press, radio och tv samt Myndigheten för psykologiskt försvar. Kretsen av huvudaktörerna är:

- Kungliga biblioteket
- Myndigheten för press, radio och tv
- Myndigheten för psykologiskt försvar
- Skolverket
- Statens medieråd
- Svenska Filminstitutet.

Typiskt för de statliga huvudaktörerna är att deras engagemang inom MIK-frågorna utgår ifrån en operationalisering av respektive grunduppdrag och specifika sakområden. Det innebär att MIK inte är ett eget område eller uppdrag för någon av huvudaktörerna, förutom för Statens medieråd. Detta konstateras i tidigare kartläggning 2017–2018 (Statens medieråd 2017,

Wagner 2018.) och gäller fortfarande 2021–2022.

Verksamheten hos den nya huvudaktören Myndigheten för psykologiskt försvar innebär en breddning av MIK-området jämfört med situationen i tidigare kartläggning, se mer om myndigheten nedan.

Samtliga huvudaktörer är kopplade till det pågående nationella samverkansarbetet för ökad MIK, vilket etablerats utifrån regeringens uppdrag till Statens medieråd 2019. I det nationella nätverket MIK Sverige, som Statens medieråd koordinerar, ingår 25 myndigheter och organisationer som medlemmar i en formaliserad samverkansrets. Av figurens 14 listade myndigheter ingår nio i nätverket. (Mer om detta samverkansarbete i kapitel 12. Information om samtliga medlemmar i nätverket återfinns i bilaga 6.).

Trots att antalet statliga huvudaktörer utökats är begreppet medie- och informationskunnighet fortfarande osynligt i myndighetsinstruktioner. Inte heller Statens medieråd, som kan ses som områdets utpekade ansvarsaktör utifrån regeringsuppdrag 2018–2022, har medie- och informationskunnighet explicit framskrivet i sin instruktion. I utredningen *Inordnande av Statens medieråd i Myndigheten för press, radio och tv* (Kulturdepartementet, 2022a) föreslås dock att instruktionen för den nya, sammanslagna myndigheten som planeras starta sin verksamhet i januari 2024 ska innehålla MIK som en uppgift.

Statens medieråd har mångårig erfarenhet av arbete för ökad medie- och informationskunnighet, utifrån en tolkning av den instruktionsbundna uppgiften att verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare (Kulturdepartementet, 2010). Genom särskilda regeringsuppdrag 2018–2019 kan myndigheten ses som samordnande myndighet för MIK-området. Utifrån dessa uppdrag har myndigheten etablerat ett samverkansarbete på den nationella nivån och innehar i detta rollen som koordinator. Sedan 2020 finns uppdraget att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet med i myndighetens regleringsbrev. Genom det arbete som har genomförts av Statens medieråd finns numera:

- ett formaliserat nationellt aktörsnätverk för stärkt MIK
- en form för att återkommande följa och kartlägga MIK-områdets insatser och aktörer
- en digital kunskapsbank för kunskap och resurser inom MIK.

Statens medieråd har också uppdrag inom ramen för Sveriges genomförande av EU:s direktiv om audiovisuella medietjänster, det så kallade AV-direktivet. Det innefattar bland annat att kartlägga och redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att främja MIK i Sverige, för återrapportering till Europeiska kommissionen. Detta arbete genomför myndigheten tillsammans med Myndigheten för press, radio, och tv.

I mars 2022 uppdrog Regeringskansliet åt en särskild utredare att biträda Kulturdepartementet i att utreda konsekvenserna av ett inordnande av uppgifterna vid Statens medieråd i Myndigheten för press, radio och tv.

Bakgrunden är den snabba utvecklingen inom medieområdet, inte minst med nya produktions- och konsumtionsmönster samt ett ökat fokus på medie- och informationskunnighet (Kulturdepartementet, 2022a). I februari 2023 fick de båda myndigheterna i uppdrag av regeringen att förbereda ett sammangående i en ny mediemyndighet. Detta kommer att ske genom överföring av samtliga uppgifter från Statens medieråd till Myndigheten för press, radio och tv samtidigt som Statens medieråd avvecklas och upphör som myndighet den 31 december 2023 (Kulturdepartementet, 2023). Den nya sammanslagna mediemyndigheten planeras vara på plats från och med januari 2024.

Myndigheten för psykologiskt försvar (MPF) värnar det öppna och demokratiska samhället och den fria åsiktsbildningen genom att identifiera, analysera och bemöta otillbörlig informationspåverkan och annan vilseledande information som riktas mot Sverige eller svenska intressen från främmande makt. Myndigheten, som bildades 1 januari 2022, leder arbetet med att samordna och utveckla Sveriges psykologiska försvar. MIK är centralt för myndighetens arbete. MPF sprider kunskap till befolkningen och berörda aktörer gällande psykologiskt försvar och finansierar även forskning inom området.

Myndigheten för press, radio och tv:s (MPRT:s) uppdrag inom MIK utgår från att myndigheten är reglerings- och tillsynsmyndighet inom medieområdet. MPRT analyserar och sprider kunskap om medieutvecklingen, bland annat om vilka regler som gäller för olika sändningar och publiceringar. Myndigheten ger förutsättningar för en mångfald av medier genom att fördela mediestöd och tillstånd att sända radio och tv, informera om vem som är avsändare samt registrerar ansvariga utgivare för olika medier. Dessutom utövar myndigheten tillsyn över delar av medieutbudet. Genom sitt uppdrag bidrar MPRT till ett mer ansvarstagande medielandskap och därmed ett ökat förtroende för medierna hos medborgarna. Myndigheten har också det huvudsakliga ansvaret för tillsynen över bestämmelserna i EU:s AV-direktiv.

Kungliga biblioteket (KB) är i sin roll som nationalmyndighet med främjandeuppdrag för hela biblioteksväsendet engagerat i MIK-frågor. Den nya biblioteksstrategin från 2022 skriver tydligt fram bibliotekens roll i att stärka befolkningens medie- och informationskunnighet (se avsnitt om styrdokument ovan). De senaste årens satsning på bibliotekspersonalens kompetensutveckling 2018–2021 – ”Digitalt först med användaren i fokus” – har haft MIK som ett tydligt mål och arbetsområde, och har kopplat KB och biblioteken närmare MIK-frågorna. KB ansvarar även för förvaltningen av Digateket – en plattform för bibliotekarier med kunskap och fortbildning inom MIK och digital kompetens.

Skolverket har utöver ansvaret för skolväsendet även sektorsansvar för skolans digitalisering. MIK-frågorna utgår framför allt från detta uppdrag, där det övergripande målet är att stärka alla barns och elevers digitala

kompetens – inom vilket MIK som kunskapsområde ingår och är en del. Skolbibliotekens ansvar för MIK-frågorna betonas tydligt av Skolverket. Myndigheten lyfter det som en av skolbibliotekariens viktigaste uppgifter att verka för medie- och informationskunnighet, bland annat genom att stödja lärares och elevers arbete med informationssökning, källmedvetenhet och säker internetanvändning (se vidare kapitel 6, MIK och skolan).

Svenska Filminstitutet är en stiftelse med statliga uppdrag och statlig finansiering, placerad under Kulturdepartementet. Filminstitutet har ett mångårigt engagemang för frågor som rör MIK utifrån det filmpolitiska målet att barn och unga ska ha goda kunskaper om film och rörlig bild samt ges möjligheter till eget skapande. Detta med utgångspunkten att filmen ska bidra till att stärka yttrandefriheten och det offentliga samtalet. För Filminstitutet handlar MIK-arbetet framför allt om att lyfta vikten av filmkunnighet. Inom ramen för den filmpedagogiska verksamheten finns regionala filmpedagoger som arbetar med unga slutmålgrupper i skolan och kulturskolan, för att säkerställa att barn och unga får möjlighet att bli filmkunniga.

Sammanfattning

- Det gränsöverskridande sakområdet medie- och informationskunnighet (MIK) berör flera politikområden och departement. Mest tydligt är frågorna kopplade till medie-, demokrati-, utbildnings-, digitaliserings- och bibliotekspolitiken samt politiken för civilt försvar.
- Ett europeiskt styrdokument av relevans för MIK-arbetet i Sverige är EU:s direktiv om audiovisuella medietjänster, det så kallade AV-direktivet. Direktivet ålägger medlemsstaterna att vidta åtgärder för att främja MIK.
- Ingen statlig instans har MIK explicit framskrivet som ett område i sin instruktion. I utredningen *Inordnande av Statens medieråd i Myndigheten för press, radio och tv* (Ds 2022:17) föreslås dock att instruktionen för den sammanslagna myndigheten, som planeras starta sin verksamhet i januari 2024, ska innehålla MIK som en uppgift för myndigheten.
- Bärande styrdokument för MIK-frågorna i statsförvaltningen 2021–2022 är framtagna för ett antal år sedan, *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi* (2017) och *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara* (2018). Båda dessa strategier påtalar vikten av befolkningens förmåga att kunna hantera och förstå medier och information i den digitaliserade samtiden samt att ett arbete som främjar dessa kunskaper och förmågor behöver ske i bred och sektoröverskridande samverkan. Under 2022 tillkom även den nationella biblioteksstrategin, *Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025*.
- Genom regeringens uppdrag (2018–2022) till Statens medieråd finns ett utpekat ansvar i staten om att förstärka arbetet för ökad medie- och

informationskunnighet genom samverkan. För detta ändamål har ett nationellt nätverk formaliserats – MIK Sverige – bestående av 25 medlemmar (myndigheter och nationella organisationer) och med Statens medieråd som koordinator.

- De största förändringarna sedan kartläggningen 2017–2018 är att det finns en utpekad ansvarsaktör med koordineringsansvar (Statens medieråd), fler statliga huvudaktörer inom området samt en nationell formaliserad samverkanskrets gällande MIK-främjande arbete (nätverket MIK Sverige).

5. MIK och regionerna

MIK-främjande arbete på regional nivå sker framför allt inom kulturområdet samt inom regionalt utvecklingsarbete. Inom de regionala kulturförvaltningarnas verksamheter ingår MIK-frågor som en mer eller mindre tydlig del i styrdokument, som exempelvis regionala kulturplaner eller kulturstrategier. Här är det framför allt mål om att bidra till fri åsiktsbildning och demokratisk delaktighet som är relevanta. I det regionala digitaliseringsarbetet handlar frågorna främst om att digitaliseringen behöver anpassas till olika regionala förutsättningar och få genomslag i hela landet. Det är både frågan om ett utvecklingsarbete och om kompetensfrågor i relation till befolkningen.

Syfte och mål i främjandearbetet är dock detsamma: att genom kompetensförstärkning skapa förutsättningar för människors delaktighet i samhället och demokratin. Vid biblioteken flätas detta arbete ihop på ett tydligt sätt.

Regionernas styrdokument

Samtliga 21 regioner utom Stockholm har en kulturplan som reglerar arbetet utifrån de kulturpolitiska målen och som beskriver inriktning och utvecklingsområden för den regionala kulturverksamheten. Region Stockholm har i stället en kulturstrategi.

Regionernas kulturplaner beslutas av regionfullmäktige och omfattar hela det regionala kulturansvaret, inklusive den regionala kulturverksamhet som finansieras med statliga medel. Inom ramen för den så kallade kultur-samverkansmodellen, i vilken alla regioner utom Stockholm är parter, fördelas statliga medel i linje med de regionala kulturplanerna till sju olika kulturområden.

Det är framför allt tre kulturområden som omfattar MIK-frågor:

- biblioteksverksamhet samt läs- och litteraturfrämjande verksamhet
- filmkulturell verksamhet
- museiverksamhet.

I dessa kulturverksamheter sker insatser som syftar till att främja aspekter av MIK i olika målgrupper, vilket redovisas i avsnittet MIK-insatser i regional kulturverksamhet nedan.

Regionalt digitaliseringsarbete återfinns ofta i en regional utvecklingsstrategi (RUS), vilket kan beskrivas som en samlad strategi för tillväxtarbetet med utgångspunkt i regionens förutsättningar. Utvecklingsstrategin är mer eller mindre tydligt länkad till kulturplanen. För det regionala digitaliseringsarbetet finns 21 digitaliseringskoordinatorer, vilkas funktion är att arbeta för att digitaliseringens möjligheter utnyttjas bättre genom att exempelvis strategisk samverkan mellan relevanta aktörer i respektive region ges bättre förutsättningar. Det finns även exempel på samarbeten mellan digitaliseringskoordinatorerna och regionbiblioteken kring arbete/insatser

för ökad digital kompetens och MIK⁷.

Regionernas förutsättningar att hantera MIK-frågorna varierar stort i landet, liksom deras val av strategi och insatser. Vissa regioner har ett uttalat och brett MIK-arbete som inkluderar film, bibliotek, kulturarv, kultur, civilsamhället och finansiellt stöd för MIK-aktörer. Där kan även finnas personer i förvaltningen som arbetar med MIK mer övergripande. Andra regioner lyfter fram MIK i sin kulturplan och har idéer för frågeområdet, men saknar tjänstepersoner med ett särskilt ansvar att driva frågorna. I ytterligare andra regioner betraktas MIK som något som är synonymt med biblioteksfrågor.⁸ För erfarenhetsutbyte och stöd i det regionala arbetet inom MIK-området har initiativ tagits till ett interregionalt nätverk, som dock ännu är under uppbyggnad.

Lokalt MIK-främjande

I lokalt/kommunalt arbete i invånarnära verksamheter sker en naturlig sammansmältning av digitaliseringsarbete och arbete för att främja medie- och informationskunnighet. Särskilt tydligt påvisbart är detta i folkbibliotekens verksamhet samt i skolor och skolbibliotek. Andra exempel där arbete för MIK-främjande och ökad digital delaktighet förenas i en och samma satsning är i de kommunala så kallade DigidelCenter, vilka ofta finns inrättade på folkbiblioteken. I dagsläget (början av 2023) finns dessa i 26 av 290 kommuner runt om i landet.

Syftet med DigidelCenter är att erbjuda en plats där kommuninvånare har möjlighet att använda och lära sig mer om digitaliseringens möjligheter. Samma syfte fyller i vissa fall i stället kommun- och medborgarkontor, där invånare ska kunna erbjudas stöd och hjälp gällande sin digitala vardag och där kan medie- och informationskunnighet kan ingå som en mer eller mindre uttalad del. Insatserna är relevanta att nämna i en kartläggning av MIK-främjande arbete i Sverige då de utgör en möjlighet för kommunerna att genomföra ett sådant arbete inom ramen för sitt invånartillvända digitaliseringsuppdrag.⁹

7 Se kapitel 12, MIK och samverkan.

8 Uppgifter till Statens medieråd från Västra Götalandsregionen i samband med deras etablering av ett interregionalt MIK-nätverk.

9 I denna rapport görs ingen mer omfattande inventering eller kartläggning av det regionala digitaliseringsarbetet eller därtill kopplade styrdokument, även om dessa kan spela en roll för det MIK-främjande arbetet på regional och lokal/kommunal nivå. Uppgiften hänförs till kommande kartläggning.

Regionala strukturer av relevans för MIK-främjande

De regionala filmverksamheterna

Det finns 19 regionala filmverksamheter i Sverige. Samtliga arbetar med filmpedagogik för att öka möjligheten för barn och unga att uppleva och skapa med rörliga bilder, både i skolan och på fritiden. De regionala filmverksamheter samlas i Filmregionerna, en förening som verkar för att stärka filmen och de filmkulturella frågorna över hela landet.¹⁰

De regionala biblioteksverksamheterna

Det finns 20 regionala biblioteksverksamheter i Sverige. Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska det "bedrivas av varje landsting och de kommuner som inte ingår i ett landsting." Den regionala biblioteksverksamheten har som syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Tillsammans med Kungliga biblioteket (KB) och kommunerna har de regionala biblioteksverksamheterna uppdraget att följa upp biblioteksplanerna. De regionala biblioteksverksamheterna samlas i Föreningen för regional biblioteksverksamhet (FRB) som har till syfte att utifrån ett regionalt perspektiv främja biblioteksutvecklingen i landet.

Digitaliseringskoordinatorer

År 2018 fick Tillväxtverket ett regeringsuppdrag att administrera ett sekretariat för digitaliseringskoordinatorer. Samtidigt fick landets 21 regioner erbjudande om att inrätta och upprätthålla en funktion som regional digitaliseringskoordinator. Uppgiften för dessa är att arbeta för att digitaliseringens möjligheter ska utnyttjas bättre i regionerna samt bidra till strategisk samverkan mellan relevanta aktörer i regionen och därmed bidra till regional utveckling. Tillväxtverkets sekretariat driver bland annat ett kompetensnätverk för att främja interregional samverkan samt följer upp det regionala digitaliseringsarbetet.

DigidelCenter

För att möta invånarnas behov inom digitalisering och digital kompetens har så kallade DigidelCenter upprättats i ett tjugotal kommuner. Där finns låneteknik och tillgång till personal som kan handleda i användandet. Målgrupper är invånare i alla åldrar, med olika förutsättningar och språk. Ett DigidelCenter utvecklas i samverkan med andra aktörer, både kommunala och från civilsamhället, och är en del i ett större digitaliseringsarbete i kommunen. Initiativet till DigidelCenter kommer från Internetstiftelsen och ett regeringsbeslut 2018 (Regeringen, pressmeddelande, 2018).

10 Filmregionerna ingår som medlemmar i nätverket MIK Sverige.

Genomgång av regionala kulturplaner

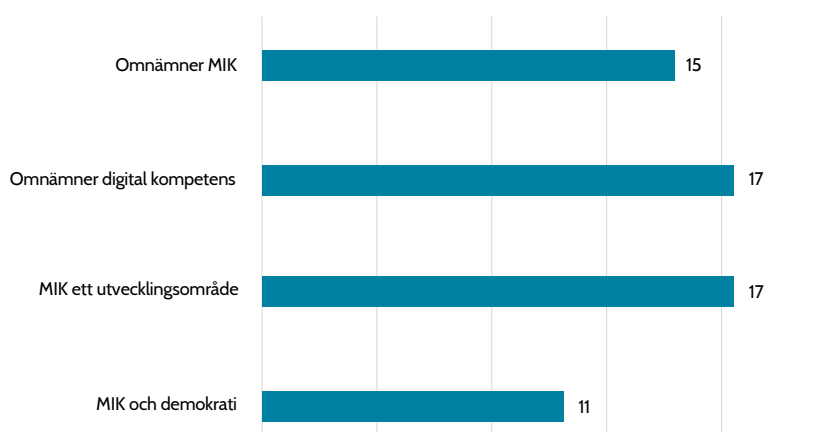
För att få en bild av både om och hur MIK-främjande arbete skrivs fram i de regionala kulturverksamheterna har skrivningar i regionernas kulturplaner undersökts.¹¹ Därtill har enkätfrågor ställts inom ramen för Kulturdatabasen¹² till de regionala kulturverksamheterna (biblioteksverksamhet, filmkulturell verksamhet) om utförda MIK-insatser 2021. Avsikten är att återkommande sammanställa dessa uppgifter för att på så sätt följa MIK-främjande arbete inom den regionala strukturen.¹³

Påpekas bör att förekomsten av MIK-relaterade begrepp i en regions styrdokument inte med nödvändighet innebär att ett MIK-främjande arbete sker eller att den aktuella regionens praktik och insatser skiljer sig väsentligen från en region där begreppen (området) inte omnämns i planerna. Kulturplanen pekar ut utvecklingsområden snarare än konkreta aktiviteter. Genomgången av kulturplanerna bör därför ses som ett försök att undersöka om MIK eller MIK-främjande arbete är något som lyfts fram som prioriterat i landets regionala kulturverksamheter och inte en kartläggning av vad som faktiskt görs i form av konkreta insatser.

Förekomsten av MIK i kulturplanerna

Underlaget för genomgången i denna kartläggning omfattar samtliga 21 regioner och utgörs av 20 regionala kulturplaner samt region Stockholms kulturstrategi, sammantaget här kallade "regionala kulturplaner".

Diagram 2: Medie- och informationskunnighet i regionala kulturplaner (antal)

11 Statens medieråd utförde sökning på relevanta begrepp i samtliga regioners kulturplaner. Undersökningen genomfördes i de planer som var aktuella i december 2021.

12 Kulturdatabasen administreras av Myndigheten för kulturanalys. Kulturdatabasen används även till uppföljning av kulturverksamheter i de 20 regioner som ingår i kultursamverkanmodellen till Statens kulturråd.

13 Eftersom det är första gången Statens medieråd sammanställt uppgifter om MIK i kulturplaner och MIK-insatser utförda i regionala kulturverksamheter finns inga data att jämföra mot. Redovisningen blir därför av deskriptiv karaktär.

Medie- och informationskunnighet omnämns explicit i en majoritet av de regionala kulturplanerna (15 av 21).

I de regionala planer där MIK inte omnämns explicit används ofta i stället närliggande begrepp som digital kompetens, källkritik, kritiskt tänkande, digital delaktighet eller tillgänglighet.

Av dessa övriga begrepp är digital kompetens det mest frekvent använda, det används i en övervägande majoritet av de 21 kulturplanerna. I ett exempel från Region Västerbottens kulturplan illustreras hur de olika begreppen används tillsammans:

”Vi lever i en brytningstid där sammanlänkningen av den analoga och digitala världen ställer krav på att samhället understödjer och ger medborgarna möjlighet att tillförskaffa sig digital kompetens och en medie- och informationskunnighet (MIK) (...) Behovet av film- och mediekunnighet är större idag än tidigare.” (Region Västerbotten, utan årtal, s 20).

MIK, digital kompetens eller något annat av de relaterade begreppen, pekas ut som utvecklingsområde i de flesta kulturplaner (17 av 21), ibland med en tillhörande målformulering. I vissa fall förekommer MIK som samverkansområde mellan flera olika aktörer, som här i Västra Götalandsregionens kulturplan:

”Prioriteringar inom medier och MIK är att: stärka invånarnas medie- och informationskunnighet och öka motståndskraften mot desinformation i samverkan mellan myndigheter, bibliotek, skola och folkbildning stärka journalistiken i lokalsamhället och invånarnas egenmakt genom pilotprojekt i journalistiska och källkritiska metoder främja utvecklingen av publicistiska medier genom att utveckla den nationella arenan Medier och demokrati.” (Västra Götalandsregionen, 2019, s 37)

MIK-arbetet kan även ske verksamhetsöverskridande, vilket uttrycks i Region Värmlands kulturplan. Under rubriken “Kulturlivets utmaningar”, där en av utmaningarna är att “stärka medie- och informationskunnigheten”, återfinns följande:

”Behovet av insatser för medie- och informationskunnighet är stort och innebär en betydande utmaning för bland annat skolan och biblioteken.” MIK-arbetet behöver utövas i bred samverkan, där kultursektorn kan lämna värdefulla bidrag.” “Region Värmland ska i fortsatt bred samverkan med biblioteken och andra kommunala verksamheter samt folkbildningen och andra relevanta samhällsaktörer verka för att stärka medie- och informationskunnigheten.” (Region Värmland, 2021, s 19)

Även i Region Östergötlands kulturplan uttrycks detta:

“En ökad medie- och informationskunnighet är en samhällsutmaning som behöver hanteras över sektors- och kompetensgränser. Regionbibliotek Östergötland och Film i Öst har under de senaste åren drivit metod-

utvecklande projekt i arbetet med MIK. Fortbildningar och konferenser arrangeras och riktas mot skola, kultur- och musikskola, bibliotek och fritidsverksamhet.” (Region Östergötland, s 18)

I cirka hälften av kulturplanerna nämns MIK på ett tydligt och uttalat sätt som något som relaterar till demokrati och fri åsiktsbildning. Ett tydligt exempel på hur MIK länkas till en fråga om demokrati återfinns i Region Skånes kulturplan:

”Att kunna hitta, analysera, kritiskt värdera och skapa innehåll är förmågor och färdigheter som alla behöver och i en digital värld har det blivit en allt viktigare demokratifråga. Det stärker människors motståndskraft mot desinformation och propaganda i ett ständigt informationsflöde och ökar förmågan att delta i det demokratiska samtalet.” (Region Skåne, utan årtal, s. 21)

MIK i olika kulturområden

Filmverksamhet

Film- och mediekunnighet är en del av MIK och lyfts fram i 15 av 21 kulturplaner. Mediepedagogik är ett annat begrepp som används. Utifrån mål i statliga filmpolitiken är barn och unga en vanlig målgrupp, även om det finns regioner som pekar ut en bredare målgrupp än så. Region Halland förtydligar här begreppet filmkunnighet:

”Filmkunnighet är, liksom läskunnighet, viktigt i ett samhälle. Att vara filmkunnig innefattar att kunna tolka, analysera och skapa film. (...) Filmkunnighet ingår i begreppet MIK, medie- och informationskunnighet.” (Region Halland, 2020, s. 38)

Biblioteksverksamhet

Bibliotekens roll och lagstadgade uppdrag att bland annat bidra till fri åsiktsbildning är nära sammanbundet med medie- och informationskunnighet. MIK är jämte de relaterade begreppen vanligt förekommande i kulturplanernas beskrivning av den regionala biblioteksverksamheten. Ett exempel från Region Östergötland belyser just bibliotekens roll:

”Enligt bibliotekslagen ska biblioteken verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning. Digitaliseringen gör det möjligt för medborgaren att delta i samhället på ett nytt sätt, men ställer också krav på förmågan att hantera digital information. Att främja individens tillit och kunskap att använda sig av och delta i digitala sammanhang är en viktig del i bibliotekens uppdrag. För biblioteken i Östergötland finns en gemensam strategi för arbetet med medie- och informationskunnighet (MIK).” (Region Östergötland, s. 48)

Museer och arkivverksamhet

Museerna och arkivens roll och uppdrag i samhället gör dem intressanta ur ett MIK-perspektiv. I drygt en tredjedel av kulturplanerna nämns begrepp relaterade till MIK i samband med musei- och arkivverksamheten. Det begrepp som är mest frekvent inom arkivverksamheten är källkritik. Så här beskriver Region Blekinge sin arkivverksamhet relaterat till MIK:

”Blekingearkivet är en viktig verksamhet för dagens diskussioner kring källkritik och falska nyheter men också för källtillit och att levandegöra historiskt material för publik.” (Region Blekinge, 2021, s. 55)

MIK-främjande insatser i regional kulturverksamhet

För att få information om regionernas konkreta MIK-insatser inom filmkulturell verksamhet och biblioteksverksamhet under 2021 har Statens medieråd ställt enkätfrågor inom Kulturdatabasen (Myndigheten för kulturanalys, 2022).¹⁴

Insatser inom filmkulturell verksamhet

Filmkulturell verksamhet inom regional förvaltning utförs av konsulenter eller andra med liknande arbetsuppgifter och riktar sig vanligen inte direkt till besökare eller allmänhet.

Över hälften av de svarande för regional filmkulturell verksamhet har genomfört MIK-insatser (66 procent). Den vanligaste insatsen som har genomförts är ”kurs/fortbildning”, men även ”evenemang/seminarium/utställning” hamnar högt upp bland genomförda insatser (19 av 29 insatser). I en kommentar till enkäten beskrivs den aktuella regionens filmkulturella verksamhet bestå av...

“...grundläggande seminarier och föreläsningar om medie- och informationskunnighet eller en kombination av det tillsammans med praktiska elevarbeten där exempelvis innovation kombineras med reklam och marknadsföring i formen av uppfinningar ska ”säljas in med mördande reklam”, i detta fall då reklamfilm.”

Den absolut vanligaste målgrupp som anges för insatserna är personal inom skola, och barn och unga (elever under 18 år). Detta ligger helt i linje med regionala filmverksamheters arbete. ”Film/rörlig bild” är det MIK-område som flest verksamheter anger att insatserna har berört. ”MIK-allmänt” är även det ett vanligt område.

14 Statens medieråd har inkluderat enkätfrågor om MIK insatser utförda 2021 inom ramen för Kulturdatabasen som administreras av Myndigheten för kulturanalys. Kulturdatabasen används till uppföljning av kulturverksamheter i de 20 regioner som ingår i kultursamverkansmodellen till Statens kulturråd. Totalt antal svarande regioner i enkäten är 20. Samma frågor till Region Stockholms filmkulturella verksamhet och deras biblioteksverksamhet har ställts i en separat enkät genomförd i maj 2022 – men räknats ihop med övriga regioners svar nedan. Enkätfrågorna besvarades för första gången 2022.

Endast 3 av 20 anger att det finns en särskild plan för MIK-arbete inom deras region. I några kommentarer anges: "Finns både i regionala kulturplanen och regionala biblioteksplanen." Anmärkningsvärt är att över hälften (12 av 20) svarar "Vet ej" på frågan om det finns en plan för medie- och informationskunnighet.

Insatser inom biblioteksverksamhet

En överväldigande majoritet av biblioteksverksamheterna (18 av 21) har genomfört MIK-insatser för att stärka MIK-arbetet vid folk- och skolbibliotek i regionen. Den vanligaste insatsen är "kurs/fortbildning", men även "verksamhetsutveckling" hamnar högt upp när det gäller genomförda insatser.

Den absolut vanligaste målgrupp som anges för insatserna är personal inom biblioteksverksamhet följt av tjänstepersoner inom region och kommun.

Samtliga regionbibliotek anger att deras MIK-insats/-er har berört "digital kompetens", tätt följt av "MIK allmänt" och "Film/rörlig bild".

En fjärdedel (26 procent, 5 av 19) av de svarande anger att det finns en plan för MIK-arbete inom regionen. Detta styrdokument är i samtliga fall utom ett den regionala biblioteksplanen. En region anger att MIK finns med både i regionala biblioteksplanen och i den regionala kulturplanen. En region lyfter fram en särskild MIK-strategi (Götabiblioteken i Region Östergötland). En femtedel (21 procent, 4 av 19) anger att de inte vet om det finns en plan för medie- och informationskunnighet i regionen.

Ekonomiskt stöd för MIK-främjande arbete i regionerna

Några regioner erbjuder olika typer av bidrag för att stärka och utveckla det regionala kulturlivet (kulturstöd, biblioteksstöd). Detta gäller framför allt regioner som arbetar strategiskt och samordnande med MIK som utvecklingsområde utifrån prioriteringar i sina styrdokument. Detta gäller till exempel Region Värmland, Region Skåne, Region Östergötland. I Västra Götalandsregionen förekommer exempelvis ett riktat stöd för att främja utåtriktade MIK-aktiviteter på folkbiblioteken i regionen. Stödet är till för all typ av verksamhet som kan stärka MIK och digital kompetens hos användare.

En mer utförlig genomgång av de regionala stödernas innehåll och genomförande presenteras inte i denna rapport, men förhoppningen är att inkorporera denna information i kommande kartläggningar.

Sammanfattning

- MIK eller digital kompetens finns med i en övervägande majoritet av landets regionala kulturplaner.
- Ett MIK-främjande arbete sker i kulturverksamheter på regional nivå. Det förekommer även MIK-relevanta initiativ inom ramen för det regionala digitaliseringsarbetet.
- MIK-insatser har utförts i en majoritet av de filmkulturella verksamheterna och i biblioteksverksamheterna. Insatserna har riktats mot respektive verksamhets kärna: barn och unga när det handlar om filmkulturell verksamhet och bibliotekspersonal när det gäller biblioteken. Kurs/fortbildning är den vanligaste typen av insats för båda verksamheterna.
- I anslutning till digitaliseringsarbetet i Sverige finns en formaliserad struktur för arbetet i landets regioner genom digitaliseringskoordinatorer. Dessa samverkar i flera fall med bibliotek inom det MIK-främjande arbetet i regionerna.

6. MIK och skolan

Skollagen reglerar rättigheter och skyldigheter för barn, elever och vårdnadshavare samt krav på huvudmannen för verksamheten. Därutöver styr läroplaner samt kurs- och ämnesplaner utbildningen i skolan genom att ringa in vad undervisningen ska innehålla. Utifrån dessa styrdokument är det upp till läraren att lägga upp sin undervisning.

Förekomsten av MIK i skolans styrdokument

Begreppet medie- och informationskunnighet skrivs inte fram explicit i skolans läroplaner eller i kurs- och ämnesplaner för grundskola och gymnasium. Kunskapsområdet adresseras i stället genom skrivningar om samhällets digitalisering samt i krav på förmågor inom ramen för digital kompetens. Skolverket skriver i ett kommentarmaterial till lärare och rektorer om begreppsanvändningen i styrdokumentet:

”Medie- och informationskunnighet, MIK, är ett samlingsbegrepp för flera kompetenser inom informations- och medieområdet. Enligt UNESCO:s ramverk handlar det bland annat om att kunna söka information, att bedöma den kritiskt, att förstå hur medier av olika slag fungerar, att kunna publicera egna texter och att kunna delta i de demokratiska processerna. Statens medieråd beskriver medie- och informationskunnighet som ”förmågorna att finna, analysera, kritiskt värdera och skapa information i olika medier och kontexter”. Det här är exempel på förmågor som beskrivs i läro- och ämnesplanerna samt i examens- och programmålen, men utan att begreppet MIK används.” (Skolverket, 2022e).

Här uttrycks alltså tydligt att medie- och informationskunnighet omfattas av styrdokumentet även om begreppet ej förekommer i texterna. I *Nationell digitaliseringsstrategi för utbildningsväsendet 2018–2022* (Utbildningsdepartementet, 2017) uttrycks ännu tydligare att MIK omfattas inom den digitala kompetens som eleverna genom undervisning ska utveckla.

”Barn och elever ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker och för att kunna värdera information. Det handlar bland annat om att utveckla elevernas medie- och informationskunnighet dvs. kunskap och förmåga att finna, analysera, kritiskt värdera och skapa information i olika medier och kontexter.” (Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2018–2022, Utbildningsdepartementet, 2017, s. 6).

Ännu ett område inom skolans verksamhet där MIK som kunskapsområde skrivs fram både tydligt och explicit är i frågor som rör skolbibliotek bemannade med en skolbibliotekarie. Skolverket beskriver att MIK tillhör skolbibliotekariens spetskompetens och att hen därför kan vara en pedagogisk resurs i arbetet med både elever och lärare inom områden som exempelvis informationssökning och källmedvetenhet (Skolverket, 2022c).¹⁵

Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2018–2022

Det övergripande målet i den nationella strategin för skolans digitalisering är att skolväsendet ska vara ledande i att använda digitaliseringens möjligheter på bästa sätt för att uppnå en hög digital kompetens hos barn och elever samt för att främja kunskapsutveckling och likvärdighet. Ett av tre fokusområden i strategin som ska bidra till detta är ”Digital kompetens för alla i skolväsendet” med målet: ”Alla barn och elever ska utveckla en adekvat digital kompetens. Det ska finnas en digital likvärdighet i det svenska skolväsendet.” I strategin används uttrycket ”adekvat digital kompetens” för att understryka att digitaliseringen är en pågående process samt att behoven av digital kompetens förändras i takt med att användningen och verktygen utvecklas samt är beroende av barnets eller elevens ålder. Här skrivs MIK fram explicit som något eleverna ska utveckla genom utbildningen.¹⁶

I Skolverkets förslag till nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023–2027 pekas två målområden ut för skolans fortsatta digitalisering. Det ena handlar om att rusta eleverna med digital kompetens. Det andra om att använda digitala verktyg och läromedel för att öka kvaliteten i undervisningen.¹⁷

Skolans uppdrag att stärka elevernas digitala kompetens

Den revidering av skolans styrdokument som skedde 2018 med avseende på digitaliseringen är av relevans för hur MIK-frågor förekommer som kunskapsområde i skolans verksamhet och olika ämnen. Vid revideringen skrevs digital kompetens in i läroplaner, samt i kurs- och ämnesplaner, för både grundskola och gymnasium. Styrdokumenterna för samtliga skolformer (grundskola, gymnasium och vuxenutbildning) är sedan dess tydliga avseende uppdraget att stärka elevernas digitala kompetens. Även förskolans

15 Läs mer i kapitel 7, MIK och skolbiblioteken.

16 För att realisera strategin har SKR i nära samverkan med Skolverket och övriga skolväsende, tagit fram en handlingsplan med förslag på initiativ och aktiviteter av nationell karaktär: <https://skr.se/skr/skolakultur/ritid/forskolagrundochgymnasieskola/digitaliseringskola/nationellstrategiochhandlingsplan/nationellhandlingsplan.31083.html>

17 Skolverkets förslag lämnades till regeringen 19 december 2022 och är i skrivande stund på remiss t.o.m. den 2023-04-28.

läroplan (Skolverket, 2018, reviderad 2019), skriver fram detta mål.

Skolverket identifierar fyra aspekter av digital kompetens som eleverna ska utveckla genom undervisningen:¹⁸

1. Förståelse för hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling.
2. Förmåga att använda och förstå digitala verktyg och medier.
3. Förhållningssätt till medier och information på ett kritiskt och ansvarsfullt sätt.
4. Förmåga att lösa problem och omsätta idéer i handling på ett kreativt sätt, med användning av digital teknik.

De första tre aspekterna ingår tydligt inom kunskapsområdet medie- och informationskunnighet. Det finns därmed förutsättningar för MIK-frågor att vara relevanta i samtliga skolämnen.

Läroplanerna

I läroplanerna för samtliga skolformer¹⁹ finns ett antal identiska eller snarlika skrivningar om digitaliseringen, vilka ringar in MIK-området, utan att begreppet nämns explicit. Nedan exempel ur grundskolans läroplan, Lgr22:

- ”Eleverna ska kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska information, fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ.” (Skolverket, 2022b, s. 7).
- ”Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt kunna värdera information. Utbildningen ska därigenom ge eleverna förutsättningar att utveckla digital kompetens och ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap.” (Skolverket, 2022b, s. 8).

I läroplanens ”övergripande mål och riktlinjer” anges att eleven efter utbildningen ska kunna:

18 <https://www.skolverket.se/om-oss/var-verksamhet/skolverkets-prioriterade-omraden/digitalisering/fyra-aspekter-av-digital-kompetens>

19 Förskolan, grundskolan, gymnasieskolan och vuxenutbildningen, grundsärskolan och gymnasiesärskolan.

- ”använda såväl digitala som andra verktyg och medier för kunskaps-sökande, informationsbearbetning, problemlösning, skapande, kommunikation och lärande,
- kan använda sig av ett kritiskt tänkande och självständigt formulera ståndpunkter grundade på kunskaper och etiska överväganden.” (Skolverket, 2022b, s. 13).

Läroplanens övergripande del lyfter även fram rektorns särskilda ansvar för skolbiblioteket samt att rektorn ska ansvara för att:

- ”skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen för att stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens /.../” (Skolverket, 2022b, s. 20).

Grundskolans kursplaner och gymnasieskolans ämnesplaner

I kursplanerna för grundskolan beskrivs vad eleverna ska lära sig samt de förmågor som undervisningen ska ge dem förutsättningar att utveckla. I planerna återfinns även de kunskapskrav utifrån vilka läraren ska kunna sätta betyg i varje ämne. Gymnasieskolans undervisning styrs av läroplanen, som även omfattar ämnesplaner, samt examensmål för de nationella programmen.

MIK adresseras som kunskapsområde inom flera ämnen i grundskolan och i gymnasieskolan, utan att begreppet nämns i någon kurs- eller ämnesplan. Tydligast är det inom svenska, samhällskunskap, bild samt hem- och konsumentkunskap.

Exempel på förekomsten av MIK som kunskapsområde i grundskolans kursplaner:

Hem och konsumentkunskap (åk 7–9):

”Skillnaden mellan saklig konsumentinformation och annan påverkan på konsumtionsval. Reklam i olika former, även dolda reklambudskap.” (Skolverket, 2022b, s. 45)

Svenska (åk 4–6):

Informationssökning och källkritik

”Informationssökning i några olika medier och källor, till exempel i uppslagsböcker, genom intervjuer och i söktjänster på internet.

Hur man jämför källor och prövar deras tillförlitlighet med ett källkritiskt förhållningssätt.” (Skolverket, 2022b, s. 228)

Samhällskunskap (åk 7–9):

Information och kommunikation

”Hur media produceras, distribueras och konsumeras samt vilka möjligheter och svårigheter det kan innebära för mediernas roll i ett demokratiskt samhälle.

Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden. Hur individer och grupper framställs i media, till exempel utifrån kön och etnicitet, och hur detta kan påverka normbildning och värderingar.” (Skolverket, 2022b, s. 200)

Granskning av samhällsfrågor

”Lokala, nationella och globala samhällsfrågor och olika perspektiv på dessa. Kritisk granskning av information, ståndpunkter och argument som rör samhällsfrågor i såväl digitala medier som i andra typer av källor.” (Skolverket, 2022b, s. 200)

Exempel på MIK som kunskapsområde i gymnasieskolan:

Gymnasieskolan omfattar ett stort urval av program och inriktningar som alla består av olika kurser som är svåra att överblicka och plocka fram MIK-relaterat innehåll ur. Nedan ett exempel ur ämnet svenska 1, centralt innehåll:

”Bearbetning, sammanfattning och kritisk granskning av text. Citat- och referatteknik. Grundläggande källkritik. Frågor om upphovsrätt och integritet vid digital publicering.” (Skolverket, 2022d, s. 3)

I samhällsvetarprogrammets examensmål förekommer MIK som kunskapsområde på följande vis:

”Utbildningen ska behandla mediernas och informationsteknikens förutsättningar och möjligheter. Eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla dels kunskaper om kommunikation och om hur åsikter och värderingar uppkommer, dels färdigheter i att kommunicera och presentera sina kunskaper, bland annat med hjälp av digitala verktyg och medier.

Utifrån studier av samhällsfrågor ska utbildningen ge eleverna möjlighet att utveckla ett vetenskapligt och kritiskt förhållningssätt. I detta ingår att kunna avgöra om påståenden är grundade på fakta och att kunna urskilja värderingar i olika typer av källor. Utbildningen ska därför utveckla elevernas förmåga att söka, sovra och bearbeta information med källkritisk medvetenhet.” (Skolverket, 2023a)

Resultat från Skolverkets uppföljning av skolornas digitaliseringsarbete

Skolverket har sedan 2018 i uppdrag att följa upp målen och genomslaget som digitaliseringsstrategin får i verksamheterna. Det övergripande resultatet från uppföljningen 2021 visar att moderniseringen av skolan är på god väg, men att arbete återstår för att nå målen. Skolverkets uppföljning av den nationella digitaliseringsstrategin för skolväsendet ger en nationell bild av hur arbetet ser ut i skolorna beträffande arbetet med att främja MIK samt digital kompetens. Uppföljningen som genomfördes 2021 är den andra i ordningen som Skolverket gör och undersöker hur verksamheterna inom skolväsendet utvecklats gentemot målen i strategin. Av störst relevans för denna kartläggning är uppföljningen av fokusområdet ”Digital kompetens för alla i skolväsendet”. Här är målsättningen att alla barn och elever ska ges möjlighet att utveckla den adekvata digitala kompetens som de kan antas behöva genom livet och arbetslivet. Till grund för enkätfrågorna som ställs i rapporten ligger de fyra aspekterna av digital kompetens som undervisningen ska bidra till att eleverna uppnår (se ovan). Enkäten har besvarats av lärare, förskolepersonal samt rektorer (Skolverket, 2022d).

Skolverket har även ställt frågor gällande tillgången till skolbibliotek och samarbete med skolbibliotekets personal. Detta eftersom skolbiblioteken har en viktig pedagogisk uppgift i arbetet med att stärka elevers digitala kompetens samt med att förmedla kunskap om informationssökning och källkritik/källtillit.²⁰

Utifrån denna kartläggnings utgångspunkt kan tre områden (nedan) i Skolverkets uppföljning av skolornas digitaliseringsarbete betraktas som problematiska ur ett MIK-perspektiv.

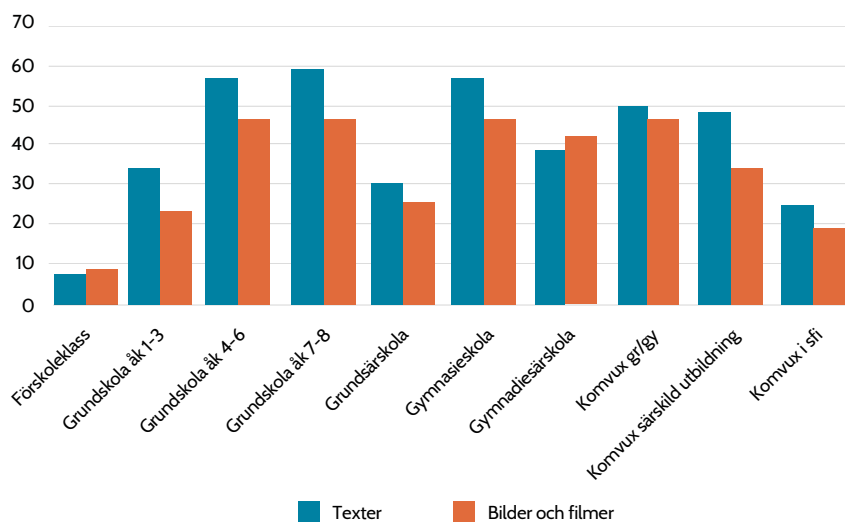
Elevernas förutsättningar att kunna granska information och bilder

Enligt Skolverkets uppföljning behöver elever ges bättre förutsättningar att utveckla digital kompetens beträffande att söka och kritiskt granska information på internet samt i sociala medier.

Resultat från Skolverkets enkät visar att lärare i både grundskola och gymnasieskola i större utsträckning arbetar med källkritisk granskning av texter än av bilder och filmer. Källkritisk granskning av texter, bilder och filmer på internet sker också främst i grundskolans högre årskurser samt i gymnasiet. Det sker i mindre utsträckning inom grundsärskola och Komvux i Sfi.

■ 20 Se även kapitel 7, MIK och skolbibliotek.

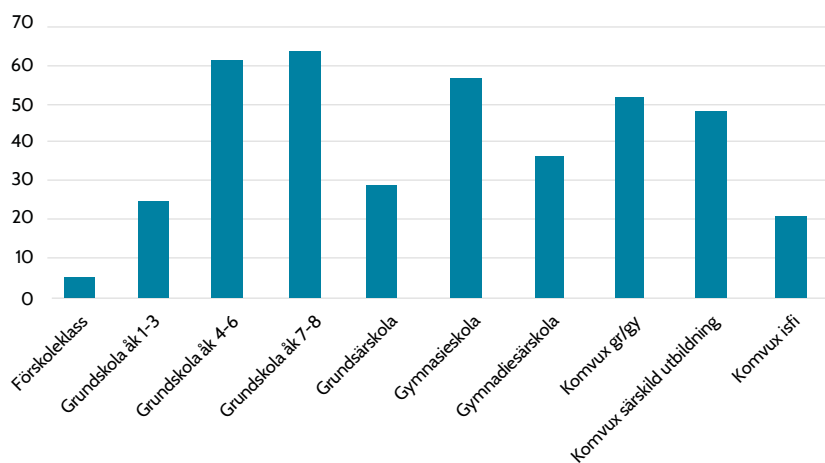
Diagram 3: Andelen lärare i olika skolformer och årskurser som svarar att de i ganska stor eller mycket stor utsträckning arbetar för att utveckla elevernas förmåga att källkritiskt granska texter, respektive bilder och filmer på internet och sociala medier (procent).

Källa: Skolverket, 2022d.

Kommentar: I förskoleklass och lågstadiet är det en betydande andel lärare som anger att de arbetar med detta i mycket liten utsträckning eller inte alls, att de inte vet eller att det inte är aktuellt. Sju av tio lärare i förskoleklass uppger detta.

Diagram 4: Andel lärare i olika skolformer och årskurser som svarar att de i ganska stor eller mycket stor utsträckning arbetar för att utveckla elevernas förmåga att kritiskt söka information på internet (procent).

Källa: Skolverket, 2022d.

Kommentar: Det är en betydligt större andel lärare i mellan- och högstadium och gymnasium som arbetar med att utveckla elevernas förmåga att kritiskt söka information jämfört med skolans tidigare/lägre stadier, grundskola och inom Komvux i Sfi.

Skillnader mellan de olika skolformerna märks även vad beträffar att utveckla elevernas sökkritiska förmåga, exempelvis genom att tala om sökordens betydelse.

Lärarnas behov av kompetensutveckling

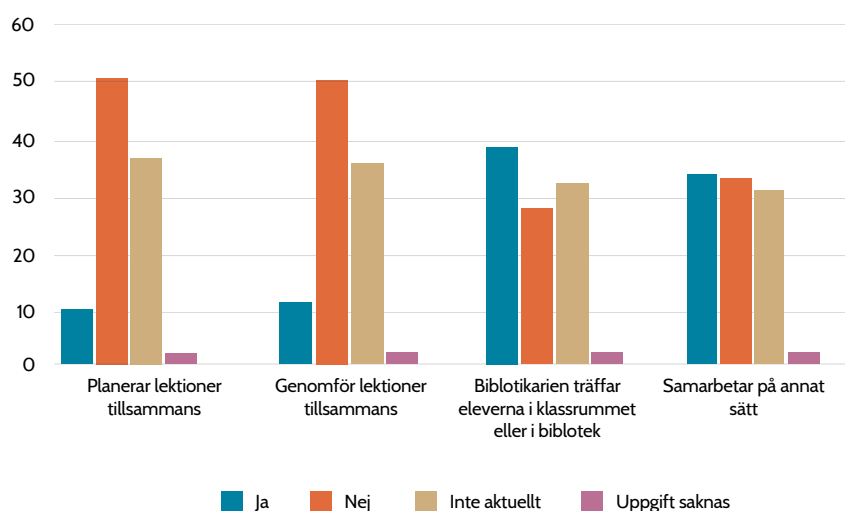
Enligt Skolverkets utvärdering bedömer lärare att de har behov av kompetensutveckling för att kunna lära ut sökkritik samt hur elever kritiskt kan granska information på internet och sociala medier. Detta gäller särskilt lärare på lågstadiet. Hos förskolepersonal handlar kompetensutvecklingsbehovet främst om granskning av bilder och filmer i digitala kanaler samt medier.

- Två av tio lärare bedömer att de inte har tillräckliga kunskaper för att lära eleverna hur internet används på ett säkert sätt, hur de söker information källkritiskt eller kritiskt granskar texter på internet eller i sociala medier.
- Tre av tio lärare bedömer att de inte har tillräckliga kunskaper för att lära eleverna att granska bilder eller filmer på internet eller sociala medier.
- Bland förskolepersonalen är det drygt två av tio som anser att deras kunskap om källkritisk granskning av bilder och filmer på internet och i sociala medier är otillräcklig (Skolverket, 2022d, s. 35, 38).
- Omkring sju av tio rektorer anger att de tagit reda på förskolepersonal och lärares behov av kompetensutveckling inom digital kompetens. Inom gymnasieskolan och komvux anger åtta av tio rektorer att de har gjort detta (Skolverket, 2022d, s. 32).

Samarbete med skolbibliotek

Skolverket skriver fram skolbiblioteket och skolbibliotekarier som en pedagogisk resurs med spetskompetens inom medie- och informationskunnighet.

Diagram 5: Andel lärare som på olika sätt samarbetar med skolbibliotekets personal för att utveckla elevernas digitala kompetens gällande informationssökning och källkritik (procent).

Källa: Skolverket, 2022d.

Enligt Skolverkets utvärdering har knappt hälften av skolorna en plan eller annat dokument som beskriver hur lärare och skolbibliotekens personal ska samarbeta för att utveckla elevernas digitala kompetens. Denna utbredda avsaknad av plan för samarbetet mellan lärare och skolbibliotek kan ha betydelse för skolornas möjligheter att stärka elevernas medie- och informationskunnighet.

Sammanfattning

- Skolans MIK-främjande arbete utgår i dagsläget från skolans digitaliseringsplan och övergripande mål i styrdokumentet om att barn och elever ska uppnå ”adekvat digital kompetens”.
- MIK skrivs inte fram explicit i skolans läro-, kurs- eller ämnesplaner, men adresseras i skrivningar om digitalisering och krav på förmågor som ingår i medie- och informationskunnighet. I nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2018–2022 skrivs medie- och informationskunnighet fram explicit som något eleverna genom utbildning i skolväsendet ska utveckla.
- Skolbibliotekarier är den funktion inom skolan som mer uttalat bär uppdraget att genomföra och tydliggöra MIK som kunskapsområde i relation till lärare och elever.
- Arbetet med eleverna gällande att söka och kritiskt granska information på internet och i sociala medier behöver ges bättre förutsättningar enligt Skolverkets uppföljning av skolornas digitaliseringsarbete. Uppföljningen visar även att lärare och förskolepersonal behöver kompetensutveckling för att kunna lära ut hur eleverna kan granska bilder och filmer källkritiskt.
- Skolverkets uppföljning av skolornas digitaliseringsarbete visar att en majoritet av skolorna saknar en plan för hur skolbiblioteket kan omhändertas som en pedagogisk resurs på skolan. Detta kan ha betydelse för skolornas möjligheter att stärka elevernas medie- och informationskunnighet.

7. MIK och skolbiblioteken

I läroplanerna för gymnasiet, grundskolan, förskoleklass samt fritidshemmen har skolbiblioteken en utpekad roll i att ”stärka elevernas språkliga förmåga och den digitala kompetensen”. Skolbiblioteket och dess verksamhet ska användas som en del av övrig undervisning i skolan, som resurs i det pedagogiska arbetet, samt i samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier för att stärka undervisningen i skolans alla ämnen.

Skolbibliotekens roll

”MIK, medie- och informationskunnighet tillhör skolbibliotekariens spetskompetens” slår Skolverket fast på webbsidorna med stödmaterial till skolbibliotekarier. Ett skolbibliotek som är bemannat med skolbibliotekarie, eller lärare med kompetens inom området, är en förutsättning för att biblioteket ska kunna fungera som ”nav och motor” i skolans arbete för främjande av läsning samt medie- och informationskunnighet (Skolverket, 2022c).

Även utredningen *Skolbibliotek för bildning och utbildning* (SOU 2021:3) påtalar möjligheterna med den resurs som skolbibliotekarien utgör:

”Det är viktigt att ta tillvara den specifika kompetens som skolbibliotekarier har inom läsande och medie- och informationskunnighet. Om lärare samarbetar med en skolbibliotekarie inom båda dessa områden kan det få avgörande betydelse för elevernas utbildning” (s. 184).

Ovan nämnda citat är däremot inte helt representativa för hur det ser ut på skolorna i praktiken. Skolinspektionens granskning av användning av skolbiblioteket som en pedagogisk resurs konstaterade att biblioteket i låg utsträckning var en integrerad del av skolornas pedagogiska arbete, utan ofta låg utanför ordinarie verksamhet. Variationen mellan skolor var också stor, både vad gäller bemanning och beträffande bestånd av böcker och medier (Skolinspektionen, 2018).

Trots att skollagen anger att elever ska ha tillgång till skolbibliotek saknas dessutom en tydlig definition av vad ett skolbibliotek är. Inte heller finns en specifik beskrivning av syftet med verksamheten. Denna avsaknad av definition och syfte bidrar enligt *Utredning om stärkta skolbibliotek* (SOU 2021:3) till en bristande likvärdighet för landets elever och innebär även en risk för att skolbibliotekens potential inte synliggörs.

Utredningen framhåller vidare att nuvarande formulering om att ”stärka elevernas språkliga förmåga och digitala kompetens” inte åskådliggör skolbibliotekets kärnverksamhet eller motsvarar skolbibliotekariens kompetens i tillräcklig grad. I stället föreslås skolbiblioteksverksamhetens syfte vara att ”främja läsande och medie- och informationskunnighet”. Detta syfte skulle kunna leda till tydligare fokus för verksamheten och en bredare förståelse för varför fackutbildade bibliotekarier behövs på skolor. ”MIK preciserar den del av arbetet med den digitala kompetensen som skolbibliotekarier främst är utbildade för att arbeta med”. Att i syftet inkludera medie- och informationskunnighet framför digital kompetens skulle träffa mer rätt vad gäller skolbibliotekariens ”spetskompetens” (SOU 2021:3).

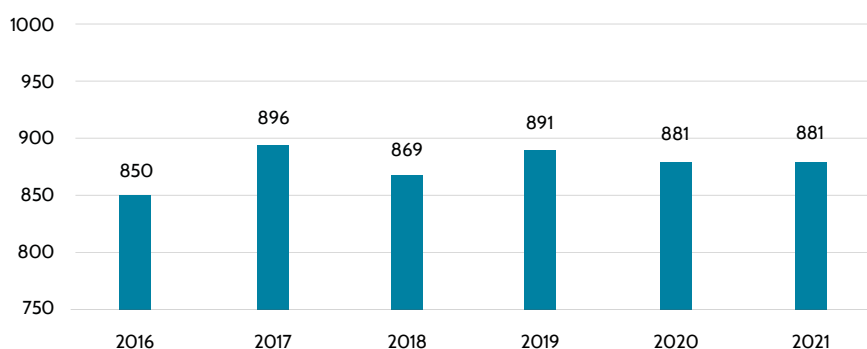

Tillgång till bemannade skolbibliotek

Samarbete mellan lärare och skolbibliotekens personal spelar en viktig roll när det gäller att utveckla elevernas (digitala) kompetens inom informations-sökning och källkritik, något som lyfts både i Skolverkets uppföljning av digitaliseringsstrategin (Skolverket, 2022d) samt i skolans läroplaner. Tillgång till en skolbibliotekarie är då en förutsättning för att skolbiblioteket ska kunna bli det önskade bidraget i utvecklingen av läsförmåga och informationskompetens. I landets grund- och gymnasieskolor har 46 procent av eleverna tillgång till ett minst halvtidsbemannat skolbibliotek (Kungliga biblioteket, 2021a, s. 4).

Sett över den senaste femårsperioden har antalet enskilda skolbibliotek varierat, se diagram 6 nedan.

Diagram 6: Antal enskilda skolbibliotek* i landet, 2016–2021

*) med minst halvtidsbemanning

Källa: Kungliga biblioteket, 2021a.

Kommentar: Den vanligaste anledningen till minskat antal, att skolbibliotek fått utgå ur statistiken, är att bemanningsgraden sänkts till mindre än en halvtidstjänst.

Av det heltidsarbete som redovisas för enskilda skolbibliotek utförs cirka två tredjedelar av utbildade bibliotekarier. Övriga yrkesgrupper som bistår med bemanning kan vara vaktmästare, IT-personal, administratörer och lärare. Skolans ekonomi eller svårigheter att rekrytera personal har angivits som skäl till bristande bemanning (Kungliga biblioteket, 2021a). Det råder idag brist på utbildade (skol-)bibliotekarier (Utredningen om stärkta skolbibliotek, SOU 2021:3, s. 17). Andelen skolbibliotek, oberoende av skolform, som är bemannade med fackutbildade bibliotekarier är mindre än hälften. Närmare en tredjedel är bemannade av lärare se tabell 1 nedan.

Tabell 1: Vilken utbildning eller roll har den personal som arbetar med skolbiblioteket? Andel på de skolor som har tillgång till ett skolbibliotek (procent).

	Fackutbildad Bibliotekarie	Lärare	Annan personal	Skolbiblioteket är inte bemannat	Vet inte
Totalt*	44	28	16	17	3
Grundskola	38	30	17	19	3
Grundsärskola	45	21	16	14	9
Gymnasieskola	63	21	12	13	2
Gymnasiesärskola	70	18	6	11	-

Källa: Skolverket, 2022d.

Kommentar: Rektorer hade möjlighet att markera flera alternativ. Totalt hade drygt fyra av tio skolbibliotek för grund-, grundsärskola, gymnasium och gymnasiesärskola en bemanning med fackutbildad bibliotekarie. Närmare två av tio skolbibliotek i grundskolan hade ingen bemanning alls.

Skillnader kommunala skolor och friskolor

Skillnaderna vad gäller skolbibliotekens bemanning är påtaglig mellan kommunala skolor och friskolor. Vad gäller yngre elever uppger hälften av rektorerna för kommunala skolor, fem av tio, att skolbiblioteket är bemannat med en fackutbildad bibliotekarie. Motsvarande uppgift från rektorer för fristående skolor är knappt två av tio. Skolbiblioteken som de fristående skolorna har tillgång till bemannas i större utsträckning av lärare. Helt obemannade skolbibliotek är också vanligare vid de fristående gymnasieskolorna. Tre av tio rektorer som besvarat enkätfrågorna uppger att biblioteken är obemannade, att jämföra med kommunala gymnasieskolor, där andelen som svarar att skolbiblioteket saknar bemanning endast är ett par procent (Skolverket, 2022d).

Samarbete mellan lärare och personal i skolbibliotek

Samarbetet mellan lärare och personal vid skolbiblioteken spelar en viktig roll i arbetet med att utveckla elevernas digitala kompetens inom informations-sökning och källkritik. Omkring hälften av lärarna i Skolverkets enkätundersökning uppger att samarbete mellan lärare och skolbibliotekets personal sker med detta syfte (Skolverket, 2022d). På gymnasienivå sker detta i högre utsträckning i kommunala skolor än i de fristående (sex av tio jämfört med tre av tio). Förhållandet var detsamma i den förra uppföljningen, 2018 (s. 18).

Mellan två och fyra av tio skolor uppger att de har en plan eller annat dokument för hur lärare och skolbibliotekspersonalen ska samarbeta för att utveckla elevernas digitala kompetens (Skolverket, 2022d, s. 25). Skolverket konstaterar att förutsättningarna för samarbete mellan lärare och personal i skolbibliotek behöver förbättras. Enligt läroplanen är det rektor som har ansvaret för att skolbibliotekets verksamhet används i undervisningen för att bland annat stärka elevernas digitala kompetens.

Metoderna för arbetet med att stärka MIK och den digitala kompetensen kan variera mellan skolor och beroende på elevernas ålder. En del skolor har som nämnts ovan en konkret plan för detta, något som ibland kallas "MIK-plan" och som innehåller moment som eleverna ska gå igenom för att lära sig bland annat sökkritik (Skolverket, 2023b.). Goda exempel på skol-

bibliotekariers egna initiativ finns också, se separat ruta.

På Skolverkets initiativ har ett myndighetsövergripande nätverk bildats med syfte att höja kvaliteten inom skolbiblioteksverksamheten. I fokus för nätverket är skolbibliotekens roll i elevernas utveckling mot lärande och bildning, se även avsnittet Samverkan.

Sammanfattning

- Elever ska enligt skollagen ha tillgång till skolbibliotek. Skolbiblioteken är en del av den pedagogiska verksamheten och skolbibliotekarien är med sin kompetens inom informationssökning och källkritik en resurs i skolans alla ämnen.
- Även om de flesta elever har tillgång till ett skolbibliotek är det bara knappt hälften av dessa som är bemannade på halvtid eller mer. Fackutbildade bibliotekarier är ett bristyrke. Fyra av tio skolbibliotek är bemannade med bibliotekarier, en tredjedel är bemannade av lärare. Cirka två av tio skolbibliotek är inte bemannade alls.
- Skillnaderna mellan fristående och kommunala skolor är stor, både vad gäller tillgången till bemannade skolbibliotek och tillgång till skolbibliotek överhuvudtaget, trots lagkrav i skollagen.
- Utredningen Skolbibliotek för bildning och utbildning (SOU 2021:3) framhåller att en tydligare definition av vad ett skolbibliotek är samt vad syftet är med verksamheten skulle underlätta för granskning och kvalitetsuppföljning. Dessutom påtalas att bemannade skolbibliotek kan bli en naturlig brygga i skolvärlden mellan de två kunskapsområdena MIK och digital kompetens. Skolbiblioteket kan fungera som en pedagogisk resurs i skolan MIK-främjande arbete med eleverna utifrån skolans styrdokument.

Exempel på skolbibliotekariers MIK-initiativ

Engagemanget många skolbibliotekarier har för främjande av MIK märks bland de initiativ som de själva skapat. Nedan några exempel på webbplatser och länksamlingar som kommit till myndighetens kännedom i kartläggningsarbetet:

MIKportalen

Sajt som samlar uppgifter och material för alla som arbetar med grundskoleelevers medie- och informationskunnighet. Uppbyggd efter läroplanens mål och progression kring informationssökning, källkritik, digitala verktyg och säker kommunikation. Portalen är utformad årskursvis och innehåller information till pedagoger samt övningar att använda direkt med eleverna. Innehållet är skapat av skolbibliotekarie Memme Chatfield, Årstaskolan, Stockholm. <https://mikportalen.se>

MIK-byrån

Resurser och tips om medie- och informationskunnighet i form av länksamlingar. Sajten lämpar sig för grundskolan årskurs 0–9 och är anpassad för alla som arbetar inom kommunal skola i Stockholm. Skapad av skolbibliotekarie Ann-Charlotte Måned. <https://mikbyran.wordpress.com/>

Alléskolans bibliotek

Hemsida för Alléskolans bibliotek i Åtvidabergs kommun. Här finns information och fakta om MIK samt tips på MIK-länkar. Arbetet utgår från skolbiblioteket och MIK-gruppen, med stöd av ledningen. Sajten drivs av bibliotekarier vid Alléskolan. <https://alleskolansbibliotek.se/mik-2/>

MIK-templet

Utbildningsmaterial kring digital kompetens och medie- och informationskunnighet (MIK), särskilt framtaget för undervisande personal i förskolan. Materialet är skapat av Förskoleförvaltningen vid Göteborgs stad och Göteborgsregionen (GR). Dels för att stärka pedagogers kunskaper och kompetenser inom medie- och informationskunnighet dels för att ge konkreta redskap i ämnet. <https://lartorget.goteborg.se/larresurs/mik-templet-avdelning-for-digitalisering-och-innovation-forskoleforvaltningen/>

Skolbiblioteksportalen

En samlingsportal med information och fakta om MIK och digital kompetens samt tips på MIK-resurser. Här finns även en MIK-guide och en källkritiksguide. Drivs av mediecentralen Mediapoolen Västra Götaland AB, en kommunalägd verksamhet som stöttar skolan med teknik, innehåll och kompetensutveckling. Riktat sig främst till skolbibliotekarier.

<https://skolbiblioteksportalen.se/mik-guiden/>

Malmö delar: MIK för lärare och bibliotekarier

Kursmaterial bestående av tre arbetsområden kopplat till MIK:

- att förstå digitaliseringens påverkan på samhället och individen
- att kunna använda och förstå digitala verktyg och medier
- att ha ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt.

Materialet riktar sig till bibliotekarier och lärare, främst i samhällskunskap, svenska samt svenska som andraspråk inom gymnasie- och vuxenutbildningen. Bakom verktyget står Malmö delar; en didaktisk resurs, Malmö stad.

<https://malmodelar.malmo.se/resursmaterial/mik/>

8. MIK och bibliotek

Enligt Bibliotekslagen ska det finnas folkbibliotek i varje kommun i landet. Biblioteken är offentliga platser som ska erbjuda invånarna likvärdiga möjligheter att ta del av kunskap och information, över hela landet, genom hela livet. Den regionala biblioteksverksamheten har i uppdrag att främja samarbete och verksamhetsutveckling för folkbiblioteken i regionens kommuner.

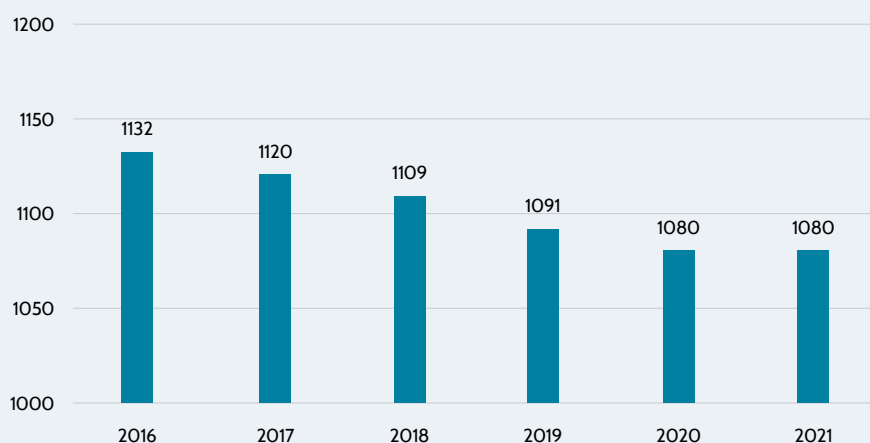
Bibliotekens roll för MIK-främjande

Biblioteken är en central aktör i arbetet med att främja medie- och informationskunnighet när det gäller att möta och nå ut till framför allt landets vuxna befolkning. Vid landets läns-, folk- och skolbibliotek kommer bibliotekariernas digitala kompetens och profession inom informationssökning och informationshantering besökare till del, vid sidan av det läsfrämjande uppdrag bibliotekarierna också arbetar med. I denna kartläggning ligger fokus på de bibliotekstyper som når ut brett i befolkningen, det vill säga folkbibliotek och skolbibliotek (sjukhusbibliotek eller högskolebibliotek ingår således ej).

Minskat antal folkbibliotek

Det finns totalt 1080 folkbibliotek i Sverige 2021 enligt Kungliga bibliotekets årliga biblioteksstatistik. Antalet enskilda folkbibliotek har minskat under den senaste femårsperioden.

Diagram 7: Antal folkbibliotek, 2016–2021

Källa: Kungliga biblioteket, 2021a, s. 19.

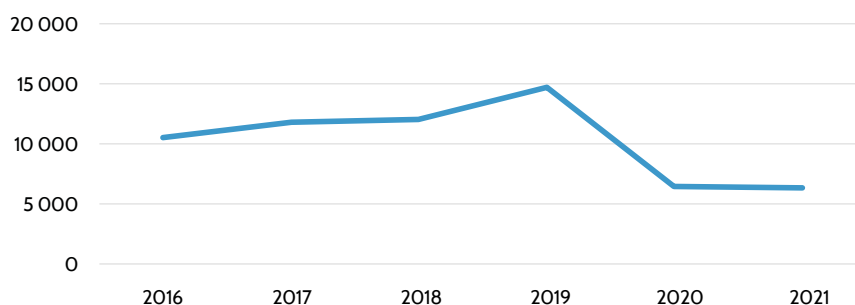
Anmärkning: Avser folkbibliotek på unika adresser. Totalsiffran inkluderar integrerade folk- och skolbibliotek.

Sett över en längre tidsperiod, sedan millennieskiftet, har antalet folkbibliotek minskat med 371 bibliotek och uppgår 2021 till 1080 stycken. Ur ett MIK-främjande perspektiv är denna negativa utveckling bekymmersam.

MIK-relaterade insatser vid folkbibliotek

Uppgifter om specifika MIK-insatser utförda vid folkbibliotek i befintliga datainsamlingar har inte gått att finna. Det som kan anses vara relevant för denna kartläggning i den officiella biblioteksstatistiken är aktiviteten ”data-, internetkurs, handledning, seniorsurf, öppen eller sluten visning”, se diagram 8 nedan. I denna aktivitet är digital kompetens i fokus och det bör därför påpekas att rubriken inte är någon garanti för att MIK i dess vidare bemärkelse ingår. I dagsläget är det dock den mest ”MIK-nära” aktivitet som finns redovisad.

Diagram 8: Antal data-, internetkurs, handledning, seniorsurf, öppen eller sluten visning, 2015–2021.

Källa: Kungliga biblioteket, 2021a, s. 84.

Anmärkning: Antalet aktiviteter som hölls vid biblioteken fick av förklarliga skäl en kraftig nedgång under pandemin, åren 2020–2021, men visade dessförinnan en uppåtgående kurva.

Bibliotekspersonalens kompetensutveckling

I syfte att öka folkbibliotekens, och i förlängningen allmänhetens, digitala kompetens genomfördes satsningen Digitalt först med användaren i fokus 2018–2020 (Kungliga biblioteket, 2021b). I slutredovisningen av satsningen framgick att en stor del av bibliotekspersonalens tid och resurser går åt till att handleda allmänheten i användning av olika e-tjänster. Detta påtalas som ett hinder för folkbiblioteken i det proaktiva arbetet med att förstärka MIK inom befolkningen. Rapporten efterlyste bättre förståelse för bredden i bibliotekens uppdrag på nationell och lokalpolitisk nivå, samt en ökad samverkan och koordinering vad gäller denna typ av support. Genom att avlasta biblioteken inom detta område kan resurser frigöras för att i stället arbeta proaktivt med att förstärka MIK inom befolkningen.

En annan aspekt som framkom i slutredovisningen var biblioteks personalens behov av metoder för hur de ska kunna arbeta med att förstärka MIK i befolkningen (Kungliga biblioteket, 2021, s. 33) för att kunna uppfylla det kunskapsförmedlande uppdraget. Inom ramen för Digitalt först skapades en lärplattform, Digiteket, där resurser och goda exempel från satsningen publiceras. Kungliga biblioteket, som driver Digiteket, fick fortsatt finansiering efter att satsningen avslutats för att möta bibliotekspersonalens önskan om fortsatt tillgång till dessa läresurser när behov uppstår.

I ett inledande avsnitt i biblioteksstrategin från 2022 (Kulturdepartementet, 2022c) omnämns olika utmaningar som biblioteken står inför. Dessa handlar dels om bristen på likvärdighet vad gäller tillgången till biblioteksverksamhet runtom i landet till följd av det minskande antalet folkbibliotek, dels om förändringarna i omvärlden och medielandskapet, förändringar som ställer stora krav på den enskildes förmåga att analysera och värdera källor och information. Denna situation ökar behovet av hjälp med att finna faktabaserad kunskap. Biblioteksväsendet lyfts i strategin fram som centralt i arbetet med att främja allmänhetens medie- och informationskunnighet (Kulturdepartementet, 2022c).

Museerna och MIK

Museilagen omfattar de allmänna museerna och befäster deras roll som kunskapsinstitutioner som ska bidra till fri åsiktsbildning. Gemensamt för alla museer är samlingar, kunskapsuppbyggnad och förmedling. Museerna har över lång tid förhållit sig till samhällets utveckling och i linje med denna utvecklade verksamheterna.

Museer finns över hela landet, på landsbygden och i tätorter, och har ofta en stark ställning lokalt. Uppdraget att bidra till fri åsiktsbildning ska genomsyra utställningar och samlingar. Förutsättningar finns också för museer att spela en mer aktiv roll i arbetet med att främja medie- och informationskunnighet gentemot allmänheten. De bidrar med sitt innehåll och sin verksamhet till kunskap, identitetsskapande och kan fungera som samlingsplatser.

Som exempel på genomförda MIK-insatser vid statliga museer under kartläggningsperioden finns vandringsutställningen ”Det resande demokratilabbet”, arrangerad av Arbetets museum i samarbete med Statens medieråd, Sensus och Kungliga biblioteket (med finansiering av Svenska Postkodstiftelsen). Utställningen handlar om propaganda och källkritik/källtillit och har visats på ett 30-tal folkbibliotek runt om i landet sedan 2018. Syftet med utställningen är att ge verktyg som stärker elever och unga vuxnas förmåga till självständiga och oberoende bedömning av olika källors trovärdighet och ideologiska utgångspunkt. Utställningen identifierar de tekniker propagandisten använder samt hur propagandan paketeras för att nå så många som möjligt.

Sammanfattning

- Antalet enskilda folkbibliotek har minskat under den senaste femårsperioden. Samtidigt är tillgång till ett bibliotek en viktig förutsättning för att främja medie- och informationskunnighet i befolkningen.
- Antalet aktiviteter vid bibliotek som syftar till att främja den digitala kompetensen ökade fram till åren före pandemin.
- En slutsats i utvärderingen av den stora kompetensutvecklings-satsningen Digitalt först är att bibliotekspersonal behöver avlastas från att bistå med digital handledning/hjälp och offentlig service- för att i stället kunna arbeta mer proaktivt med att förstärka medie- och informationskunnigheten.
- Landets museer har med uppdraget att bidra till fri åsiktsbildning samt genom att de finns i hela landet, förutsättningar att spela en större roll i det MIK-främjande arbetet än vad de gör idag.

9. MIK i högre utbildning och forskning

I den övergripande strukturen för främjande av medie- och informationskunnighet har skolväsendet och biblioteken centrala roller. Lärarprogrammen samt bibliotekarieprogrammet är därmed högskoleprogram som utbildar till yrken med nyckelfunktioner i arbetet med att främja medie- och informationskunnigheten i olika grupper i samhället.

Lärarytbildningarna

Högskoleförordningen (SFS 1993:100), som reglerar examensmål för förskollärare samt för grund- och ämneslärarexamen, har övergripande skrivningar för kunskapskrav på MIK-området. Där anges att studenten ska "visa förmåga att säkert och kritiskt använda digitala verktyg i den pedagogiska verksamheten och att beakta betydelsen av olika mediers och digitala miljöers roll för denna". De 27 lärosäten runt om i landet som tillhandahåller lärarytbildning antar egna kursplaner med möjlighet att sätta lokala examensmål avseende MIK-området. Faktaunderlag att tillgå för att se huruvida medie- och informationskunnighet i vid bemärkelse faktiskt ingår i lärarytbildningen för att kunna motsvara elevernas kunskapsmål saknas dock. För det MIK-främjande arbetet i skolan är detta en avgörande fråga och Statens medieråd avser därför att inhämta fördjupad kunskap i separat undersökning inför kommande kartläggning.

I 2018-års kartläggning redogjordes för Statens medieråds enkätstudie till lärosäten med utbildningsprogram för ämneslärare i svenska och/eller samhällskunskap och för bildlärare²¹. Enkätresultatet visar att få lärarytprogram hade lokala examensmål avseende MIK (Statens medieråd, 2019a). Endast 15 procent innehöll skrivningar som var mer långtgående än Högskoleförordningens formulering. Fortbildning kring MIK för lärarytbildarna angavs som den viktigaste resursen för utveckling inom området, vilket en majoritet också hade planer för 2018. Inför kommande kartläggning avser Statens medieråd följa upp denna studie.

Utbildning i biblioteks- och informationsvetenskap

Master- eller kandidatprogram i biblioteks- och informationsvetenskap finns vid fem lärosäten. Vid två av dessa erbjuds specifika bibliotekarieprogram. I jämförelse med lärarytprogrammen, som är breda utbildningsprogram, är utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap mer specialiserade på MIK-området med avseende på informationssökning

21 Statens medieråd har vid två tillfällen, 2014 och 2018, genomfört en enkätundersökning till landets lärarytprogram i ämnena svenska och/eller samhällskunskap samt bild för att kartlägga hur man arbetar med och förhåller sig till MIK. Enkätfrågorna rörde kännedom om MIK, förekomsten av MIK-verksamheter och framtidsplaner kring MIK. Vid det andra undersökningstillfället breddades fokus till att även omfatta utbildningar i biblioteks- och informationsvetenskap. Resultaten presenterades i en rapport, publicerad 2019: MIK för framtida lärare och bibliotekarier <https://www.statensmedierad.se/download/18.282eed401758d09d82c215e9/1605189151334/MIK%20f%C3%B6r%20framtida%20l%C3%A4rare%20och%20bibliotekarier.pdf>

samt käll- och sökkritik. Även inom examina i biblioteks- och informationsvetenskap genomförde myndigheten 2018 en enkätstudie angående MIK-innehåll (Statens medieråd, 2019a). Statens medieråd avser att följa upp även denna studie i kommande kartläggning.

MIK-specifika kurser inom universitet och högskola, 2022

MIK, pedagogik och tillgänglighet,

Lunds universitet, 15 hp. Ortsoberoende/distans

Förkunskapskrav: kandidatexamen i biblioteks- och informationsvetenskap

<https://www.lu.se/lubas/i-uoh-lu-ABMM59/32258>

Medie- och informationskunnighet i skolan,

Högskolan i Borås, 7,5 hp. Ortsoberoende/distans

Förkunskapskrav: Grundläggande behörighet. Lärar- eller fritids-pedagogisk examen eller examen i biblioteks- och informationsvetenskap

<https://www.hb.se/utbildning/program-och-kurser/kurser/medie--och-informationskunnighet-i-skolan/>

Källkritik bland viraler, alternativa fakta och fejkade nyheter,

Högskolan i Jönköping, 7,5 hp. Ortsoberoende/distans

Förkunskapskrav: Grundläggande behörighet

<https://ju.se/kurser?courseCode=LKKG12&semester=2022>

(Sökning på webbplatsen antagning.se (2022-07-15). Sökord: medie- och informationskunnighet, MIK)

Forskning som relaterar till MIK

Främjande av medie- och informationskunnighet behöver faktaunderlag som vilar på vetenskaplig grund. I den övergripande strukturen över MIK i samhället har forskningen en självständig roll jämfört med andra statliga aktörer vars arbete regleras av politiska mål och styrdokument, som myndighetsinstruktioner och/eller regeringsuppdrag. Forskarens arbete och forskningens resultat är därtill i sig inte utfört i syfte att främja medie- och informationskunnigheten. Däremot kan den kunskap som produceras bidra till att utveckla MIK-främjande arbete samt göra det mer relevant genom att centrala frågor belyses, granskas och analyseras. Att kartlägga forskning vid högskolor och universitet som relaterar till MIK blir därmed ett bidrag till kartläggningens tredje beståndsdel: att följa kunskapsutvecklingen.

För att identifiera hur och var medie- och informationskunnighet (MIK) behandlas inom forskningen har Nordicom (Centrum för nordisk

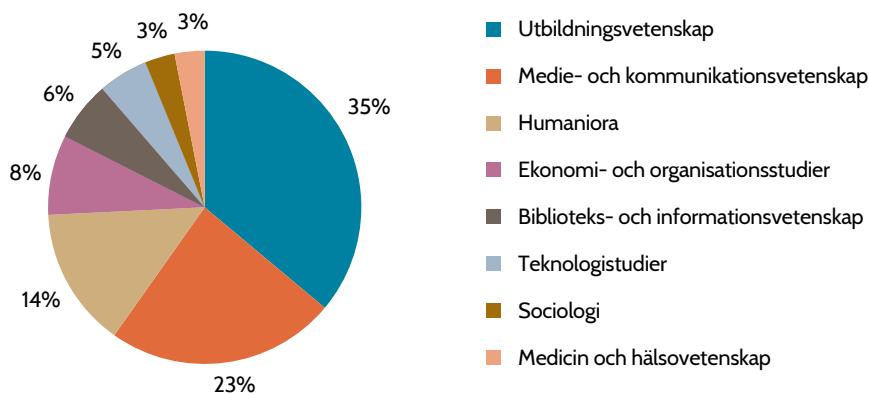
medieforskning vid Göteborgs universitet) på uppdrag av Statens medieråd gjort en översikt över MIK-relaterad forskning inom akademien i Sverige. Översikten, varifrån resultaten i detta avsnitt har hämtats är publicerad under 2021 och bygger på sökningar i lärosätens databaser och publikationsregister över akademisk litteratur (Jaakkola, 2022).

Kartläggning av forskningspublikationer om medie- och informationskunnighet 2021

Sammanlagt 225 publikationer som publicerats under 2021 innehöll begreppet MIK eller något närliggande begrepp²². Över hälften av dessa, 60 procent (136 publikationer), var studentuppsatser/examensarbeten. Resultatet tyder på att studenterna kommit i kontakt med begreppet genom den offentligadiskussionen och/eller från pedagogiskt material där MIK-begreppet ofta används.

De publicerade studierna i översikten, studentarbetena undantagna, har sin ämnesmässiga hemvist inom främst utbildningsvetenskap (35 procent), följt av biblioteks- och informationsvetenskap (23 procent) och medie- och kommunikationsvetenskap (14 procent). Andra akademiska discipliner i materialet är teknologistudier, humaniora, medicin och hälsovetenskap samt discipliner eller interdisciplinära områden med samhällsinriktning.

Diagram 9: Forskningspublikationernas ämnesfält i procent (n=88)

Källa: Jaakkola, 2022.

Kommentar till diagram 9: Publicerad forskning inom MIK-området kopplas främst till samhällsvetenskap och utbildningsvetenskap. Området är främst etablerat inom medie- och kommunikationsvetenskap och biblioteks- och informationsvetenskap samt inom pedagogik och lärarutbildningar.

22 Medie- och informationskunnighet, mediekunnighet, mediekompetens, informationskompetens, mediepedagogik, medielitteracitet, mediemedvetenhet, digital kompetens, media and information literacy, media literacy, information literacy, media competence, information competence, media education, digital literacy, digital competence.

Vad beträffar innehållet i studierna som ingick i översikten (studentarbeten undantagna) handlade cirka en fjärdedel om människors medieanvändning i vardagen. En femtedel behandlade MIK inom högre utbildning. Cirka en sjättedel (15 procent) handlade om undervisning i skola, förskola och/eller fritidshem. En tiondel av de undersökta publikationerna inriktades på arkiv, bibliotek och museer och strax under en tiondel (7 procent) omfattade hälsoaspekter och MIK.

Nätverk för forskare inom MIK-området

I syfte att förstärka samverkan och ömsesidig dialog²³ mellan representanter för forskarsamhället med intresse för medie- och informationskunnighet och det nationella aktörsnätverket MIK Sverige inrättades på uppdrag av Statens medieråd en samverkanskrets med namnet Akademiskt forum för MIK-forskning, som koordineras av Nordicom. Vårterminen 2022 ingick 45 forskare i Akademiskt forum. De var hemmahörande vid 14 olika lärosäten och representerade huvudsakligen disciplinerna nedan.

- Medie- och kommunikationsvetenskap
- Biblioteks- och informationsvetenskap
- Utbildningsvetenskap
- Litteraturvetenskap
- Ekonomistudier
- Rättsvetenskap

Genom kortare kontaktvägar för centrala aktörer i det MIK-främjande arbetet samt representanter för forskarsamhället via exempelvis samverkansforum förmedlas kunskapsutvecklingen på området till en bredare krets och bidrar till att aktuell forskning kommer till nytta.

23 I högskolornas uppgift ingår enligt lag att, utöver att sprida kännedom om sitt forsknings och utvecklingsarbete, "samverka med det omgivande samhället och verka för att forskningsresultat tillkomna vid högskolan kommer till nytta" (Högskolelagen 1992:1434, §2). Samverkan och informationsutbyte mellan relevanta delar av forskarsamhället och MIK-områdets huvudaktörer kan på så sätt bidra till det MIK-främjande arbetet. Se även avsnittet Samverkan för mer information om nätverket MIK Sverige och Akademiskt forum för MIK-forskning.

Sammanfattning

- Utbildning för främjande av medie- och informationskunnighet på högre nivå sker framför allt inom lärarprogram samt genom examina i biblioteks- och informationsvetenskap. Fördjupade analyser av innehållet inom lärarprogram och bibliotekarieprogram behöver genomföras. Lärarutbildningens inkludering av medie- och informationskunnighet som kunskapsområde är avgörande för att motsvarande ska kunna läras ut i skolan. Förekomst av fortbildning kring MIK för lärarutbildare behöver undersökas närmare.
- Merparten av de granskade publikationerna om MIK visade sig vara studentarbeten. Resultatet beror troligtvis på att studenter fångat upp begreppet i allmän diskussion och i pedagogiskt material där det används mer frekvent än i forskningslitteratur.
- Forskningsstudierna med MIK-innehåll utfördes framför allt inom utbildningsvetenskap, biblioteks- och informationsvetenskap samt medie- och kommunikationsvetenskap.
- Forskning på MIK-området utgör inte ett eget ämne utan bedrivs inom flera olika discipliner. För att underlätta omvärldsbevakning för MIK-aktörer samt för att den kunskapsutveckling som sker på området ska nå ut utanför akademien är det värdefullt med systematisk kartläggning av både MIK-relaterad forskning och av forum för samverkan.

10. MIK inom folkbildning och civilsamhället

Folkbildningen riktar sig till vuxna människor som deltar på frivillig basis, utifrån en egen önskan om att förkovra sig. I fokus för folkbildningen står det livslånga lärandet med en möjlighet att öka sina kunskaper och bildning efter – eller i stället för – inom den formella utbildningen.

Folkbildningen stöds bland annat via statsbidrag. Syftet med det statliga stödet är att bidra till verksamhet som stärker och utvecklar demokratin, att möjliggöra för människor att påverka sin livssituation samt att bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån i samhället.

Folkhögskolor

Inom Sveriges 155 folkhögskolor erbjuds ett stort utbud av kurser med varierande längd. En del i kursutbudet består av allmän kurs/grundskola och allmän kurs/gymnasiet som riktar sig till dem som saknar eller har en ofullständig utbildning från grundskolan och/eller gymnasiet. På allmän kurs får deltagarna kunskaper på en nivå som innebär att de kan läsa in behörighet som möjliggör vidare studier. Av de totalt 155 folkhögskolorna drivs 113 av idéburna organisationer medan 42 drivs av regioner.

Innehållskravet på allmän kurs består av en uppsättning kurser som är obligatoriska. Dessa kurser är relaterade till Skolverkets ämnesplaner för gymnasieskolan och komvux. MIK-insatser kan även förekomma inom ramen för särskild kurs i folkhögskolan för dem som vill fördjupa sig i ett visst ämnesområde, och då främst inom områden som till exempel journalistik/bild/film/data.

Undersökning av MIK i folkhögskolornas verksamhet

I syfte att få en uppfattning om folkhögskolornas MIK-arbete genomfördes hösten 2022 en enkät i samarbete med Folkhögskolornas serviceorganisation FSO (se bilaga 1). Av 155 folkhögskolor svarade 88 på enkäten, vilket ger en svarsfrekvens på 57 procent. Tre fjärdedelar av de svarande representerade rörelseägda skolor, en fjärdedel var regionägda.

Av de svarande angav 77 procent att MIK som kunskapsområde ingår i någon av kurserna som erbjuds vid folkhögskolan, 17 procent svarade nej på frågan och 6 procent angav "vet ej" som svar.

Informationspåverkan var det MIK-område som flest folkhögskolor hade berört i kurserna (88 procent), följt av digital kompetens (79 procent). Integritet och säkerhet berördes enligt 66 procent av de svarande. MIK allmänt, film/rörlig bild samt reklam var områden som berördes i ungefär lika hög grad (60–63 procent). Det gavs i enkäten även möjlighet att ange annat område än de på förhand givna och bland dessa svar märks exempelvis källkritik och sökkompetens. Båda områden som skulle kunna anses sortera under MIK allmänt. Likaså nämns grunder i användning av digital teknik för bland annat musikprojekt och svenska för invandrare (Sfi) under dessa svarsalternativ. Området skulle dock kunna sortera under digital kompetens.

På frågan om det finns en särskild plan eller idé vid folkhögskolan för ökad MIK svarade över hälften ja, 55 procent, medan 36 procent svarade nej och 9 procent vet ej. Möjlighet gavs även att beskriva MIK-arbetet (planen) i fritext. Beskrivningarna av skolans idé eller övergripande MIK-arbete i fritext ger vid handen att majoriteten ansåg att MIK omfattas i delmoment inom allmän kurs som behandlar digital kompetens och källkritik, främst inom ämnet samhällskunskap.

Respondenterna hade även möjlighet att beskriva hur de som folkhögskola ser på sitt uppdrag i ett MIK-perspektiv. De flesta respondenter kopplade då medie- och informationskunnighet till folkbildningens demokratiuppdrag, se exempel nedan:

”I vårt demokratiuppdrag som folkhögskola ser vi att MIK-perspektivet är ett måste i dagens digitaliserade informationssamhälle! För att kunna agera som en aktiv samhällsmedborgare måste du ha kunskap om och redskap för att kunna navigera bland olika källor på ett kritiskt och medvetet sätt.”

”Vi förstår att vi har ett ansvar och kommer att försöka bygga upp på ett bättre sätt så att fler deltagare får kännedom om detta.”

Sammanfattningsvis visar enkätundersökningen att de svarande folkhögskolorna omfattar flera av de områden som ryms inom medie- och informationskunnighet i sina kurser samt att de anser att MIK har klar relevans för verksamhetens uppdrag. Däremot tyder svaren på att MIK inte betraktas som ett ämnesövergripande kunskapsområde, utan snarare som ett delmoment inom ett annat huvudämne.

Studieförbund

Bakom de tio statsbidragsberättigade studieförbunden i Sverige står olika folkrörelser och andra organisationer, vilket ger studieförbunden dess olika profiler. Inom studieförbunden genomförs studiecirklar och kulturprogram. Här kan människor gå samman och utveckla en egen studiecirkel för att fördjupa sina kunskaper tillsammans med andra utifrån eget intresse, utan inblandning från staten.

Olika studieförbund arbetar mer än andra med frågor inom MIK-området. Det är främst i relation till media/data och demokrati som eventuellt MIK-stärkande arbete/insatser förekommer inom studieförbundens kursverksamhet och cirklar. Medie- och informationskunnighet förekommer inte i klassificeringsstrukturen av studieförbundens kursinnehåll i dagsläget. Därför har vi i denna kartläggningsomgång inte heller möjlighet att redovisa uppgifter om MIK-insatser baserat på den återrapportering som Folkbildningsrådet årligen tar emot från studieförbundens verksamheter.

Några exempel på MIK-främjande insatser i studieförbundens utbud som Statens medieråd fått kännedom om listas här nedan, från studieförbundet ABF:

- Så kan vi jobba med källkritik: <https://www.abf.se/falskt/material-sa-kan-vi-jobba-med-kallkritik/>
- Gilla/Kommentera/Dela. Studiehandledning i medie- och informationskunnighet: https://webbutik.abf.se/product/o/o/o/484766-gilla_kommentera_dela_studiehandledning_i_mik?search=gilla

Inom folkbildningen finns även tjugo från studieförbunden fristående länsbildningsförbund (LBF), vilka utgör viktiga mötesplatser för folkbildningsorganisationer regionalt samt lokalt. Representanter från LBF, studieförbund och folkhögskolor ingår i Statens medieråds MIK-samverkanskrets, inom den så kallade Folkbildningsarenan (Se kapitlet MIK och samverkan).

Exempel på civilsamhällesorganisationer som arbetar MIK-främjande

Det civila samhället består av en mängd organisationer (idéburna, stiftelser och ideella föreningar) som arbetar med många olika frågor och sakområden. Nedan listas ett antal exempel på organisationer inom vars verksamhet MIK-främjande verksamhet eller insatser ingår.²⁴ Organisationer märkta med * ingår som medlemmar i det nationella nätverket MIK Sverige, som Statens medieråd koordinerar.

MIK och digital kompetens

- Svensk biblioteksförening*
- Internetstiftelsen*
- Filmpedagogerna Folkets bio*
- Filmregionerna*
- Sveriges museer*
- Ung Media Sverige*
- SeniorNet
- IT-guide

Journalistik/demokrati

- Change Attitude
- Datorn i Utbildningen
- FOJO/Faktajouren.se
- #vimåsteprata

Näthat och trygghet på nätet

- #jagärhär
- Näthatshjälpen/Make Equal
- Näthatssgranskaren
- Civil Rights Defenders
- Nätvandrarna
- Friends
- Prinsparets stiftelse

24 Baserar sig på egen research samt Statens medieråds rådslag 2019–2020 inom ramen för regeringsuppdraget med organisationer i civilsamhället.

Sammanfattning

- MIK-främjande insatser sker inom den organiserade folkbildningen, framför allt inryms sådana insatser i folkhögskolornas genomförande av allmän och särskild kurs för grundskolan och gymnasiet.
- Det framgår av en enkätundersökning till landets folkhögskolor om huruvida MIK ingår i kurserna som erbjuds att en majoritet ser området som självklart mot bakgrund av folkbildningens demokratiuppdrag. En specifik plan för hur MIK ska utgöra del av kurserna saknas däremot hos samtliga deltagande folkhögskolor.
- Det finns flera organisationer inom civilsamhället som arbetar särskilt med MIK inom sin verksamhet. Det handlar till exempel om områden som journalistik och demokrati, trygghet på nätet och digital kompetens.

11. MIK och medier

En förutsättning för en fungerande demokrati är fria och oberoende medier som kan granska makten, sprida information och kunskap samt vara en arena för offentlig debatt där olika röster och perspektiv får komma till uttryck. Medierna och journalistiken utgör en grundförutsättning för medie- och informationskunnigheten i ett land, men föranleder också behov av kunskap inom området.

I takt med samhällets digitalisering och den snabba medieutvecklingen har människors tillgång till information ökat kraftigt. Så har även tillgången till falsk eller vilseledande information och propaganda/desinformation. I detta sammanhang utgör de sociala medieplattformarna en påverkande kraft och dessa tjänster är en del av utmaningarna i dagens mediekultur.

Att vara en medveten medieanvändare blir allt viktigare för att kunna hantera dagens utbud och medieutveckling. Allt större ansvar ligger idag på individen att kunna granska och bedöma källor och information.

Att ha tillgång till opartisk och tillförlitlig nyhetsrapportering liksom granskande journalistik är en viktig grund för det MIK-främjande som människor kan komma i kontakt med via sin medieanvändning. Nyhetsmedierna kan bidra med att avslöja desinformation och på så vis stärka medie- och informationskunnigheten både hos individer och i samhället.

MIK-främjande insatser i medieutbudet

I utbudet hos svenska mediehus finns flera insatser som aktivt bidrar till att stärka medie- och informationskunnigheten hos mottagaren. Exempel finns inom dagspressen på tidningar som tillsammans med forskare klarlägger fakta i olika frågor, till exempel Dagens Nyheters Fakta i frågan.

I tidigare MIK-kartläggning 2017/2018 (Statens medieråd 2017, Wagner 2018) listades exempel på insatser där medieaktörer genomförde projekt i syfte att stärka MIK hos läsarna/lyssnarna/tittarna. Dessa insatser genomfördes ibland i samarbete med andra medier eller lokala bibliotek (Statens medieråd, 2017).

I föreliggande kartläggning ingår varken utbudet hos svenska mediehus eller olika sociala mediekanalers MIK-insatser i Sverige. Däremot presenteras arbete och MIK-insatser i programproduktionen hos public service-bolagen Sveriges Radio (SR), Sveriges Television (SVT) samt Utbildningsradion (UR). Underlag till detta avsnitt har sammanställts av Myndigheten för press, radio och tv.

Public service-bolagen

Public service-media har i uppdrag att erbjuda ett utbud för alla. Verksamheten bedrivs självständigt, oberoende av staten eller andra makt-havare och ska ge alla tillgång till opartisk och mångsidig information inom olika områden. I sändningstillstånden anges bland annat att public service-media ska sända nyheter, kulturprogram, program för barn och unga, program för språkliga minoriteter samt för personer med funktionsnedsättning. Utbudet ska även präglas av folkbildningsambitioner.

Samtliga tre public service-företag – SR, SVT samt UR – har program med fokus på olika aspekter av medie- och informationskunnighet i sitt utbud. UR har den mest tydliga kopplingen till MIK. Arbete med att stärka MIK skrivs fram explicit i UR:s övergripande strategi för tillståndsperioden 2020–2025:

”UR ska bidra till att den enskilda individen ska kunna navigera i dagens informationslandskap och själv kunna avgöra vad som är sant, falskt eller mitt emellan. Det handlar om att stärka medie- och informationskunnigheten (MIK), hos alla.” (UR, 2023, s. 15)

UR producerar tv- och radioprogram för att stärka medie- och informationskunnigheten för både grund och gymnasieskola, folkhögskola/studieförbund och för allmänheten. UR samverkar även med andra aktörer kring MIK, bland annat genom sitt medlemskap i nätverket MIK Sverige. Dessutom anordnar UR publika seminarier inom området på exempelvis den årligt återkommande Bokmässan i Göteborg.

De tre public service-företagen har även samarbetat med Fria ordets dag tillsammans med lokala kommersiella medier på flera platser i landet. Fria ordets dag är en direktsänd temasatsning om medier, källkritik och demokrati för elever i årskurs sex. Syftet är att öka kunskapen hos barn och unga om demokrati och tryck- och yttrandefrihet.

Exempel på MIK-inslag i programproduktionen hos SR, SVT och UR

Som en del i kartläggningen har nedanstående sammanställning gjorts av exempel på MIK-främjande insatser inom utbudet hos SVT, SR och UR.

I SR: kanal P1 finns programmet *Medierna* vilket granskar mediefären från ett käll- och mediekritiskt perspektiv. I barnradion finns *Helt sant*, ett program som granskar vetenskapliga rön och aktualiteter. Vidare diskuteras i programmet *Juniornyheter* bland annat olika fenomen i sociala medier. I SVT finns ett särskilt nyhetsprogram för unga, *Lilla Aktuellt*, som regelbundet tar upp saker om hur reportrar och utrikeskorrespondenter arbetar, hur det fungerar med nyhetsvärdering, censur och satir, sociala medier och politiska val. För den vuxna befolkningen sändes 2021 serien *Hackad* för att belysa sårbarhet och säkerhet i det digitala livet.

Inom ramen för SVT och SR:s nyhets- och samhällsprogram för den vuxna publiken antas det journalistiska arbetet i sig med opartisk nyhetsförmedling och granskande journalistik dessutom bidra till att öka kunskapen om omvärlden och därmed också till befolkningens medie- och informationskunnighet. Exempelvis beskrivs på svt.se hur nyhetsredaktionen arbetar med publicistiska val, avvägningar och beslut, vid akuta nyhetslägen eller kriser i samhället, som exempelvis under Coronapandemin eller i sin rapportering om kriget i Ukraina.

I samarbete med SVT gör UR bland annat nyhetsprogrammet *Lilla Aktuellt Skola* för åk 4–6 med det återkommande inslaget *Mediesnacket*, med fokus på hur medier fungerar och hur det går att skilja mellan trovärdiga och ryktes-spridande källor. Radioserierna *Hjärta och hjärna* samt *Algoritmen* producerar ett MIK-innehåll för en vuxen allmänhet, likaså tv-serierna *Seniorsurfarna* och *Seniorsurfarskolan* för allmänhet, folkhögskola/studieförbund om digitala verktyg och digital källkritik.

Några exempel på medieorganisationer (privata och ideella) med fokus på medie- och informationskunnighet:

Allefonti. Medieföretag med syftet att hjälpa organisationer och andra att "orientera sig i en föränderlig omvärld" med utgångspunkt i MIK, källkritik och omvärldsanalys. Driver sedan 2017 även Facebookgruppen "Källkritik, fake news och faktagranskning" för informationsutbyte kring (det digitala) informationssamhällets utmaningar.

www.allefonti.se

Blank Spot Project. Medieföretag med oberoende journalistik inom så kallade "vita fläckar" i världen och i Sverige. Prenumerationsfinansierad. Genomför kurser/utbildningar, bland annat inom MIK.

<https://blankspot.se/>

Faktajouren. Projekt som drivs av medieinstitutet Fojo. Följer och redovisar forskning och utveckling av metoder, verktyg och modeller för faktagranskning och hantering av felaktigheter på internet i Sverige och internationellt. Projektet för dialog med myndigheter, organisationer och mediebransch samt stödjer enskilda mediers initiativ för att bedriva faktakoll.

<https://fojo.se/faktajouren/>

Källkritikbyrån. Började 2014 som Viralgranskaren på tidningen Metro. Ett projekt som arbetar med källkritik på nätet; granskar påståenden och sprider kunskap till allmänheten. Genomför även utbildningar.

<https://kallkritikbyran.se/>

Mediekompass. Drivs av branschorganisationen TU Medier i Sverige. Producerar journalistiskt MIK-material för skolans alla nivåer.

<https://mediekompass.se/>

Mikoteket. Utvecklades ursprungligen hösten 2017 i samverkan med Stockholm Stadsbibliotek, som fortbildningsplattform inom MIK för anställd bibliotekspersonal i regionen. Erbjuder arbetsmaterial och fortbildning inom medie- och informationskunnighet (MIK) samt digital kompetens, med särskild inriktning mot skola och bibliotek.

<https://mikoteket.se/>

Mobile Stories. Medieföretag som verkar för att stärka unga i sin medievardag. Erbjuder bland annat ett produktions- och publiceringsverktyg som utbildar unga i medie- och informationskunnighet medan de producerar sitt skolmaterial i form av olika typer av artiklar.

<https://mobilestories.se/>

Vad Vi Vet. Oberoende medieföretag som funnits sedan 2018 inom så kallad förklarande journalistik. Förklarar nyheterna, huvudsakligen i sociala media, med fokus på politik, ekonomi, klimat och hälsa.

<https://www.vadvivet.se/>

Sammanfattning

- Opartisk och tillförlitlig nyhetsrapportering liksom granskande journalistik är en viktig utgångspunkt för det MIK-främjande som människor kan komma i kontakt med via sin medieanvändning.
- I utbudet hos svenska mediehus finns flera insatser som aktivt syftar till att stärka medie- och informationskunnigheten hos mottagaren.
- I sändningstillstånden för SR, SVT samt UR står att utbudet ska präglas av folkbildningsambitioner. Detta är en av utgångspunkterna för programföretagens arbete med MIK-inslag i programproduktionen.
- UR är det bolag som har den mest uttalade kopplingen till MIK. I bolagets övergripande strategi för tillståndsperioden 2020–2025 skrivs MIK fram som ett av svaren på de samhällsutmaningar som bolaget arbetar med.
- Flera medieinitiativ finns i Sverige som arbetar specifikt med MIK inom sin journalistiska verksamhet. Det kan handla om att avslöja desinformation, förklara journalistik, och hjälpa människor att orientera sig utifrån källorna.

12. MIK och samverkan

Medie- och informationskunnighet är ett sakområde där det sker samverkan både internationellt och nationellt.

Europeisk samverkan

Mot bakgrund av frågornas bredd och tvärspektoriella karaktär finns flera exempel på den europeiska nivån på samverkan inom olika MIK-områden. Nedan nämns några samverkansfora där MIK utgör en central del.

EU-kommissionens Media Literacy Expert Group

Gruppen Media Literacy Expert Group inrättades av EU-kommissionen 2006 och består av representanter från EU:s medlemsstater med det uttryckliga syftet att diskutera och samverka inom MIK-området. I gruppen finns representation från både tjänstemannasidan och från av medlemsländerna nominerade organisationer från civilsamhället. I gruppen finns även rum för observatörer. Som sådana har genom åren till exempel Unesco och Google medverkat (European Commission, 2021).

EPRA och ERGA

Det finns två samverkansforum för medlemsländernas tillsynsmyndigheter inom medieområdet: European Platform of Regulatory Authorities (EPRA) och European Regulators Group for Audiovisual Media Services (ERGA). Syftet med dessa forum är att utgöra en plattform för diskussion och kunskapsutbyte mellan de europeiska tillsyns och regleringsmyndigheterna.

Medie- och informationskunnighet har blivit ett allt viktigare område att samarbeta kring för medlemmarna i både EPRA och ERGA. Det har exempelvis skapats särskilda arbetsgrupper för MIK. Under 2018 bildades arbetsgruppen EMIL (Media and Information Literacy Taskforce) inom EPRA med återkommande möten under året. Inom gruppen utbyts erfarenheter och konkreta metoder vad gäller arbetet med medie-och informationskunnighet.

Nationell samverkan

Interdepartemental samverkan

Såsom redovisat i rapportens tidigare kapitel (MIK i politiken), är 6 departement och 14 politikområden relevanta för det MIK-främjande arbete som sker i Sverige.

Det har under åren 2020–2022 inte funnits någon formaliserad samverkansgrupp mellan departementen i Regeringskansliet gällande MIK som tvärpolitiskt kunskaps- och sakområde. Informationsutbyte sker vid behov mellan tjänstemän i olika departement gällande vad som är på gång inom MIK-området enligt Kulturdepartementet (E-post, Kulturdepartementet, 2022-08-22).

Under åren 2017–2020 fanns ett informellt öppet nätverk med regelbundna möten på tjänstemannanivå, vilket kom till på initiativ av Kulturdepartementet. Syftet var att skapa ett brett informationsutbyte och höja kunskap och medvetenhet om olika typer av initiativ för att motverka desinformation på nationell och internationell nivå. Genom nätverket skapades ökad insyn och kunskap om bland annat de MIK-relaterade initiativ som tas inom olika politikområden (E-post, Kulturdepartementet, 2023-01-31).

Nätverket MIK Sverige

Utifrån regeringens uppdrag (Kulturdepartementet, 2018c) till Statens medieråd har myndigheten formaliserat en samverkan på nationell nivå mellan myndigheter och nationella organisationer. Sedan 2019 finns aktörsnätverket MIK Sverige. I december 2022 bestod nätverket av 25 medlemmar vars syfte är att ”genom samverkan utveckla kunskap, stärka kvaliteten och effektivisera arbetet inom MIK-området” (Statens medieråd, 2021, s. 2). Samverkan avser i förlängningen stärka medie- och informationskunnigheten hos befolkningen i Sverige. Statens medieråd fungerar som koordinator i nätverket²⁵.

Nedanstående 25 myndigheter och organisationer ingår som medlemmar i det nationella nätverket MIK Sverige (december, 2022):

- Digidelnätverket
- Filmpedagogerna Folkets Bio
- Folkbildningsrådet
- Föreningen Filmregionerna
- Internetstiftelsen
- Konsumentverket
- Kungliga biblioteket
- Mediekompass – TU
- Medier&Demokrati (vid Lindholmen Science Park)
- Myndigheten för press, radio och tv

25 Medlemmar som utifrån tidigare kartläggning bedömts relevanta för frågeområdet har inbjudits till medlemskap i nätverket av Statens medieråd.

- Myndigheten för psykologiskt försvar
- Myndigheten för tillgängliga medier
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor
- Nordicom
- Skolverket
- Specialpedagogiska skolmyndigheten
- Statens medieråd
- Svensk biblioteksförning
- Svenska Unescorådet
- Svenska Filminstitutet
- Sveriges Kommuner och Regioner
- Sveriges museer
- Sveriges Utbildningsradio UR
- Ung Media Sverige
- Universitets- och Högskolerådet

För mer information om varje medlemsaktör och deras koppling till MIK-frågor hänvisas till bilaga 6.

Som ett konkret samverkansprojekt mellan Statens medieråd och nätverksmedlemmarna Internetstiftelsen, Kungliga biblioteket/Digiteket samt Utbildningsradion har MIK Sveriges kunskapsbank tillkommit. Det är en digital resurs som automatiskt hämtar ut och samlar material och läresurser inom MIK från anslutna nätverksmedlemmar. I nuläget ingår resurser från fem medlemmar. De tidigare angivna samt Specialpedagogiska skolmyndigheten. MIK Sveriges kunskapsbank, som i dagsläget innehåller runt 2000 resurser, är tillgänglig för alla som utbildar och folkbildar inom MIK. Nyttan ligger i att filtrera ut MIK-resurser från relevanta aktörer och samla på en plats i stället för flera. MIK Sveriges kunskapsbank lanserades under våren 2021.

Kopplat till aktörsnätverket finns tre ytterligare, mindre formaliserade, samverkanskretsar:

- Akademiskt forum för MIK-forskning, samlar forskare inom MIK-området. Samordnas av Nordicom vid Göteborgs universitet.
- Folkbildningsarenan, riktar sig till intresserade aktörer inom den organiserade folkbildningen. Samordnas av Statens medieråd.
- Privata mediearenan, där Medier & demokrati vid Lindholmen Science Park, är länken mellan aktörer i mediebranschen med intresse för medie- och informationskunnighet och nätverket MIK Sverige.

Myndighetsövergripande nätverk med fokus på skolbibliotek (Skolverket)
Skolverket etablerade detta nätverk 2022 utifrån ett identifierat behov av en generell kvalitetshöjning av skolbiblioteksverksamheten på svenska skolor. De medverkande myndigheterna har alla uppdrag som berör skolbiblioteksrelaterade frågor: Kulturrådet, Kungliga biblioteket, Myndigheten för tillgängliga medier, Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, och Statens medieråd.

Nätverk för kompetensförsörjning inom skolväsendets digitalisering (Skolverket)

Skolverket har i uppdrag från regeringen att underlätta för skolor och huvudmän att ta tillvara digitaliseringens möjligheter i undervisning och administration. I denna nätverkskrets, som består av Internetstiftelsen, RISE, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens medieråd och UR, har fokus under 2021/2022 legat på samordning av stödmaterial.

Digidelnätverket

Digidelnätverket bildades 2013 när den nationella kampanjen för ökad digital delaktighet avslutades. Trots att det då saknades ett nationellt uppdrag kring digital delaktighet valde nätverket att fortsätta sitt arbete. Inom Digidel-nätverket samverkar kommuner, myndigheter och organisationer på lokal, regional och nationell nivå kring digital delaktighet och genomför tillsammans insatser för ökad digital kompetens och MIK. Föreningen Sambruk fungerar som administrativ plattform och varje aktör som ingår i nätverket gör det utifrån eget uppdrag. Under två årliga kampanjeveckor kraftsamlar Digidelnätverket tillsammans. Dels under den nationella eMedborgarveckan, dels under den Europeiska All Digital Week som nätverket samordnar för Sveriges del.

Nätverket har under åren fått sin samordnande verksamhet finansierad av olika aktörer. Mellan åren 2015 - 2019 kom finansieringen från regeringen och de medverkande aktörerna Internetstiftelsen, Kungliga biblioteket, och dåvarande Sveriges Kommuner och Landsting. Sedan 2022 sker en samfinansiering av Digidels samordningsfunktion inom uppdraget för regionala digitaliseringskoordinatorer vid respektive region.²⁶

Exempel på regionalt nätverk

Möte med MIK (MMM), Västra Götalandsregionen

Det regionala nätverket MMM drivs av Förvaltningen för kulturutveckling i Västra Götalandsregionen och startade 2000 som ett informellt nätverk. MMM består av cirka 50 personer och 20 olika organisationer i Västra Götaland. Det innefattar praktiker, forskare, pedagoger, utvecklare inom skola, bibliotek eller mediepedagogik samt tjänstepersoner på förvaltningar. Målsättningen är ett ökat kunskaps- och erfarenhetsutbyte, men också kompetensutveckling genom olika arrangemang av nätverket eller medverkande organisationer.

■ 26 Uppgifter från Digidel till STMR 2022-11-02.

Sammanfattning

- Det finns sedan 2019 en formaliserad samverkan på den nationella nivån mellan myndigheter och organisationer gällande arbetet för stärkt medie- och informationskunnighet i Sverige. Statens medieråd leder detta samverkansarbete inom ett nationellt aktörsnätverk med 25 medlemmar (myndigheter och organisationer).
- Till den nationella samverkan är ytterligare tre samverkanskretsar kopplade: Ett akademiskt forum för MIK-forskning, en folkbildningsarena och ett forum för privata medieaktörer. Genom dessa kretsar täcks de flesta för MIK relevanta områden och sektorer in i samverkansarbetet.
- Ett antal ytterligare samverkansnätverk på den nationella nivån hanterar MIK-frågor utifrån andra ingångar och sakområden.

13. MIK-främjande insatser: Aktörsenkät 2021

För att kunna följa nationella aktörers MIK-främjande insatser i Sverige har Statens medieråd genomfört en enkätundersökning ställd till dessa aktörer. Med insatser avses här exempelvis föreläsning/seminarium, utbildningskurser, informations- eller lektionsmaterial, rapporter och länksamlingar som berör någon aspekt av medie- och informationskunnighet och som utförts med syfte att informera om eller lära ut medie- och informationskunnighet.

Genom att återkommande samla in uppgifter om utförda insatser kommer myndigheten att kunna följa vilka typer av insatser och aktiviteter som utförts inom olika MIK-områden, hur dessa insatser organiserats och finansierats, samt vilka målgrupper som adresserats. Information från kartläggningen av MIK-främjande insatser kan även användas som underlag i samverkan mellan olika aktörer samt för att exempelvis få uppslag till eller stimulera till nya initiativ och insatser. På sikt blir det även möjligt att se eventuella förändringar, till exempel beträffande vilka MIK-områden som omfattas.

Undersökning av aktörernas insatser

Enkäten har ställts till de myndigheter och organisationer som bedömts som de mest relevanta inom området, bland annat på basis av tidigare genomförd kartläggning av området (Statens medieråd 2017; Wagner 2018). Samtliga medlemmarna i det nationella aktörsnätverket MIK Sverige har tillfrågats.

Nedan redogörs för resultatet av enkätsvaren. Mot bakgrund av det totala antalet inrapporterade insatser (70 stycken) bör resultaten nedan ses som indikationer snarare än underlag för långtgående slutsatser.²⁷

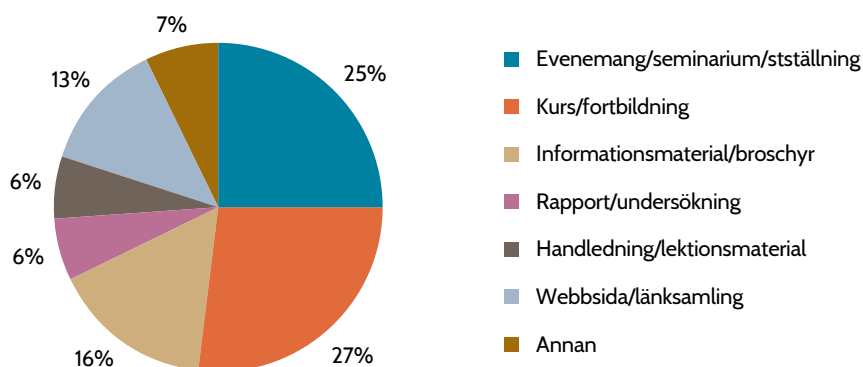
För en fullständig lista över vilka aktörer som besvarat enkäten samt deras inrapporterade insatser, se bilaga 7.

Typ av insatser

Det mest förekommande insatsen var kurs/fortbildning, vilket kan tyda på att medie- och informationskunnighet, eller aspekter därav, ännu är relativt nytt som begrepp och kunskapsområde för vissa målgrupper samt att det finns ett generellt behov av att öka kunskapen om MIK. Evenemang, det vill säga seminarier, utställningar eller konferenser, var den näst vanligaste typen av insatser, se diagram 10 nedan.

27 Valet av enkät bedömdes som det mest effektiva och tillförlitliga sättet att systematiskt samla in de uppgifter som ska bidra till kartläggningen. Det bedömdes även som det mest trovärdiga tillvägagångssättet, att aktörerna själva redovisar sina insatser, framför exempelvis att myndigheten tolkar årsberättelser och liknande sammanställningar för att nå kunskap om utförda insatser.

Diagram 10: Typ av MIK-insats (procent)

Insatserna har till övervägande del gjorts tillgängliga eller genomförts online, närmare i 9 av 10 fall, vilket ger förutsättningar att nå fler/ge fler möjlighet att medverka. Pandemin med avrådan från fysiska träffar har också haft betydelse.

Insatsernas organisation och finansiering

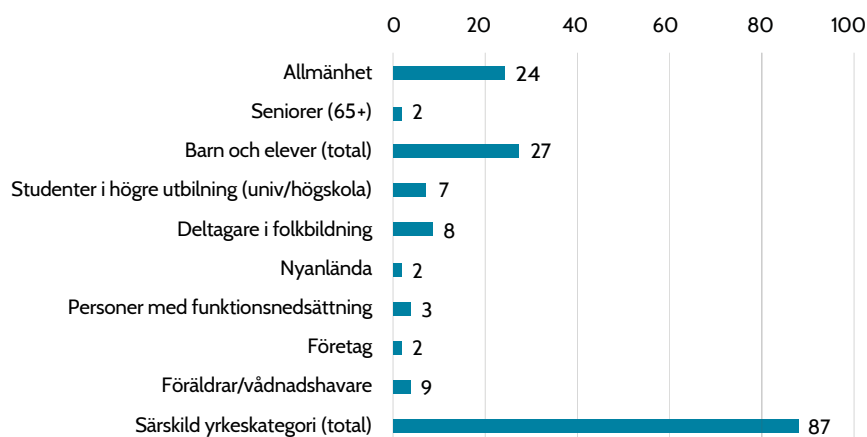
Uppgifter om utförda insatser och aktiviteter på MIK-området inkom från 17 av 25 tillfrågade aktörer, vilket motsvarar en svarsfrekvens på 68 procent. Av svaren framgår att MIK insatser lika ofta genomförs i projektform (48 procent) som inom ramen för löpande verksamhet (52 procent). De flesta insatserna, 6 av 10, har utförts i samverkan med en eller flera andra aktörer, exempelvis andra aktörer i nätverket MIK Sverige, myndigheter, universitet och lärosäten.

Den vanligast förekommande finansieringsformen är egna medel/anslag (7 av 10 insatser). I 2 av 10 fall finansieras aktiviteterna med särskilda projektmiddel och i endast ett fåtal fall genom deltagaravgift eller externa bidrag.

Målgrupper för insatserna

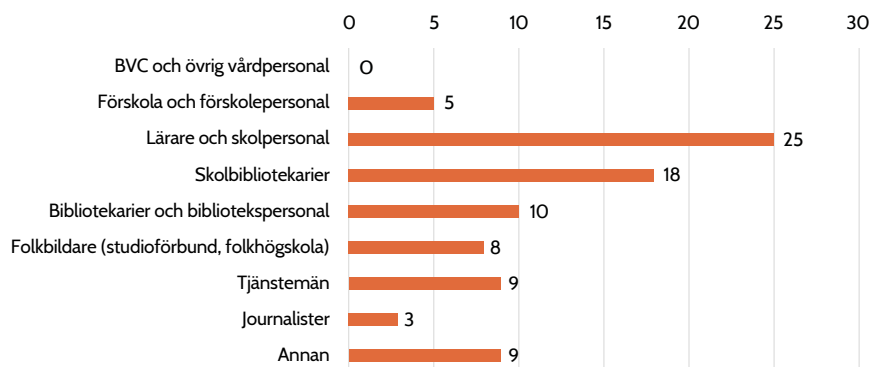
Barn och elever i grundskola, särskola och gymnasium angavs som huvudsaklig målgrupp för 27 insatser, det vill säga insatserna var riktade till barn och unga direkt, se diagram 11 nedan. Allmänheten var den tredje största målgruppen med 24 insatser. De flesta insatserna riktades dock till yrkesverksamma.

Diagram 11: MIK-insatser 2021: huvudsaklig målgrupp (antal)

De målgrupper bland särskilda yrkeskategorier som insatserna främst riktats till var lärare och skolpersonal, se diagram 12 nedan. Skolbibliotekarier var den näst vanligaste yrkesgruppen och därefter bibliotekarier och bibliotekspersonal. I formuläret fanns även möjlighet att ange annan målgrupp än de förutbestämde. Där nämndes bland andra de specifika målgrupperna samhällskommunikatörer, politiker och opinionsbildare.

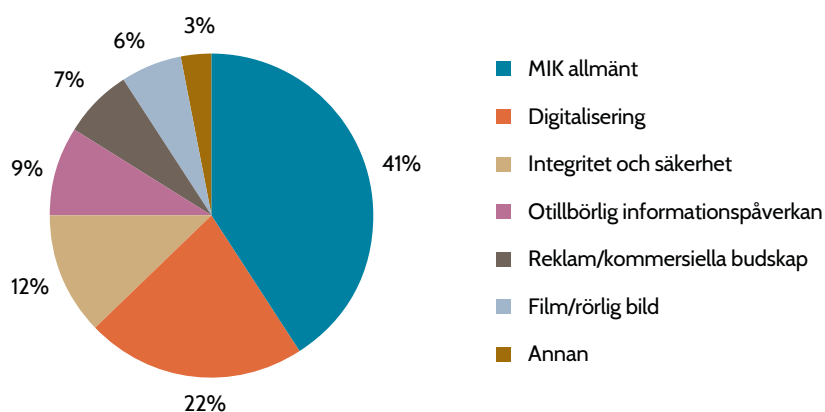
Diagram 12: MIK-insatser riktade till särskilda yrkeskategorier (antal)

Insatsernas innehåll och omfattning

För den återkommande kartläggningen av insatser på MIK-området kan det vara av intresse att se om skillnader kan märkas över tid vad gäller vilka aspekter av MIK som insatserna behandlar. En MIK-insats kan omfatta både medie- och informationskunnighet i bred bemärkelse och specifika sakområden inom detta begrepp som exempelvis integritet och säkerhet eller film/rörlig bild. Det har därför funnits möjlighet att i enkäten ange mer än ett område för varje insats. Denna första omgång av inrapportering av aktörernas insatser ger nedanstående fördelning:

Diagram 13: MIK-områden som omfattas av insatserna 2021 (procent)

Breda MIK-frågor (kategorin ”MIK allmänt”) är det absolut vanligaste området, vilket har ingått i 4 av 10 insatser, följt av innehåll som rör området digitalisering. Integritet och säkerhet samt otillbörlig informationspåverkan har behandlats i cirka 1 av 10 insatser. Skillnader i resultatet av denna enkätfråga kan indikera påverkan från händelser i omvärlden eller reflektera teman som förts fram i den allmänna debatten.

Tidningsveckan är ett årligen återkommande evenemang arrangerat av Mediekompas/Tidningsutgivarna där mediehus i hela Sverige erbjuder skolor fri tillgång till tidningar under en hel vecka. Mediekompas skapar lektionsmaterial som går att använda under hela veckan. Temat 2021 var Mediernas funktion i en demokrati.²⁸

28 <https://mediekompas.se/tidningsveckan/>

En faktor som påverkar MIK-insatsernas tematik handlar om aktörernas grunduppdrag/sakområde, vilka kan vara mer eller mindre specifika. Exempelvis har några av aktörerna film som huvudsakligt verksamhetsområde och detta blir då ett naturligt MIK-område för aktörens insatser.

Insatsernas geografiska omfattning var enligt respondenterna i huvudsak nationell (65 procent). Som nämnts ovan har de flesta genomförts eller i efterhand gjorts tillgängliga online, vilket möjliggör för många att nå eller kunna delta i insatsen. Cirka en av tio insatser var av regional omfattning vilket kan tyda på att en insats skräddarsyts utifrån regionens specifika behov.

Avslutande kommentar till aktörsenkäten

För att få kunskap om det MIK-främjande arbete som utförs och på sikt kunna se eventuella förändringar har ambitionen varit att samla in information som beskriver insatser och aktiviteter ur flera olika perspektiv såsom hur de organiserats och finansierats samt vilka målgrupper som adresserats. Det är svårt att ge en rättvis bild av innehållet och omfattningen av insatserna i en kvantitativ datainsamling via enkät. Förhoppningen är, trots instrumentets trubbighet, att vi genom att återkommande efterfråga aktörernas egna uppgifter får ett värdefullt bidrag till kartläggningen som gör det möjligt att följa utvecklingen av MIK-arbetet i Sverige i praktiken.

Sammanfattning

- Enligt en enkätundersökning av Statens medieråd genomfördes de svarande aktörernas MIK-insatser 2021 i de flesta fall i samverkan med andra aktörer.
- Insatserna/aktiviteterna finansierades främst med egna medel/anslag, endast 2 av 10 med särskilda projektmedel.
- Insatserna 2021 behandlade främst breda MIK-frågor (MIK allmänt), drygt 4 av 10 insatser, följt av fokus på digitalisering, drygt 2 av 10 insatser.
- Aktörernas MIK-insatser riktade sig främst till yrkesverksamma. Lärare och skolpersonal samt skolbibliotekarier var de vanligaste yrkena inom målgruppen. Barn och skolelever samt allmänheten var de näst vanligaste målgrupperna för aktörernas MIK-insatser.

14. Lägesbeskrivning och avslutande konklusioner

I föregående kapitel har det MIK-främjande arbetets styrningskedja samt aktörernas ansvar och genomförande 2021–2022 kartlagts. Strukturer har åskådliggjorts, styrdokument har granskats och uppgifter från befintliga datainsamlingar av relevans har sammanställts. Dessutom har nya undersökningar genomförts och redovisats.

Syftet med kartläggningen är att belysa var och hur ett MIK-främjande arbete sker på nationell och regional nivå i Sverige. Detta kan skapa goda förutsättningar för att både nu och framgent kunna observera förändringar och riktningar samt identifiera styrkor och svagheter i det MIK-främjande arbete som genomförs av olika aktörer. Kartläggningen kommer därigenom att vara en viktig utgångspunkt för fortsatt arbete med att stärka förutsättningarna för befolkningen i olika målgrupper att bli medie- och informationskunniga.

Det samverkansansvar för MIK som har lagts på en utpekad aktör bör permanentas.

På grund av MIK-frågornas gränsöverskridande karaktär, som både tvärpolitiska och sektoröverskridande, har tidigare kartläggningar bedömt bred samverkan och en utpekad aktör med samverkansansvar som grundläggande för att utveckla och uppnå framgång i det nationella MIK-främjande arbetet. Att dessa förutsättningar idag finns på plats är resultatet av en lång process med kulmen i regeringens särskilda uppdrag till Statens medieråd 2018–2019 att etablera en struktur för och förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet. Genom uppdragen och det arbete som bedrivits finns idag en utpekad aktör med detta ansvar samt en formaliserad samverkanskrets på nationell nivå. Detta är den tydligaste förändringen jämfört med den senaste kartläggningen 2017–2018 (Statens medieråd 2017, Wagner 2018).

I det nationella nätverket MIK Sverige, som etablerades under 2020, ingår 25 myndigheter och organisationer som medlemmar²⁹. I denna formaliserade samverkanskrets adresseras MIK-frågor explicit, kunskap och erfarenheter delas och det finns en större gemensam förståelse mellan aktörerna av MIK som kunskapsområde än vad som bedömdes vara fallet vid de två tidigare kartläggningstillfällena.

Med regeringens mandat till Statens medieråd att koordinera MIK-samverkan på den nationella nivån ges möjligheter att utveckla kunskap, stärka kvaliteten i samt effektivisera det MIK-främjande arbete som sker i Sverige. Ett viktigt steg för att garantera det MIK-främjande arbetets långsiktighet kommer att tas om den sammanslagna nya mediemyndigheten (Statens medieråd och Myndighetens för press, radio och tv) får ett permanent MIK-uppdrag i sin instruktion, så som föreslagits i

■ 29 December 2022.

utredningen (Kulturdepartementet, 2022a). Den nya mediemyndigheten planeras vara på plats från och med januari 2024.

Givet de senaste årens utveckling med global pandemi, pågående klimatkris och ett fullskaligt anfallskrig i Europa är omvärldsläget ett annat än vid tidigare kartläggningstillfällen. Frågor om desinformation och informationspåverkan tar en alltmer framträdande plats i samhällsdiskussionen – både på nationell och global nivå – och i de MIK-insatser som genomförts av nationella aktörer under perioden. Dessa MIK-frågor är centrala i civilförsvarets arbete för att stärka befolkningens förmåga att stå emot påverkan och vilseledande information från främmande makt. Flera samhällsaktörer är involverade genom sina beredskapsuppdrag.

I den etablerade samverkanskretsen av aktörer inom det breda sakområdet MIK sker ett inflöde av kunskap i takt med samhällsutvecklingen, vilket uppdaterar och stärker arbetet med medie- och informationskunnigheten ur ett demokratiperspektiv.

En samlad nationell strategi för att säkerställa långsiktigt MIK-främjande arbete behövs.

Vid tiden för detta kartläggningsarbete är samma politiska styrdokument centrala för MIK-främjandet som vid det senaste kartläggningstillfället (2017/2018). Dessa styrdokument är *För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi* (2017) och *Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara* (2018). Utifrån dessa utgår i princip allt det arbete inom området som genomförs inom statsförvaltningen. Gemensamt i strategierna är att de påtalar människors behov av kunskaper/kompetenser i relation till medier och information ur ett delaktighets- och demokratiperspektiv samt att de lyfter hur främjandearbete inom området behöver ske i bred och sektoröverskridande samverkan.

Det har dock förflutit några år sedan strategierna togs fram varför de kan behöva återaktualiseras. Dessutom saknas, en tydlig koppling mellan de båda strategierna, vilket konstaterades redan i förra kartläggningen. Digitala medier och informationsbärare bildar en länk mellan arbete för stärkt demokrati och med samhällets digitalisering. För att förtydliga detta kan ett samlat styrdokument, exempelvis i form av en strategi, utgöra en viktig del i det fortsatta MIK-främjande arbetet i Sverige. Ett nationellt politiskt ramverk för MIK har också efterfrågats tidigare (Carlsson, 2018) och några viktiga byggstenar i ett sådant är nu lagda.

Med en samlad nationell strategi för MIK skulle det främjandearbete som idag genomförs av en mängd olika aktörer med bakgrund i olika sektorer kunna samordnas. Strategin bör förhålla sig till och knyta ihop de för MIK-frågorna mest relevanta politikområdena, främst medier/demokrati

samt digitalisering, men även andra områden som utbildning och civilförvar. Vidare bör strategin utgå från befintliga strukturer så att pågående insatser kan komplettera varandra. En sådan helhetssyn bör kunna bidra till stärkt kvalitet och förbättrad effektivitet i jämförelse med rådande situation, där insatser kan pågå parallellt inom olika områden/sektorer utan uttalad koppling.

Ett exempel att inspireras av är Mediekunskap i Finland: Nationella riktlinjer för mediefostran som publicerats av undervisnings- och kulturministeriet (UKM) 2019. Visionen i detta styrdokument är att varje människas möjligheter att utveckla den egna medie- och informationskunnigheten förbättras.

Centralt i en MIK-strategi skulle även vara att tydliggöra innebörden i de två kunskapsområdena MIK och digital kompetens samt att klargöra hur de relaterar till varandra. Detta är en viktig pusselbit i processen med att koordinera pågående främjandearbete inom detta tvärpolitiska och gränsöverskridande område.

Ett strukturerat MIK-främjande kräver helhetssyn och tvärsektorielt arbete.

Digitaliseringen har en tydlig påverkan på medierna och dess betydelse för människors möjligheter att ta del av information samt att göra sin röst hörd. Vikten av MIK har diskuterats i flera olika sammanhang under det senaste årtiondet i ljuset av de förändringar digitaliseringen medför. Grundläggande för samverkan i det MIK-främjande arbetet är därför samsyn gällande de två centrala begreppen MIK och digital kompetens. Förvirring i begreppshandlingen leder till att resurserna inte utnyttjas optimalt och att möjliga synergier riskerar att utebli.

Det MIK-främjande arbetet skulle stärkas genom att nationella och regionala aktörer med uppdrag inom digitalisering deltog aktivt i den etablerade MIK-samverkan. De båda främjandeuppdragen gällande befolkningens digitala kompetens samt medie- och informationskunnighet är i delar överlappande. Det handlar i båda fall om att skapa demokratisk delaktighet och inkludering genom stärkta invånarkompetenser i relation till den digitaliserade medie- och informationsvardagen. Främjandearbete bedrivs inom gemensamma strukturer, till exempel i skolor, bibliotek och inom folkbildningen.

MIK synes vara en prioriterad fråga i flera av Sveriges regioner och i det lokala arbetet. Det finns flera skäl till att det pågående främjandearbetet bör bedrivas sammanhållet även på regional nivå, vilket redan har börjat ske. Det har under kartläggningsarbetet framkommit exempel från regional och lokal nivå på att resurser för främjandearbete allokeras över förvaltningar och att gemensamma insatser sker till exempel mellan regionbibliotek, filmregioner och regionala digitaliseringskoordinatorer. Ett interregionalt nätverk för erfarenhetsutbyte inom MIK-området är också under uppbyggnad.

Båda dessa kunskapsområden – MIK och digital kompetens – utgör viktiga delar inom det livslånga lärandet och är något som befolkningen i stort behöver för att kunna delta aktivt i det demokratiska samhället.

MIK behöver tydliggöras i skolans styrdokument för en likvärdig undervisning.

Skolan är central för att stärka medie- och informationskunnigheten hos barn och elever. I skolans verksamhet är MIK-frågorna framför allt kopplade till digitaliseringsarbete och styrdokumentens krav att alla elever genom undervisningen ska uppnå ”adekvat digital kompetens”. I den nationella digitaliseringsstrategin för skolväsendet 2018–2022 uttrycks att alla elever genom utbildning i skolväsendet ska utveckla medie- och informationskunnighet. I sina vägledningsmaterial till lärare uttrycker Skolverket att MIK omfattas av skrivningarna i styrdokumentet även om begreppet ej förekommer explicit i läro-, kurs- eller ämnesplaner.

Genom att MIK hittills inte skrivits fram explicit i skolans styrdokument – läroplaner, kurs- och ämnesplaner – kan undervisningen inom kunskapsområdet variera mellan olika skolor, om den alls förekommer. Undervisning om medie- och informationskunnighet blir avhängig den enskilda lärarens kunskaper inom området och tolkning av styrdokumentet. Utan likvärdighet och långsiktighet riskerar kunskaps- och deltagandeklyftor att växa, vilket ytterst riskerar att försvaga den sociala sammanhållningen. Även förståelsen för MIK i ett holistiskt perspektiv, som något ämnesövergripande och ett förhållningssätt vad gäller hur vi söker, värderar och tar till oss information, riskerar att förbises.

Det finns skillnader mellan MIK och digital kompetens. Medie- och informationskunnighet omfattar grundläggande kunskaper och förmågor gällande medier, sociala medieplattformar och andra informationsbärare. Digital kompetens handlar om förmågor kopplade till hela samhällets digitalisering och inte enbart i relation till medie- och informationsområdet. Här kan skolbiblioteket, som enligt lag ska finnas i alla skolor, vara en central tillgång i det pedagogiska arbetet och förena förmågorna som ska främjas. Framför allt de skolbibliotek som är bemannade med en fackutbildad skolbibliotekarie. Genom att explicit skriva fram MIK i skolans samtliga styrdokument kan kunskapsområdet göras till en gemensam pedagogisk angelägenhet för lärare och skolchefer/rektorer.

Biblioteken uppvisar idag en god modell för MIK-främjande arbete.

Folkbiblioteken i landets alla kommuner utgör en central struktur för att tillhandahålla information i olika medieformer. Biblioteken är offentliga rum som ger alla invånare möjligheter att få tillgång till kunskap, information och bildning. Lokala bibliotek kan även utgöra mötesplatser för folkbildningsverksamhet i regionen när det gäller frågor om digitalisering och demokratisk delaktighet, något som beskrivits i tidigare kartläggning (Statens medieråd 2017, Wagner 2018).

Genom satsningen Digitalt först med användaren i fokus, som genomfördes 2018–2020 via regeringsuppdrag till Kungliga biblioteket, har en ambitiös fortbildning av landets bibliotekspersonal skett. I och med satsningen har bibliotekens förutsättningar för att främja befolkningens digitala kompetens och medie- och informationskunnighet stärkts. Ett mål då satsningen först kommunicerades var att biblioteken skulle utvecklas till att vara ”digitaliseringens mänskliga ansikte utåt”. Indikationer finns i denna kartläggning på att främjandearbete när det gäller MIK (som kultur- och bildningsfrågor) och digital kompetens (som digitaliserings- och utvecklingsfrågor) har börjat integreras inom bibliotekens verksamheter på regional och lokal/kommunal nivå.

Genom Digiteket, en digital resurs som lanserades inom Digitalt Först, befäster bibliotekarierna sin centrala position när det handlar om att utveckla kunskap och förståelse för MIK som kunskapsområde samt i fråga om att pedagogiskt kommunicera och tydliggöra betydelsen av dessa kunskaper och förmågor för invånaren i den digitala vardagen och i samtiden.

Positioneringen av bibliotekens roll i MIK-arbetet genom denna storskaliga professionsutveckling bekräftats i det senaste nationella bibliotekspolitiska styrdokumentet Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025.

Med bibliotekariens expertis inom medie- och informationshantering utgör biblioteken en plats med stora möjligheter för landets invånare att genom livet komma i kontakt med främjandearbete gällande medie- och informationskunnighet. Bibliotekens verksamhet utgör därmed en god modell för hur främjandearbete gällande MIK och digital kompetens kan bedrivas sammanhållet och professionellt till gagn för invånaren i olika målgrupper.

Avslutande ord

Vad kan avslutningsvis sägas utifrån denna sammanställning om läget för det MIK-främjande arbetet i Sverige 2021/2022? Vilka är dess styrkor och svagheter?

Styrkorna i det svenska MIK-främjande arbetet ligger i den struktur som etablerats, förankringen i en bred och engagerad krets aktörer från olika sektorer och områden, att det finns en utpekad aktör med tydligt uppdrag och mandat att driva frågorna framåt samt att aktörskretsen i huvudsak tycks vara överens om de utmaningar som det MIK-främjande arbetet har att möta. Detta ska emellertid vägas mot svagheterna att samtliga centrala aktörer och områden fortfarande inte ingår i den etablerade samverkan och att arbete bedrivs både parallellt och överlappande i olika politik- och kunskapsområden, MIK och digital kompetens. Dessa svagheter bidrar dessutom i viss mån till svårigheter vad gäller utvärdering och uppföljning av det arbete som utförts. Styrdokument som tydligare binder ihop delar i det tvärpolitiska främjandearbete som pågår, liksom framtagandet av en förvaltningsmodell med uttalade roller och mandat för berörda aktörer och nivåer, skulle stärka främjandet av medie- och informationskunnighet i Sverige.

Slutligen kan det konstateras att flera förutsättningar nu finns på plats för att garantera varje invånares möjlighet att bli och vara medie- och informationskunnig under sin livsresa. Det nationella arbetet har goda möjligheter att bli en resurs för, och del i, regionalt och lokalt MIK-främjande arbete. Detta är en förutsättning för att arbetet ska kunna vara framgångsrikt och stärka demokratin. För att underhålla och stödja det befintliga arbetet samt nå ytterligare framsteg, krävs dock fortsatt samordning, resurser och långsiktighet.

”Det gäller att placera in medie- och informationskunnighet i den helhet som syftar till att stärka demokratin. Att se hur MIK kan främja förtroende och motverka misstro, bidra till tilliten i samhället.” Ulla Carlsson, 2023³⁰

Referenslista

ABF (2020).

Gilla/Kommentera/Dela: Studiehandledning i medie- och informationskunnighet.
ABF:s Förbundsexpedition.

ABF (2023)

Så kan vi jobba med källkritik
<https://www.abf.se/falskt/material-sa-kan-vi-jobba-med-kallkritik/>
Hämtad 2023-04-26).

Aranda Gani, N. (2021).

Föräldragrupp: vardagsliv – skärmvanor. <https://www.rikshandboken-bhv.se/metoder--riktlinjer/foraldraskapsstod-i-grupp/foraldragrupp-vardagsliv---skarmvanor/>
Hämtad 2023-04-26).

Carlsson, U. (2018).

Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern. En demokratifråga:
Kartläggning, analys, reflektioner.
Göteborg: Nordicom.

Carlsson, U., Wehring, P-M., & Westling, K. (2023).

Medie och informationskunnighet (MIK) för ett demokratiskt medborgarskap:
Rapport från nationell MIK-konferens 2022.
Uddevalla: Västra Götalandsregionen och Göteborgs universitet.

Direktiv 2018/1808.

Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2018/1808 av den 16 november 2018 om ändring av direktiv 2010/13/EU om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster (direktivet om audiovisuella medietjänster), mot bakgrund av ändrade marknadsförhållanden.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018L1808&from=SV#d1e1120-69-1>

Direktiv 2010/13/EU.

Europaparlamentets och rådets direktiv 2010/13/EU av den 10 mars 2010 om samordning av vissa bestämmelser som fastställs i medlemsstaternas lagar och andra författningar om tillhandahållande av audiovisuella medietjänster (direktiv om audiovisuella medietjänster).
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=celex:32010L0013>

European Commission (2021).

Media literacy expert group (E02541). <https://ec.europa.eu/transparency/expert-groupsregister/screen/expert-groups/consult?lang=en&do=groupDetail.groupDetail&groupID=2541>
(Hämtad 2023-05-03).

Finansdepartementet (2020).

Ny strategi för konsumentpolitiken.
(Regeringskansliet Faktapromemoria 2020/21:FPM42).

Folkbildningsrådet (2022).

Behörighet och studieomdöme. Folkbildningsrådet.
<https://www.folkbildningsradet.se/for-folkbildare/jag-jobbar-pa-folkhogskola/studerandefragor/behorighet-och-studieomdome/>
(Hämtad 2023-05-03).

Jaakkola, M. (2022).

Forskning inom medie- och informationskunnighet (MIK): En översikt över 2021.
Göteborg: Nordicom.

Kommittén Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet (2020).

Det demokratiska samtalet i en digital tid – Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat. (SOU 2020:56).
Stockholm: Kulturdepartementet.

Kulturdepartementet (2023).

Uppdrag till Myndigheten för press, radio och tv att förbereda inordnandet av Statens medieråds uppgifter i myndigheten.
(Dnr KU2023/00115).

Kulturdepartementet (2022a).

Inordnande av Statens medieråd i Myndigheten för press, radio och tv.
(Ds 2022:17).

Kulturdepartementet (2022b).

Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens medieråd.
(Dnr KU2022/01686).

Kulturdepartementet (2022c).

Strategi för ett starkt biblioteksväsende: 2022–2025.
Stockholm: Regeringskansliet.

Kulturdepartementet (2021).

Regleringsbrev för budgetåret 2021 avseende Statens medieråd.
(Dnr KU2021/01897, KU2021/01946).

Kulturdepartementet (2019a).

Regleringsbrev för budgetåret 2020 avseende Statens medieråd.
(Dnr KU2019/02020/LS)

Kulturdepartementet (2019b).

Uppdrag till Statens medieråd att förstärka arbetet för ökad medie- och informationskunnighet.
(Dnr KU2019/O1659/MD).

Kulturdepartementet (2018a).

Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet.
(Dir. 2018:88).

Kulturdepartementet (2018b).

Strategi för en stark demokrati – främja, förankra, försvara.
(Dnr Ku18:02).

Kulturdepartementet (2018c).

Uppdrag till Statens medieråd att utveckla former för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet (MIK).
(Dnr KU2018/O1726/MF).

Kulturdepartementet (2017).

Uppdrag till Myndigheten för press, radio och tv och Statens medieråd att kartlägga insatser som syftar till stärkt medie- och informationskunnighet.
(Dnr KU2017/O1610/MF).

Kulturdepartementet (2010).

Förordning (2010:1923) med instruktion för Statens medieråd.
(SFS 2010:1923).

Kulturrådet (2023).

Kreativa Europa 2021–2027.
Kulturrådet.

Kungliga biblioteket (2021a).

Bibliotek 2021: Offentligt finansierade bibliotek.
(Dnr KB 2022-514)

Kungliga biblioteket (2021b).

Digitalt först med användaren i fokus 2018–2020: Slutredovisning.
(Dnr KB 2021-182).

Mediebarometern 2021 (2022).

Göteborg: Nordicom.

Myndigheten för kulturanalys (2022).

Kulturdatan. Myndigheten för kulturanalys.

Näringsdepartementet (2017).

För ett hållbart digitaliserat Sverige – en digitaliseringsstrategi.
(Dnr N2017/03643/D).

Regeringen Pressmeddelande (2018).

Lyckat koncept ska spridas till fler. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2018/06/lyckat-koncept-for-digitaldelaktighet-ska-spridas-till-fler/>
(Hämtad 2023-09-02)

Region Blekinge (2021).

Regional kulturplan för Blekinge 2022–2025.

Region Halland (2020).

Hallands kulturstrategi och kulturplan 2021–2024.

Region Skåne (utan årtal).

Tillsammans skapar vi ett kulturliv öppet för alla! Regional kulturplan för Skåne 2021–2024.

Region Värmland (2021).

Värmlands kulturplan 2022–2025.

Region Västerbotten (utan årtal).

Kulturplan Region Västerbotten 2020–2023

Region Östergötland (2019).

Kulturplan för Östergötland 2020–2023.

SFS 2013:801.

Bibliotekslagen.
Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 1993:100.

Högskoleförordningen.
Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFS 2017:563.

Museilagen.
Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 2010:800.

Skollagen.
Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFS 1949:105.

Tryckfrihetsförordningen.
Stockholm: Justitiedepartementet L6.

SFS 2010:696.

Radio- och tv-lagen.
Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 1974:152.

Regeringsformen.
Stockholm: Justitiedepartementet L6.

SFS 1991:1469.

Yttrandefrihetsgrundlagen.
Stockholm: Justitiedepartementet L6.

Skolinspektionen (2018).

Skolbiblioteket som pedagogisk resurs. (Dnr 400:2016:11433).

Skolverket (2023a). Samhällsvetenskapsprogrammet.

<https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/program?url=-996270488%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fprogram.htm%3FprogramCode%3DSA001%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa9295>
(Hämtad 2023-05-09).

Skolverket (2023b).

Stärk elevers digitala kompetens. <https://www.skolverket.se/for-dig-som-.../skolbibliotekarie/stark-elevers-digitala-kompetens>
(Hämtad 2023-04-26).

Skolverket (2022a).

Förslag till nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023–2027.
(Dnr 2022:1293).

Skolverket (2022b).

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2022: Lgr22.

Skolverket (2022c).

Skolbibliotekarie och lärare i samverkan. <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/skolbibliotekarie-och-larare-i-samverkan>
(Hämtad 2023-04-26).

Skolverket (2022d).

Skolverkets uppföljning av digitaliseringsstrategin 2021. (2022:4).
Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2022e).

Få syn på digitaliseringen på grundskolenivå: Ett kommentarmaterial till läroplanerna för förskoleklass, fritidshem och grundskoleutbildning.
Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2022d).

Svenska.
(SKOLFS 2022:12).

Skolverket (2018).

Läroplan för förskolan: Lpfö 18.
Stockholm: Skolverket.

Statens medieråd (2021).

Riktlinjer för nätverket.
Stockholm: Statens medieråd.

Statens medieråd (2019a).

MIK för framtida lärare och bibliotekarier: Medie- och informationskunnighet inom lärutbildningarna i svenska, samhällskunskap och bild samt biblioteks- och informationsvetenskap – en enkätundersökning.
Stockholm: Statens medieråd.

Statens medieråd (2019b).

Småungar & medier 2019.
Stockholm: Statens medieråd.

Statens medieråd (2017).

Kartläggning av insatser som syftar till stärkt medie- och informationskunnighet.
Stockholm: Statens medieråd.

Statens medieråd (2014).

Medie- och informationskunnighet i Sverige: En kartläggning av aktörer.
Stockholm: Statens medieråd.

Svensk biblioteksförning (2019).

Bibliotek – en kraft för förändring.
Stockholm: Svensk biblioteksförning.

Sveriges Kommuner och Landsting (2019).

#skolDigiplan: Nationell handlingsplan för digitalisering av skolväsendet.
Stockholm: Sveriges Kommuner och Landsting.

UR (2023).

Public service-redovisningen 2022.
Stockholm: Sveriges Utbildningsradio AB.

Utbildningsdepartementet (2023).

Remiss av Statens skolverks förslag till nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023–2027.
(Dnr U2022/O3951).

Utbildningsdepartementet (2022).

Regleringsbrev för budgetåret 2022 avseende Statens skolverk.
(Dnr U2022/O3031, U2022/O3922).

Utbildningsdepartementet (2019).

Stärka skolbibliotek och läromedel.
(Dir. 2019:91).

Utbildningsdepartementet (2017).

Nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet.
(Dnr U2017/O4119/S). Stockholm: Regeringskansliet.

Utredningen om stärkta skolbibliotek (2021).

Skolbibliotek för bildning och utbildning. (SOU 2021:3).
Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Utredningen återstart för kulturen (2021).

Från kris till kraft: Återstart för kulturen. (SOU 2021:77).
Stockholm: Kulturdepartementet.

Västra Götalandsregionen (2019).

Kulturstrategi Västra Götaland och regional kulturplan 2020–2023.

Wilson, C., Grizzle, A., Tuazon, R., Akyempong, K. & Cheung, C. K. (2011).

Media and information literacy curriculum for teachers.
Paris: UNESCO.

Wagner, M. (2018).

”Medie- och informationskunnighet (MIK) i Sverige 2018 – insatser och aktörer” i
Carlsson, U. (red). Medie- och informationskunnighet (MIK) i den digitala tidsåldern.
En demokratifråga: Kartläggning, analys, reflektioner.
Göteborg: Nordicom, s. 85-113.

Bilageförteckning

1. Enkät till landets folkhögskolor genomförd av Statens medieråd och Sveriges Folkhögskolors serviceorganisation (FSO)
2. Enkät till nyckelaktörer för kartläggning av MIK-främjande insatser 2021
3. Mål inom olika politikområden (av relevans för MIK)
4. Lagar och övriga styrdokument av relevans för MIK
5. Relevanta regeringsuppdrag, statliga utredningar/kommittéer, betänkanden och propositioner
6. MIK-aktörer: Myndigheter med MIK-koppling samt medlemmar i aktörsnätverket MIK Sverige
7. Aktörernas MIK-insatser 2021: lista med inrapporterade insatser

Bilaga 1:

Enkät till landets folkhögskolor genomförd av Statens medieråd och Sveriges Folkhögskolors serviceorganisation (FSO)

1. Ingår MIK som kunskapsområde i någon av de kurser som er folkhögskola erbjuder under innevarande läsår?

- Ja
- Nej
- Vet ej

2. Planerar ni att föra in MIK i någon av era befintliga kurser eller i någon kommande ny kurs?

- Ja, till nästa läsår
- Ja, men oklart när
- Nej
- Vet ej

3. Inom vilka kurser ingår MIK som kunskapsområde?

- Inom allmän kurs, grundskola
- Inom allmän kurs, gymnasium
- Som särskild kurs med MIK-fokus
- Som delmoment inom särskild kurs
- Inom annan kurstyp (exempelvis kortkurs eller uppdragskurs)

4. Ange vilket eller vilka av följande MIK-område(n) som har berörts

- MIK allmänt
- Digital kompetens
- Integritet och säkerhet
- Informationspåverkan
- Reklam
- Film/rörlig bild
- Annat innehåll

5. Ange vilket annat innehåll som berörts (fritext)

---

6. Har ni en plan för ert MIK-arbete?

Det behöver inte vara en särskilt dokumenterad plan, utan kan vara en gemensam idé för hur ni gör för ökad MIK hos deltagarna.

- Ja
- Nej
- Vet ej

7. Här har ni möjlighet att kort beskriva er plan. (fritext)

---

8. Här har ni möjlighet att dela med er av befintlig dokumentation där er plan synliggörs.

Det ni delar kommer endast att läsas i syfte att förstå hur MIK-arbetet kan realiseras inom folkhögskolan som utbildningsform. (filuppladdning)

9. Beskriv hur ni som folkhögskola ser på ert uppdrag utifrån ett MIK-perspektiv. (fritext)

Bilaga 2:

Enkät till nyckelaktörer för kartläggning av MIK-främjande insatser 2021

Statens medieråds kartläggning av MIK-insatser 2021

Avser MIK-insatser med syfte att stärka människors förmåga att hantera och förstå medier och information. Insatsen ska ha funnits tillgänglig eller genomförts under år 2021. Du rapporterar en insats i taget.

*) obligatorisk fråga

Om organisationen endast möjliggör insatser genom att fördela bidrag/finansiella medel och ej utför faktiska insatser, vänligen ange typ av stöd nedan. (Fritext)

1. Vänligen namnge insatsen* (fritext)

---

2. Verksamhetsform *

- a. Tidsbegränsat projekt
- b. Löpande verksamhet

3. Har insatsen utförts i samverkan med annan organisation/aktör? *

- a. Ja -> Om Ja, vänligen ange vilken: ...
- b. Nej

4. Typ av finansiering *

- a. Anslag
- b. Särskilda projektmedel/riktade medel
- c. Deltagaravgift
- d. Annan...

5. Typ av insats *
- En serie av exempelvis föreläsningar, poddar, faktablad el liknande behandlas som en insats.
- a. Evenemang/seminarium/utställning
  - b. Kurs/fortbildning
  - c. Informationsmaterial/broschyr
  - d. Rapport/undersökning
  - e.Handledning/lektionsmaterial
  - f. Webbsida/länksamling
  - g. Annan...
6. Har insatsen gjorts tillgänglig eller genomförts online? *
- a. Ja
  - b. Nej
7. Vilken är insatsens huvudsakliga målgrupp? *
- a. Allmänhet
  - b. Seniorer (65+)
  - c. Barn och elever
  - d. Studenter i högre utbildning (universitet/högskola)
  - e. Deltagare i folkbildning
  - f. Nyanlända
  - g. Personer med funktionsnedsättning
  - h. Företag
  - i. Föräldrar/Vårdnadshavare
  - j. Särskild yrkeskategori, vänligen ange:
    - i. BVC eller övrig vårdpersonal
    - ii. Förskola och förskolepersonal
    - iii. Lärare och skolpersonal
    - iv. Folkbildare (studieförbund, folkhögskola)
    - v. Skolbibliotekarier
    - vi. Bibliotekarier och bibliotekspersonal
    - vii. Tjänstemän
    - viii. Journalister
    - ix. Annan... (FRITEXT)

8. Vilken är insatsens huvudsakliga MIK-område? *
- a. MIK allmänt (här ingår t ex källkritik/källtillit, sökkritik, mediernas roll i en demokrati)
  - b. Digitalisering (här ingår t ex digital kompetens, digital delaktighet)
  - c. Integritet och säkerhet
  - d. Otillbörlig Informationspåverkan
  - e. Reklam/kommersiella budskap
  - f. Film/rörlig bild
  - g. Annan... (FRITEXT)
9. Insatsens geografiska omfattning *
- a. Internationellt
  - b. Nationellt
  - c. Regionalt
  - d. Lokalt
  - e. Online/ej tillämbart
10. Kommentar/beskrivning av insats och ev. länk till mer information (fritext)
-

Bilaga 3:

Mål inom olika politikområden (av relevans för MIK), september 2022.

Mål för det civila försvaret:

- Förmåga att upprätthålla samhällets motståndskraft mot externa påtryckningar och bidra till att stärka försvarsviljan, och bidra till att stärka samhällets förmåga att förebygga och hantera svåra påfrestningar på samhället i fred.

Mål för demokratipolitiken:

- En levande demokrati som är uthållig, kännetecknas av delaktighet och där möjligheterna till inflytande är jämlika.

Mål för digitaliseringspolitiken:

- Sverige ska vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter.

Mål i filmpolitiken:

- Barn och unga har goda kunskaper om film och rörlig bild och ges möjligheter till eget skapande.

Mål i folkbildningspolitiken:

- Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället.

Mål för konsumentpolitiken:

- Väl fungerande konsumentmarknader och en miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar konsumtion.

Mål för kulturpolitiken:

- Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet och att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska präglats utveckling.

Mål för mediepolitiken:

- Att stödja yttrandefrihet, mångfald, massmediernas oberoende och tillgänglighet samt att motverka skadlig mediepåverkan.

Mål under näringspolitiken för regional utveckling:

- Utvecklingskraft med stärkt lokal och regional konkurrenskraft för en hållbar utveckling i alla delar av landet.

Mål i politiken för det civila samhället:

- Villkoren för det civila samhället som en central del av demokratin ska förbättras. Detta ska ske i dialog med det civila samhällets organisationer genom att utveckla det civila samhällets möjligheter att göra människor delaktiga.

Mål för ungdomspolitiken:

- Alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen.

Mål i utbildningspolitiken för såväl förskolan, grundskolan som gymnasiet:

- Utbildningen ska vara av hög och likvärdig kvalitet, och att alla ska ges förutsättningar att uppnå de nationella målen och utveckla sina kunskaper, färdigheter och kompetenser så långt som möjligt oberoende av kön. (I särskolan ska eleverna ges detta så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar.)

När det gäller kommunal vuxenutbildning är målen att vuxna ska stödjas och stimuleras i sitt lärande. De ska ges möjlighet att utveckla sina kunskaper och sin kompetens i syfte att stärka sin ställning i arbets- och samhällslivet samt att främja sin personliga utveckling.

Bilaga 4:

Lagar och övriga styrdokument av relevans för MIK

Överstatliga lagar

Europaparlamentets och rådets direktiv om audiovisuella medietjänster. (2010/13/EU och ändringsdirektivet (EU) 2018/1808). Direktivet innehåller bestämmelser om tv-sändningar och beställ-tv (audiovisuella medietjänster) och om videodelningsplattformar.

Ändringsdirektivet innehåller krav gällande MIK (i artikel 33a): ”Medlemsstaterna ska främja och vidta åtgärder för utveckling av medie- och informationskunnighet.” (28.11.2018 *SV Europeiska unionens officiella tidning* L 303/91)

Nationella lagar

Regeringsformen (SFS 1974:152):

1 § ”All offentlig makt i Sverige utgår från folket. Den svenska folkstyrelsen bygger på fri åsiktsbildning och på allmän och lika rösträtt. Den förverkligas genom ett representativt och parlamentariskt statskick och genom kommunal självstyrelse. Den offentliga makten utövas under lagarna.” (SFS 2018:1903)

Yttrandefrihetsgrundlagen (SFS 1991:1469):

1 § ”Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad rätt enligt denna grundlag att i ljudradio, tv och vissa liknande överföringar, offentliga uppspelningar ur en databas samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar offentligen uttrycka tankar, åsikter och känslor och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne som helst.

Yttrandefriheten enligt denna grundlag har till ändamål att säkra ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande. I den får inga andra begränsningar göras än de som följer av denna grundlag.” (SFS 2018:1802).

Tryckfrihetsförordningen (SFS 1949:105):

1 § ”Tryckfriheten syftar till att säkerställa ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande. Tryckfriheten innebär en frihet för var och en att i tryckt skrift uttrycka tankar, åsikter och känslor samt att offentliggöra allmänna handlingar och i övrigt lämna uppgifter i vilket ämne som helst.

Tryckfriheten innebär också en rätt för var och en att ge ut skrifter utan att en myndighet eller ett annat allmänt organ hindrar detta i förväg. Åtal för en skrifts innehåll får väckas först efter det att den har getts ut och då vid en domstol. Ingen får straffas för en skrifts innehåll i andra fall än om innehållet strider mot tydlig lag som är meddelad för att bevara allmänt lugn men som inte håller tillbaka allmän upplysning.

När tryckfriheten utövas ska bestämmelser i denna grundlag som skyddar enskildas rätt och allmän säkerhet iakttagas.

För tryckfriheten får inga andra begränsningar finnas än de som följer av denna grundlag.” (SFS 2018:1801)

Radio- och tv-lagen (SFS 2010:696):

Innehåller bestämmelser om tv-sändningar, beställ-tv, sökbar text-tv och ljudradiosändningar. Lagen genomför Europaparlamentets och rådets audiovisuella direktiv. (SFS 2010:696)

Bibliotekslagen (2013:801):

2 § ”Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.” (SFS 2013:801)

7 § ”Folkbiblioteken ska särskilt främja läsning och tillgång till litteratur. Folkbiblioteken ska verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.” (SFS 2013:801)

Museilagen (2017:563):

4 § ”Ett museum ska utifrån sitt ämnesområde bidra till samhället och dess utveckling genom att främja kunskap, kulturupplevelser och fri åsiktsbildning” (SFS 2017:563).

Skollagen (2010:800):

4 § ”Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.” (SFS 2022:1319).

Bilaga 5:

Relevanta regeringsuppdrag, statliga utredningar/kommittéer, betänkanden och propositioner

Specifika styrdokument sedan senaste kartläggningen, regeringsuppdrag, utredningar/kommittéer, betänkanden och propositioner)

- Strategi för ett starkt biblioteksväsende 2022–2025. (2022)
- Nationell handlingsplan för digitaliseringen av skolväsendet. (SKR 2019)

Regeringsuppdrag:

- Regeringsuppdrag om medel till Internetstiftelsen 2018 att inrätta Digidelcenter. (N2018/02458/D)
- Regeringsuppdrag till Post- och Telestyrelsen 2020 för att analysera det digitala utanförskapet och främja digital delaktighet hos äldre under 2020. (I2020/01296/D)
- Regeringsuppdrag till Statens medieråd 2018 att utveckla former för en förstärkt samverkan av insatser för medie- och informationskunnighet. (Ku2018/01726/MF)
- Regeringsuppdrag till Statens medieråd 2019 att förstärka arbetet för ökad MIK genom att utveckla samverkan och myndighetens verksamhet på området. (Ku2019/01659/MD)
- Uppdrag till Statens medieråd i regleringsbrev 2020/2021 att förstärka arbetet för ökad MIK genom att utveckla samverkan och myndighetens verksamhet på området. (Ku2019/02020/LS) (Ku2020/02624, Ku2021/01897, Ku2021/01946)
- Uppdrag till Statens medieråd i regleringsbrev 2022 att fortsätta arbetet för ökad MIK, till exempel genom att utveckla samverkan inom området. (Ku2022/01001)
- Uppdrag till Skolverket att ta fram ett förslag på nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet 2023–2027 (U2022/03031 (delvis), U2022/03922)
- Uppdrag till Tillväxtverket 2018 att administrera ett sekretariat för regionala digitaliseringskoordinatorer. (N2018/04130/D)
- Uppdrag till Tillväxtverket 2021 att fortsätta arbetet med digitaliseringskoordinatorer (I2021/00794).

Utredningar/kommittéer:

- Översyn av kultursamverkansmodellen för kultur i hela landet (Dir. 2022:103)
- Nationell satsning på medie- och informationskunnighet och det demokratiska samtalet (Dir. 2018:88).
- Demokratin 100 år – samling för en stark demokrati (Dir 2018:53).
- Stärkta skolbibliotek och läromedel (Dir. 2019/91).

Betänkanden:

- Vår demokrati – värd att värna varje dag. Volym 2, Antologin 100 år till (SOU2022:28).
- Skolbibliotek för bildning och utbildning (SOU 2021:3).
- Från kris till kraft – återstart för kulturen (SOU 2021:77).
- Det demokratiska samtalet i en digital tid. Så stärker vi motståndskraften mot desinformation, propaganda och näthat (SOU 2020:56).

Propositioner:

- Ett moderniserat konsumentskydd (2021/22:74).
- En moderniserad radio- och tv-lag (2019/20:168).

Övrigt:

- Digitalt först med användaren i fokus 2018–2020. Slutredovisning. (Kungliga biblioteket 2021-02-25)

Bilaga 6:

MIK-aktörer

Nedan listas och presenteras kort myndigheter och organisationer som på olika sätt och i olika grad arbetar med främjande av medie- och informationskunnighet.

Myndigheter med MIK-koppling

Huvudaktörer, markerade i fetstil, presenteras i avsnitt 4. MIK och politiken. Medlemmar i aktörsnätverket MIK Sverige markerade med asterisk (*).

- Folkbildningsrådet*
- Integritetsskyddsmyndigheten
- Konsumentverket*
- Kulturrådet
- **Kungliga biblioteket***
- Myndigheten för digital förvaltning
- **Myndigheten för press, radio och tv***
- **Myndigheten för psykologiskt försvar***
- Myndigheten för tillgängliga medier*
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor*
- Post- och telestyrelsen
- **Skolverket***
- Specialpedagogiska skolmyndigheten*
- **Statens medieråd***
- **Svenska Filminstitutet*** (stiftelse med statliga uppdrag och statlig finansiering)
- Tillväxtverket

Övriga myndigheter med MIK-koppling:

Folkbildningsrådet är en ideell förening med vissa myndighetsuppdrag givna av riksdag och regering. Folkbildningsrådets huvudsakliga uppgift är att fördela de pengar som staten ger till folkbildningen. Syftet med dessa medel är att de ska bidra till en demokratisk utveckling av samhället. Kopplingen till MIK finns här, och i hur Folkbildningsrådet arbetar med stödet till folkhögskolors och studieförbunds verksamheter. Här kan MIK-frågor ingå som en del inom andra frågor, t ex i allmän kurs.

Integritetsskyddsmyndigheten (IMY) arbetar för att människors grundläggande fri- och rättigheter skyddas i samband med behandling av personuppgifter. Myndigheten ska följa, analysera och beskriva utvecklingen på it-området när det gäller frågor som rör integritet och ny teknik. MIK-kopplingen består t.ex. i att frågor gällande den personliga integriteten är en viktig del av de kunskaper som MIK omfattar. IMY erbjuder utbildningar, webinarier, föreläsningar och konferenser som berör dataskyddsområdet.

Konsumentverket* är förvaltningsmyndighet för konsumentfrågor. Det innebär ett ansvar för att utöva tillsyn och kontroll enligt konsumentskyddande regler, att ge vägledning och information till konsumenter samt stöd till samhällsaktörer som i sin tur möter konsumenter. Konsumentverkets MIK-koppling finns inom området konsumentkunskap t.ex. reklam, konsumenträttigheter och privatekonomi. Konsumentverket tar fram kostnadsfritt skolmaterial och har t.ex. en lektionsbank med färdiga lektioner för undervisning i grundskolans hem- och konsumentkunskap, samt samhällskunskap på gymnasiet. Skolmaterialet finns på Konsumentverket.se/ För lärare.

Kulturrådet (KUR) har i uppgift att, med utgångspunkt i de nationella kulturpolitiska målen, verka för kulturens utveckling och tillgänglighet genom att fördela och följa upp statliga bidrag och genom andra främjande åtgärder. MIK- projekt kan ingå i ekonomiska stöd som myndigheten fördelar.

Myndigheten för digital förvaltning (DiGG) arbetar med att öka takten i den offentliga förvaltningens digitalisering genom att utveckla principer och tjänster som hjälper andra offentliga aktörer i deras digitalisering. Myndigheten säkerställer också att digital offentlig service är tillgänglig för alla. MIK-kopplingen är ganska obefintlig i nuvarande verksamhet men kan komma att stärkas utifrån nya regeringsuppdrag.

Myndigheten för tillgängliga medier (MTM)* har i uppdrag att vara ett nationellt kunskapscentrum för tillgängliga medier och arbeta för att alla ska ha tillgång till litteratur, nyheter och samhällsinformation utifrån vars och ens förutsättningar, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning. Medie- och informationskunnighet ingår i uppdraget att verka för att läsning (i olika spridnings- och visningsformer) ska vara tillgänglig för alla, oavsett läsförmåga.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF)* tar fram och sprider kunskap om ungas levnadsvillkor och civilsamhällets villkor. Kopplingen till MIK ligger i både ungdomspolitiken och i myndighetens uppdrag att arbeta med förutsättningarna för det civila samhället att verka. Hot och hat riskerar påverka det civila samhället, men också ungas förutsättningar att göra sin röst hörd i samhället. MUCF arbetar för att motverka hot och hat och i detta arbete ingår MIK som en del.

Post- och Telestyrelsen (PTS) arbetar för att alla ska kunna ta del av digitaliseringens möjligheter, oavsett förmåga och förutsättningar, och här finns en grundläggande MIK-koppling. Myndighetens driver exempelvis Digitalhjälp - en webbplats med vägledning och tips som ska underlätta för digitala nybörjare att komma i gång med digitala tjänster. Inom denna finns Digital coach, en utbildning i fyra steg för den som vill stötta digitala nybörjare. Myndigheten finansierar insatser för användbarhet, tillgänglighet och mångfald inom it och elektronisk kommunikation, bland annat genom innovationstävlingar.

Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM)* arbetar för att barn, elever och vuxna oavsett funktionsförmåga ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. För detta tillhandahåller myndigheten till exempel specialpedagogiskt stöd, undervisning i specialskolor och tar fram läromedel. Myndighetens strävar efter att material för ökad medie- och informationskunnighet är eller görs tillgängligt i målgrupperna barn, unga och vuxna med funktionsnedsättning.

Tillväxtverket ska främja regional tillväxt och har regeringens uppdrag att följa upp digitaliseringsarbetet i regionerna. I uppdraget ingår att administrera regionala digitaliseringskoordinatorer som ska arbeta för att digitaliseringens möjligheter utnyttjas bättre i regionerna och bidra till strategisk samverkan mellan relevanta aktörer. Myndigheten fungerar som nationell kontaktpunkt för de 21 regionala digitaliseringskoordinatorer som finns i landet och ansvarar för dessas kompetensutveckling och vägledning, bl.a. genom att tillhandahålla utbildningsinsatser och relevant informationsmaterial.

Övriga samverkansaktörer inom nätverket MIK Sverige

Utöver ovan markerade myndigheter (*) ingår följande organisationer i den formaliserade samverkanskretsen, det nationella nätverket MIK Sverige:

Digidelnätverket bildades 2013 när den nationella kampanjen för ökad digital delaktighet avslutades. I Digidelnätverket samverkar kommuner, myndigheter och organisationer (lokala, regionala och nationella) kring digital delaktighet och genomför insatser för ökad digital kompetens och MIK. Nätverket arrangerar två årliga kampanjveckor, dels den nationella eMedborgarveckan, dels som samordnare för Sveriges del i den europeiska All Digital Week. Sedan 2022 sker en samfinansiering av Digidels samordningsfunktion inom uppdraget för regionala digitaliseringskoordinatorer på respektive region.

Filmpedagogerna Folkets Bio har en mångårig verksamhet kring MIK, och har varit med och etablerat Unescos arbeten i Sverige. Filmpedagogerna arbetar brett med utbildning och fortbildning inom MIK-området, med rörlig bild som utgångspunkt. Via sitt arbete och samarbeten med olika aktörer nationellt och inom regionen har de bidragit till Västra Götalandsregionen positionering inom MIK-området.

Föreningen Filmregionerna är en förening som samordnar och företräder de regionala filmverksamheterna i landet. Föreningen verkar för att stärka filmen och de filmkulturella frågorna samt främja filmproduktion över hela landet. Föreningens arbetsgrupp ”Film barn och unga” arbetar filmpedagogiskt med MIK (filmkunnighet) i klassrummet, skolbio och barn och ungas och egna filmskapande i skolan och på fritiden.

Internetstiftelsen är en oberoende stiftelse som verkar för ett internet som bidrar positivt till människan och samhället. Internetstiftelsen ansvarar

för internets svenska toppdomän .se. Intäkterna från affärsverksamheten finansierar bland annat spridande av kunskap om internetanvändningen i Sverige. Flera satsningar syftar till att främja digital kompetens och MIK för olika målgrupper, bland annat Internetkunskap, där fokus är grundläggande digital folkbildning riktad till vuxna målgrupper och Digitala lektioner, en öppen digital lärresurs inom digital kompetens och programmering för grundskolan.

Mediekompass/ Tidningsutgivarna (TU) är ett hjälpmedel för lärare som vill använda tidningar i undervisningen. Mediekompass ger bland annat lektionstips för olika årskurser med koppling till aktuella nyhetshändelser. Skrivarskola finns för att öka förståelse och kunskap om journalistik och journalistiskt skrivande. Bakom Mediekompass står Tidningsutgivarna (TU).

Medier & demokrati vid Lindholmen Science Park är en nationell samverkansplattform inom medie- och demokratiinnovation. Den leds av Lindholmen Science Park i Göteborg (utvecklingsmiljö för innovation och samverkan). Medier & demokrati arbetar för att stärka mediernas innovationskraft, journalistiken, det offentliga samtalet och demokratin. Plattformen driver experimentella och nyskapande projekt, data- och AI-relaterad utveckling med MIK som ett bärande inslag.

Nordicom är ett centrum för nordisk medieforskning vid Göteborgs universitet. Nordicom är ett samarbetsorgan till Nordiska ministerrådet och har även uppdrag från det svenska kulturdepartementet. Nordicom är koordinator för Akademiskt forum för MIK-forskning, som är en del av MIK Sverige och har som syfte att sammanföra svenska forskare och forskningsinstitutioner med MIK-intresse.

Svensk biblioteksförening (Svbib) är en ideell medlemsorganisation där framför allt bibliotekarier och enskilda bibliotek ingår. Föreningen har sedan länge MIK som profilfråga för bibliotek och bibliotekarier, som ett led i att följa med i samhällsutvecklingen. Svbib har publicerat rapporter inom området, till exempel Medie- och informationskunnighet – en forskningsantologi, från 2014 (J. Rivano Eckerdal & O. Sundin (red), Stockholm: Svensk biblioteksförening.). MIK-frågorna har därefter förankrats ännu mer inom bibliotekens verksamhet, och framför allt blivit en uttalad och central del inom skolbiblioteken.

Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) är en arbetsgivar- och medlemsorganisation för Sveriges 290 kommuner och 21 regioner. SKR arbetar på olika sätt med skolans digitalisering, bland annat genom att ta fram stödmaterial till skolhuvudmän för frågor som rör digitalisering och därmed även medie- och informationskunnighet.

Sveriges Museer är en branschorganisation för museer i landet som främjar deras intressen. Museer är kunskapsinstitutioner som via sina samlingar och utställningar bidrar till den fria åsiktsbildningen och det offentliga samtalet.

Svenska Unescorådet är Sveriges nationalkommission för FN:s fackorgan Unesco och fungerar som länk till Sveriges myndigheter, institutioner och civilsamhällesorganisationer. I uppdraget ingår att ge råd till regeringen angående Unescos verksamhet, samt informera och sprida kunskap om Unesco i Sverige. Rådet arbetar bland annat med att i Sverige främja implementeringen av Unescos omfattande arbete på MIK-området och även med att sprida information om det svenska arbetet i Unesco.

Ung media är ett ideellt riksförbund för unga som fokuserar på medier och medieproduktion. De driver frågor om media som en del av skolans demokratiuppdrag. Ung media erbjuder stöd och utbildning för unga medieproducenter, lånar ut utrustning och samverkar med andra aktörer vid olika evenemang. Förbundet vill bidra med barn och ungas perspektiv på MIK-frågor samt med att unga redaktioner bevakar och producerar medieinnehåll vid olika event.

Universitets- och högskolerådet (UHR) är en myndighet med uppdrag inom utbildningsområdet. UHRs internationella avdelning arbetar med att förmedla utbyten, stärka samarbete och fördela finansiellt stöd via olika utbildningsprogram, exempelvis Erasmus+. Inom Erasmus+ finns prioriteringen Aktivt medborgarskap där MIK-frågor ingår. Myndigheten ansvarar även för den svenska delen av en europeisk lärplattform EPAL (Electronic Platform for Adult Learning in Europe). UHR samverkar med andra myndigheter som exempelvis Skolverket, samt med aktörer inom folkhögskolesektorn.

Utbildningsradion (UR) har sedan början av 2000-talet arbetat med MIK-främjande inom sin programverksamhet utifrån sitt kunskapsuppdrag som vilar på utbildning och folkbildning. UR har haft medie- och informationskunnighet som ett särskilt prioriterat område i sedan 2014. UR producerar flertalet program för olika målgrupper med MIK som huvud- eller bitema (se mer om UR i avsnitt om public servicebolagen). Inför nästa sändningstillstånd (för perioden 2026–2033) har bolaget framfört att de önskar ett särskilt och tydligt framskrivet MIK-uppdrag.

Bilaga 7:

Aktörers MIK-främjande insatser 2021

Aktör	Insatsens namn	Typ av insats
Filmpedagogerna Folkets bio	MIK och folkbildning	Kurs/fortbildning
	MIK föreläsningar	Kurs fortbildning
	Skapande skola Filmkunnighet	Kurs/fortbildning
	Filmkunnighet	Kurs/fortbildning
	Reklamkunnighet	Annan: Produktion av undervisningsfilmer
Föreningen Filmregionerna	Filmkunnighet	Handledning/lektionsmaterial
Internetstiftelsen	Gyllene förstoringsglaset – pris och event	Evenemang/seminarium/utställning
	Internetkunskap	Webbsida/länksamling
	Tänk Säkert / Digital idag	Evenemang/seminarium/utställning
	Boomen, bubblan och det svenska IT-undret	Evenemang/seminarium/utställning
	Föreläsning för Stockholms stads samhällskommunikatörer	Kurs/fortbildning
	Svenskarna och internet 2021	Rapport/undersökning
	Internetdagarna 2021	Evenemang/seminarium/utställning
	Näthat, faktaresistens och desinformation	Evenemang/seminarium/utställning
	Podden: Digitala lektioner	Annan: Fortbildande podd
Konsumentverket	Faktablad Unga vuxna 18–25 år	Informationsmaterial/broschyr
	Föreläsning på lärarutbildningen för hem- och konsumentkunskapslärare	Informationsmaterial/broschyr
Kungliga biblioteket	Digiteket	Kurs/fortbildning
Mediekompass	Nutidskruss	Handledning/lektionsmaterial
	Nyhetsbrev	Informationsmaterial/broschyr
	Tidningsveckan	Informationsmaterial/broschyr
	Unga journalistpriset	Annan: Skrivtävling

Aktör	Insatsens namn	Typ av insats
Myndigheten för press, radio och tv	Utbildning Mediekunskap	Evenemang/seminarium/utställning
	Information om ansvarigt utgivarskap	Evenemang/seminarium/utställning
	Medieblogg	Webbsida/länksamling
	Medieutvecklingsrapport - Mediepolitik	Rapport/undersökning
	Medieutveckling – Mediekonsumtion	Rapport/undersökning
	Medieutvecklingsrapport – Medieekonomi	Rapport/undersökning
	Medverkan Taltidningen läns- och riksnytt om tillgänglighet	Informationsmaterial/broschyr
	Medverkan podd om granskningsnämndens arbete	Informationsmaterial/broschyr
	Podd om webbsändningar	Informationsmaterial/broschyr
	Medverkan om hot och hat – Internetdagarna	Informationsmaterial/broschyr
	Mediomas ekonomi	Evenemang/seminarium/utställning
	Föreläsningsserie om Granskningsnämnden	Kurs/fortbildning
	Medverkan i film om Public service	Informationsmaterial/broschyr
	Samverkan med Sidas internationella kapacitetsutvecklingsprogram	Kurs/fortbildning
Myndigheten för tillgängliga medier	Webbinarium om Shared Reading på Bokmässan 2022	Evenemang/seminarium/utställning
	Konferens om digitalt tillgängliga nyheter	Evenemang/seminarium/utställning
	Tillgänglig demokrati de kommande 100 åren	Evenemang/seminarium/utställning
	Alla väljare	Webbsida/länksamling
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor	Nyhetsbrev till skolor	Nyhetsbrev till skolor
Post- och telestyrelsen	Digitalhjälp	Webbsida/länksamling

Aktör	Insatsens namn	Typ av insats
Skolverket	Säker användning av nätet	Kurs/fortbildning
	Kritisk användning av nätet	Kurs/fortbildning
	Stödmaterial	Webbsida/länksamling
	Guide till källkritik för lärare	Annan: Stödmaterial – webbtexter
	Modul Digital kompetens i samhällskunskap	Kurs/fortbildning
	Modulen Förmåga att granska information, kommunicera och ta ställning	Kurs/fortbildning
	Naturvetenskapens karaktär och arbetssätt	Kurs/fortbildning
	Samhällsfrågor med naturvetenskapligt innehåll	Kurs/fortbildning
	Spridning av forskningsresultat genom artiklar på Skolverkets webbplats	Webbsida/länksamling
	Främja digitalisering	Kurs/fortbildning
	Sektorsansvar skolans digitalisering	Evenemang/seminarium/utställning
	Att hantera främlingsfientlighet i undervisningen	Webbsida/länksamling
	Statens medieråd	Kunskapsbanken
Kunskapsinsats om sharenting		Informationsmaterial/broschyr
MIK Sverige-nätverket		Annan: koordinering av nätverk
Utbildning för samhällskommunikatörer i Sthlm, del 1		Kurs/fortbildning
Seminarier Bokmässan		Evenemang/seminarium/utställning
Seminarium Almedalen		Evenemang/seminarium/utställning
100 minilektioner i MIK		Informationsmaterial/broschyr
Föredrag om MIK		Evenemang/seminarium/utställning
Föredrag om MIK		Evenemang/seminarium/utställning
Svensk biblioteksörening		Expertnätverksträffar
	Löpande kommunikation kring MIK	Webbsida/länksamling
Svenska Filminstitutet	Film i skolan dag BUFF	Kurs fortbildning
	En filmhistorisk resa	Handledning/lektionsmaterial
Ung Media Sverige	Utbildningshelg	Evenemang/seminarium/utställning
	Stöd till medieföreningar	Handledning/lektionsmaterial

